

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2017-YL-096**

**XVIII. YÜZYIL OSMANLI ANADOLU'SUNDA
VOYVODALIK VE DENİZLİ VOYVODASI
TAVASLI ÖMER AĞA**

**HAZIRLAYAN
Halit CABBAR**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Tanju DEMİR**

AYDIN- 2017

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Halit CABBAR tarafından hazırlanan “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda Voyvodalık ve Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa” adlı başlıklı tez, 19.10.2017 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı :	Kurumu:	İmzası:
Başkan : Doç. Dr. Tanju DEMİR	ADÜ	
Üye : Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	EÜ	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2017

Halit CABBAR

ÖZET

XVIII. YÜZYIL OSMANLI ANADOLU’SUNDA VOYVODALIK VE DENİZLİ VOYVODASI TAVASLI ÖMER AĞA

Halit CABBAR

Yüksek Lisans Tezi, Tarih AnaBilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tanju DEMİR

2017, 101 Sayfa

Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyılın sonlarından itibaren birçok müessesesinde değişim yaşamaya başlamış ve bu değişimler XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise daha belirgin bir hal almıştır. Özellikle İmparatorluğun idarî sisteminde meydana gelen kırılmalar ve malî sıkıntıların sebep olduğu birtakım zorunluluklar iltizâm ve malikâne sistemi gibi yeni uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bunlara paralel olarak mukatalaşma sürecinin hız kazanması taşranın idârî şeklini tam anlamıyla değiştirmiştir. Böyle bir ortam taşradaki hazine defterdarlıklarının kaldırılmasına ve yerlerine voyvodalıkların kurulmasına ortam hazırlamıştır.

Çalışmamız, Voyvodalık müessesesinin XVIII. Yüzyıl Osmanlı Anadolu’suna yansımaları ve Batı Anadolu’da bu müesseseye bir örnek teşkil eden Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede taşranın sosyal, iktisadî ve idarî durumu aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa’ya ait arşiv belgelerinden ve yapılmış muhtelif çalışmalar üzerinden faaliyetleri ortaya konmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Osmanlı, Anadolu, Taşra, Voyvoda, Tavaslı Ömer Ağa.

ABSTRACT

VOİVODESHIP IN THE XVIIIth CENTURY OTTOMAN ANATOLIA AND DENİZLİ VOİVODE TAVASLI ÖMER AĞA

Halit CABBAR

M.sc. Thesis, at History

Supervisor: Dr. Tanju DEMİR

Ottoman Empire XVI. Since the end of the century, many institutions have begun to live in change, and these changes have started in XVIII. when it came to the centuries, it became more prominent. Particularly the breakdowns in the administrative system of the empire and the necessity of the financial troubles brought new applications such as iltizam and mansion system. Parallel to these, the acceleration of the mukataa process completely changed the administrative form of the stone. Such an environment has created an environment for the removal of treasury treasures in the provinces and for the establishment of voivodes in their places.

Our work, the voyage of the establishment XVIII. Century Ottoman Anatolia and the Denizli Voivodeship which is an example of this establishment in Western Anatolia. In this frame, social, economic and administrative status of the stone was tried to be conveyed. In addition, Denizli Voivode Tavaslı Ömer Ağa archival documents, sherriya records and activities have been revealed through various studies.

KEY WORDS: Ottoman, Anatolia, Rural, Voivode, Tavslı Ömer Ağa.

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu, altı yüz yıla aşkın geçmişiyle insanlık tarihinde siyasî, malî, idârî ve askerî alanlarda ortaya koyduğu birçok gelişme ile hem tarihe yön verebilmiş hem de dünya tarihinde kendisine önemli bir yer edinmiştir. Bu tarihsel süreçte “XVIII. yüzyıl” İmparatorluğun en hareketli ve en burhanlı dönemlerini kapsamaktadır. İmparatorluğun XVII. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında taşra idâresinde meydana gelen idârî, malî, sosyal değişimleri ve problemleri ele aldığımız bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Osmanlı İmparatorluğu’nun klasik düzenin bozulması ile beraber öne çıkan uygulamaların taşrada yarattığı olumlu ve olumsuz sonuçlar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde; Voyvodalık müessesesinin nasıl ortaya çıktığı ve bu vazifeyi icra edenlerin hangi vasıf ve görevlere sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde; Denizli eşrafından önemli bir kişi olan Tavaslı Ömer Ağa’nın pay-ı taht ile olan idârî, iktisadî, askerî vb. konularda karşılıklı iletişimleri ve refleksleri sonucunda hayata geçirilen çalışmalar ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın bu noktaya getirilmesinde hiçbir fedakarlıktan kaçınmayarak bana destek olan kıymetli hocam Doç. Dr. Tanju DEMİR’e çok teşekkür ederim. Çalışma esnasında bilgi alışverişinde bulunduğum değerli hocalarım Yrd. Doç. Bülent ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN ve Arş. Görv. Ömer GÜNGÖRMÜŞ’E teşekkür ederim. Çalışma sürecinde sıkıntılarımı yılmadan dinleyen sevgili arkadaşlarım Nazan ERENKUL ve Zekai YAKAR’a ve beni okutabilmek için varını yoğunu ortaya koyan kıymetli aileme sonsuz teşekkür ederim.

Halit CABBAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
TABLolar DİZİNİ	xix
EKLER DİZİNİ.....	xxi
GİRİŞ	1
1. XVIII. YÜZYIL OSMANLI TAŞRA İDÂRESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER VE VOYVODALIĞA GİDEN SÜREÇ	6
1.1. Genel Hatlarıyla Osmanlı (Klasik) Taşra İdâresi	6
1.2. Tımar Sisteminin Bozulmasıyla Beraber Öne Çıkan İdârî Üniteler.....	10
1.2.1. Tımar Sisteminin Bozulması ve Yeni Uygulamalar.....	10
1.3. XVIII. Asrın Öne Çıkan İdârî Üniteleri	14
1.3.1. Taşranın İktisadî Kanadı: Mütesellimler ve Muhassıllar	14
1.4. Taşra İdâresinin Yeni Gözdeleri: Âyânlar.....	16
2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VOYVODALIK MÜESSESESİ	20
2.1. Köken ve Karakter İtibariyle Voyvodalık Müessesesi.....	20
2.2. Voyvodaların Görevleri.....	26
2.2.1. İdârî Görevleri.....	27
2.2.2. Malî Görevleri	29
2.2.3. Askerî Görevler	31
2.2.4. Adlî Görevleri	32

2.2.5. Belediye Görevleri.....	33
3. XVIII. YÜZYIL BATI ANADOLU'DA VOYVODALIK VE TAVASLI ÖMER AĞA	35
3.1. Batı Anadolu'da Voyvodalık ve Yerel Voyvoda Aileleri	35
3.2. Batı Anadolu'da Bir Osmanlı Şehri: Denizli ve Osmanlı İdârî Taksimâtı'ndaki Yeri	36
3.3. Tavaslızâdeler ve Tavaslı Ömer Ağa.....	41
3.3.1. Tavaslı Ömer Ağa'nın Faaliyetleri	42
3.3.1.1. Asker temini	42
3.3.1.2. Hububat temini	45
3.3.1.3. Güvenlik Temini.....	46
3.3.1.4. Mal tesbit görevi.....	46
3.3.1.5. İrâd-ı Cedid hazinesine katkılar ve sefer masrafları için gönderilen paralar.....	47
3.3.1.6. Donanmanın yeniden inşâsında üstlenilen vazifeler	48
3.3.1.7 İnşâ edilen gemiler	51
3.3.1.8.. İnşâ edilen gemilerin levazımat listeleri ve masrafları	52
3.3.1.9. İnşâ faaliyetleri sırasında karşılaşılan sorunlar.....	58
3.3.1.10. Midilli'de Midilli Nazırı Süleyman tarafından inşâ edilen gemiye yapılan yardımlar	60
4. ÖMER AĞA'NIN VEFATI VE MUHALLEFATININ TESBİTİ.....	62
5. TAVASLI ÖMER AĞA'NIN ÖLÜMÜNDEN SONRA VOYVODALIK VE MÜTESELLİMLİĞE GETİRİLEN DİĞER TAVASLI ÖMER AĞA	69
TARTIŞMA VE SONUÇ	74
KAYNAKLAR.....	79
EKLER	91
ÖZGEÇMİŞ.....	102

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AE.SABH.I.	: Ali Emiri Abdulhamid I
AE.SMST.III.	: Ali Emiri Mustafa III
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.BH.	: Cevdet Bahriye
C.DH.	: Cevdet Dahiliye
C.ML.	: Cevdet Maliye
Çev.	: Çeviren
D.BŞM.MHF.	: Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği
DTCFTAD	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi
Ed.	: Editör
HAT.	: Hatt-ı Hümayun
Haz.	: Hazırlayan
IRCICA	: Research Center For, Islamic History, Art and Culture
İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Neş.	: Neşriyat
OTAM	: Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi
s.	: Sayfa

s.s. : Sayfa Sayısı
Sad. : Sadeleştiren
SDÜ : Süleyman Demirel Üniversitesi
TAD : Tarih Araşırmaları Dergisi
TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Ansiklopedisi
TİD : Tarih İncelemeleri Dergisi
TTK : Türk Tarih Kurumu
Yay. : Yayınları

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Osmanlı Taşra Ana İdârî Üniteleri	7
Şekil 3.1. 1429 Yılında Osmanlı İdâresinde Denizli'nin Üç Sancağa Taksimi.	40
Şekil 3.2. Anadolu Beylerbeğliğinin Kaldırılmasından Sonra Denizli'nin İdârî Yapsındaki Değişim.	41

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Osmanlı Memleketlerinde Voyvodalık Müessesesinin Uygulandığı Bazı Yerler.	23
Tablo 3.1. Denizli’de Görev Yapmış Olan Voyvodaların Listesi.	41
Tablo 3.2. Tavaslı Ömer Ağa Hakkında Genel Bilgiler.	42
Tablo 3.3. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen Gemiler.	51
Tablo 3.4. [H. Muharrem 1200] 1785 Senesinde Hacı Emir-zâde Seyyid Mehmed Ağa Tarafından Kemer Sahasında İnşâ Edilen İki Kıt’a Fırkateyn Cinsi Gemilerin Lazıme Listesi.	54
Tablo 3.5. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen İki Kıt’a Kalyon İçin Lazım Olan Malzeme ve Aletlerin Listesi.	55
Tablo 3.6. Midilli Nazırı Osman Efendi Tarafından İnşâ Edilen 1 Kıt’a Kalyon İçin Lazım Olan Malzeme ve Aletlerin Listesi.	55
Tablo 3.7. [H. 1200/M. 1785] Senesinin Kasım-Aralık ayında Midilli Sahasında İnşâ Edilen Kırk Beşer Zira 1 Kıt’a Kalyonun Levazımat Listesi.	55
Tablo 3.8. [H. 1200/M. 1785] Senesinin Safer Ayının Son Haftasında Bodrum ve Civarında Yeni İki Kıt’a Büyük Kalyon Yapımı İçin Gerekli Olan Levazımat Listesi.	56
Tablo 3.9. Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen İki Kıt’a 47,5 Zira Kalyon Yapımı İçin Gerekli Olan Levazımat ve Masraf Listesi.	57
Tablo 3.10. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Midilli Adasında İnşâ Edilen 51 Zira Kalyonun Tarihlerle Göre İnşâ Masraflarının Listesi.	58
Tablo 3.11. 1784 Yılında Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Yaptırılacak Olan Kalyonların İlk Hesabı.	59
Tablo 3.12. 1784 Yılında Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Yaptırılacak Olan Kalyonların İkinci Hesabı.	60
Tablo 4.1. Tavaslı Ömer Ağa’nın Muhallefatının Tesbiti İçin Vazifelendirilen Memurlar.	64

Tablo 4.2. Tavaslı Ömer Ağa'nın Muhallefatının Tesbiti İçin Vazifelendirilen Memurlar.	64
Tablo 4.3. Tavaslı Ömer Efendi'nin “arazi, çiftlik, hayvanat ve hububat” Mallarının Satışı Üzerine Oğullarının Hazine-i Amireye Yapacak Oldukları Ödeme Planı.	66
Tablo 4.4. Tavaslı Ömer Efendi'nin Oğulları ve Kızları.	66
Tablo 4.5. Aydın Esnafının Tavaslı Ömer Ağa'dan Alacakları.	67
Tablo 4.6. Tavas Âyânı İken Vefât Eden El-hâc Ömer Efendi'nin Bi't-Temessük ve Seci' ve Mütevatir Olan ve Yevmi Âlâ Tarik Âlâ Cemâl Beyân Olunur.	67
Tablo 5.1. Kapudan Abdülkerim Paşa'nın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakı.	70
Tablo 5.2. Kapudan Paşa İle Beeraber Hareket Edecek Olan Mürettebatın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakı.	70
Tablo 5.3. Kapudan Paşa'nın Beraberindeki Mürettebatın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakının Toplam Hesabı.	70
Tablo 5.4. Tavaslı Ömer Ağa'nın İsteddiği Neferlerin Toplam Sayısı ve Bedelleri.	72
Tablo 5.5. Sakız Adası'ndan Kalyon İnşası İçin Gelecek Olan Ustalar ve Sayıları.	73
Tablo 5.6. Susam Adası'ndan Kalyon İnşası İçin Gelecek Olan Ustalar ve Sayıları.	73

EKLER DİZİNİ

Ek.1. BOA.C.BH. 195/9144- [2].....	91
Ek 2. BOA.C.BH. 195/9144- [3].....	92
Ek 3. BOA.C.BH. 223/10378.....	93
Ek 4. BOA.D.BŞM.MHF. 92/5-[1].....	94
Ek 5. BOA.C.AS. 53/2476.	95
Ek 6. BOA.HAT. 1394/55800-A.	96
Ek 7. BOA.HAT. 1400/5361.....	97
Ek.8. BOA.AE.SABH.I. 214/141-[1].....	98
Ek. 9. BOA.C.BH. 206/9624-[1].....	99
Ek 10. BOA.C.BH. 226/10494.....	100

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu:

Voyvodalık Müessesesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra teşkilâtı içerisinde uygulama alanı bulan bir idâre biçimidir. Klasik dönem içerisinde de görülen voyvodalık ilk etapta iktisadî bir fonksiyona sahipken XVIII. yüzyılda yaşanan gelişmeler bu voyvodaların “idârî, adlî ve siyasî” birtakım yetkilere sahip olmasının önünü açmıştır. Merkezî idâre taşrada ortaya çıkan buhranlı dönemleri ortadan kaldırmak ve nizamı tekrardan sağlamak için bu vazifeye genellikle bölgenin önde gelen kişilerini atamıştır. Bölgelerinde âyân olarak ortaya çıkan bazı büyük ailelerin mütesellimlik ve voyvoda görevlerini atanmaları da farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazen bu idareciler devlet tarafından sefer görevleriyle yüksek rütbeler kazanmış, paşa rütbeleri almış ve İstanbul'a gitmeden veya doğrudan saha hizmetinde çalışmadan taşralı birer derebeyi olarak devlet otoritesini temsil etmeye başlamışlardır. XVIII. yüzyılda göreve gelen bu aileler mevkilerini koruyabilmek adına gerektiğinde zorbalığa başvurmaktan geri durmamış ve hatta bölgenin voyvodalığa namzet aileleri ile çatışma içerisinde olmuşlardır. XVIII. yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda bunun örneklerini görebilmek mümkündür.

Bu çalışmada da voyvodalık müessesesinin Osmanlı memleketlerinde nasıl uygulandığına dair canlı bir tabloya ulaşılabilmektedir. Ayrıca bu müessese genelden öze indirgenerek Batı Anadolu'da önemli bir yönetici aile konumunda olan Tavaslızâdeler'den XVIII. yüzyıl sonlarındaki faaiyetleriyle dikkat çeken Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa'nın icraatları yer almaktadır.

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsal ve toplumsal anlamda önemli değişikliklerin yaşandığı XVIII. yüzyılda genellikle voyvoda ve mütesellimlerin kazandıkları güç ve yetkilerinin gerçek görev ve sorumlulukları arasındaki farkları vurgulanmaya çalışılacaktır. Yani devletin verdiği yetki ve sorumluluklar nelerdir? Bunun karşılığında gerçek uygulama nasıldır? sorularına cevaplar aranacaktır. Ayrıca Batı Anadolu'nun önemli idârî makamları olan Menteşe Mütesellimliği, Denizli Voyvodalığı, Denizli Âyânlığı ve Vezir rütbesindeki Rumeli Beylerbeyi payesindeki paşalara verilen Aydın Muhassıllığı

vazifelerinde yer alan Tavaslızâde Ömer Ağa'nın vefatına kadar olan tüm faaliyetleri arşiv kayıtları ışığında aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Önemi:

XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en hareketli, en karmaşık ve en zor dönemeçlerinden biridir. Bu durum yapılacak olan çalışmaların da zorluk derecesini bir hayli üst noktalara taşımaktadır. Ele aldığımız “*XVIII. Yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda Voyvodalık ve Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Ağa*” adlı çalışma sırasında da bu zorlukları olabildiğince hissettik. Özellikle Osmanlı taşrâ idâresinde yer alan “mütesellimlik, muhassıllık, âyânlık ve voyvodalık” gibi müesseselerin görev ve sorumlulukları bakımından iç içe geçmeleri, aynı ailenin bünyesinde toplanması aradaki sınırları çizmek ve farklılıkları ortaya koymada bir hayli zorlayıcıydı. Bu zorlukların çekilmesinde kaynak olarak incelediğimiz eserlerin genel bir anlamda voyvodalık üzerine bir çalışma ortaya koymaması da belirleyiciydi. Bu konu üzerinde sadece bir doktora tezi vardı ve konuya şöyle ya da böyle kısaca değinen diğer çalışmalar ise voyvodalık müessesesini âyânlık, mütesellimlik ve muhassıllık gibi kurumlarla birlikte değerlendirmekteydi. XVIII. yüzyıl Batı Anadolu’sunda, güçlü âyân ailesi Karaosmanoğulları üzerine yapılmış çalışmalar tüm bu bölgeyi kapsamadığından ve Onların dışında Cihanzâdeler, Tavaslızâdeler gibi birçok ailenin bulunduğu bu coğrafyada Manisa ve İzmir dışında etkin olan âyânlar yeterince incelenmemişti. Bu ailelerin de devlet işlerinin yürütülmesinde söz sahibi olduklarına ve bölgelerinde etkin bir güç oldukları düşünüldüğünde XVIII. yüzyıl Osmanlı tarihi açısından büyük bir boşluk oluşmaktaydı. O yüzden ki böyle bir çalışma XVIII. yüzyıl Osmanlı memleketlerinin taşra hayatının sınırlarını ve özelliklerini belirlemede, Batı Anadolu’da yerel güçlerin faaliyetlerini ortaya koymada önemli bilgiler sunabilecektir. Bu çalışmalar arttıkça Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığının temel taşlarından biri olan “taşranın” XVIII. yüzyıldaki yapısı daha kolay anlaşılabilir.

Çalışmanın Varsayımları:

Çalışmanın varsayımı XVIII. yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda voyvodalık müessesesinin gücü ve Tavaslızâdeler ve Tavaslı Ömer Ağa örneği üzerinden hareketle Batı Anadolu’da yerel bir hanedanın etkileri, devlet ve toplumla ilişkileri hakkında hangi verilere ulaşabileceğimizdir.

Kaynak Özetleri (Literatür Özeti):

Osmanlı tarihi araştırmalarında müesseseler üzerine birçok eser ortaya konmuştur. Ancak bu çalışmalarla voyvodalık müessesesi üzerine yapılan değerlendirmeler genel bir çalışmadan çok bazı kısa bilgileri aktarmaktan ibaret olarak kalmıştır. Kemal Kaya'nın "Osmanlı İmparatorluğu'nda Voyvodalık" adlı doktora tezi ve "19. Yüzyıl'da Anadolu'da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar", "Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar" adlı makaleleri bu konu üzerinde yapılmış olan en kapsamlı çalışmalardır. Bunların dışında Özlem Başarır'ın "18. Yüzyıl Malikane Uygulaması ve Diyarbakır Voyvodalığı" adlı doktora tezi de yine bu çalışmada bize rehber olan nadir inceleme eserlerinden biri olmuştur.

Tez konumuz itibarıyla arşiv belgeleri en temel kaynağımızı oluştırmaktaydı. Bu sebeple Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli fon tasniflerine müracaat ettik. Bunun dışında gerek tezler gerekse konuyu ilgilendiren diğer eserler geniş ve titiz bir çalışmayla taranarak gözden geçirildi. Çalışmamızın meydana getirilmesinde kaynak teşkil eden ve sınırlarını belirlemede bize rehber olan arşiv belgeleri, temel eserler ve diğer bazı önemli çalışmalar ise şu şekildedir;

Başbakanlık Osmanlı Arşivi;

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlarında yer alan "AE.SABH., C.ADL., C.AS., C.BH., C.DH., C.ML., C.ZB., D.BşM.MHF., HAT. Arşiv kodlarına sahip belgelerden yararlanılmıştır.

Diğer Çalışmalar;

Osmanlı müesseseleri üzerine yapılan çalışmalarda bütün kurumları içine alan eserler bulunduğu gibi belli bölge üzerinden dönemim kurumsal işlevi anlatılan eserlerde bulunmaktadır. Bu eserler ise şu şekildedir;

Bülent Çelik-Tanju Demir, *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhassıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No: 34, Aydın 2010.

Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.

Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Paradigma Yayıncılık*, İstanbul 2012.

M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basım Evi, İstanbul 1955.

Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, Cem Yayınları, İstanbul 1995.

Tanju Demir, *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812), Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*, Denizli 2017.

Tuncer Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1990.

Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzkiye (Denizli) Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

Yuzo Nagata, *Tarihte Âyânlar (Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Kapsam ve Sınırlılıklar:

Osmanlı İmparatorluğu 600 yılı aşan “siyasî, iktisadî, idarî ve kültürel” bir geçmişe sahiptir. O yüzden ki yapılacak olan araştırmaların sağlıklı sonuçlar verebilmesi için de çalışmalar belirli tarihsel sınırlamalar içerisinde yapılmaktadır. Bu çalışmanın tarihsel sınırlaması da Osmanlı Devleti'nin Viyana bozgunu sonrası içine düştüğü siyasî ve ekonomik buhranla mücadele ettiği yıllarda aldığı malî ve idarî kararlarla güçlenen bir kurum olan Voyvodalığı bu tarihsel süreci göz önünde tutarak incelemeyi gerektirmiştir. Bu nedenle tarihsel sınırlama II. Viyana

bozgunu sonrasında (XVII. yüzyılın sonları) XVIII. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bitiş tarihi olarak verdiğimiz XVIII. Yüzyılın sonu ise aslında Voyvodalığın bitişi değil yeni uygulamalarla voyvodalığın farklı yetki ve sorumluluklar ile klasik görünümünden uzaklaşmaya başladığı yılları ifade eder. Bu yıllar Âdem-i merkeziyete dönüşen taşra idâresinin etkili gücü âyan ailelerinin son demi olarak kabul edilebilir. Nitekim 1808’de II. Mahmud’un âyânlarla imzaladığı Sened-i İttifak sonrası Devletin merkezileşme süreci yeniden başlayacaktır. Çalışmamız daha sonra Voyvodalık müessesesine bir örnek olarak Batı Anadolu’da yerel ve köklü bir ailenin üyesi olan Tavaslı Ömer Ağa’nın faaliyetleri ile örneklendirilmekte, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaktadır.

1. XVIII. YÜZYIL OSMANLI TAŞRA İDÂRESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER VE VOYVODALIĞA GİDEN SÜRECİ

1.1. Genel Hatlarıyla Osmanlı (Klasik) Taşra İdâresi

Bir uç beyliği olarak XIII. asrın sonlarında tarih sahnesine çıkan Osmanlı Beyliği kısa zamanda varlığını devlet teşekkülüyle pekiştirmesi ve fütuhat geleneğinin esasları olarak da feth edilen yerlere bir kadı (hukuki temsilci) ve subaşı (idari temsilci) tayin etmesiyle taşra teşkilâtının temellerini atmıştır¹. I. Bayezid devrine gelindiğinde merkezî devlet yapısı iyice yerleşmiş ve hâkimiyet altına alınan sahalara hem denetimini kolaylaştırmak hem de gözetim altında tutmak amacıyla beylerbeyliği sistemine geçilmiştir. Bunun üzerine 1362 yılından sonra Rumeli Beylerbeyliği kurularak Rumeli’de bulunan yerler sancak statüsünde buraya dahil edilmiştir. Aynı idârî sistem 1389 yılından sonra Anadolu içinde uygulanarak Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur².

Osmanlı Devleti’nin idârî taksimat bakımından en büyük ünitesi olan beylerbeylikler İnalıcık’ın ifadesiyle de “*devletin idârî yapısının bel kemiğini*” oluşturmaktadır. Çünkü buranın idâresinden sorumlu olan beylerbeyiler, sultanın emirlerini doğrudan yerine getirmeleri ve vali sıfatıyla anılmaları önemlerini arttırdığı gibi vezir payeli olmaları halinde de özel yetkilere sahip olabilmişlerdir³. Halkın emniyetini sağlama, kanun tanımayanları takip etme, ili mamur etmek ve ileri gelenleri için rahat çalışma ortamı sağlama ve merkeze bildirmek şartıyla tımar ve zeamet tevcihinde bulunabilme gibi görevleri olan beylerbeyiler için aynı zamanda “mîr-i mîran”⁴ da denmiştir⁵. Tabiki beylerbeyinin görevleri sadece idari temelde değildir. Tımar sistemi çerçevesinde kurulan beylerbeylik ve onun

¹ M. İpşirli, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 1, IRCICA, İstanbul 1994, s. 221.

² Orhan Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)”, *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2010, s. 887; Nejat Göyünç, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 77.

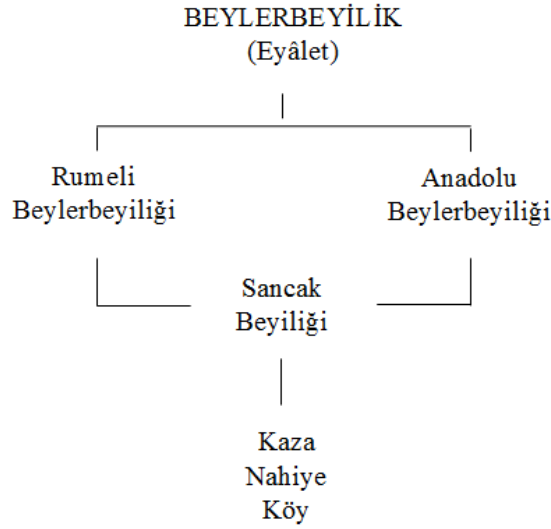
³ Halil İnalıcık, “Eyâlet”, *TDVİA*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 549.

⁴ Beylerbeylik [Budun Van beylerbeyisi İskender Paşa’ya buyduldu] Mîr-i mîran-ı Vilayet-i Van [Eğriboz Sancakbeyi Hüseyin Bey’e buyruldu] Bu hususta bkz. Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihâtı, Ceren Matbacılık, Elazığ 1997, s. 7.

⁵ İnalıcık, a.g.m., s. 550; Göyünç, a.g.m., s. 78, 79; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK Yay., Ankara 1997, s. 4.

yöneticisi olan beylerbeyinin en başta gelen görevi eyaletinde bulunan timarlı sipahi ordusunu hazırlayarak orduya intikalini sağlamaktır⁶.

Eyâletin hem mülkî hem de askerî amiri olan beylerbeyilerin eyâlet dahilinde oturdukları eyâlet merkezine “*paşa sancağı*” denmiştir. İlk devirlerde Rumeli eyâletinin paşa sancağı Edirne, Anadolu eyâletinin önce Ankara sonra Kütahya ve Rum eyâletininde de Amasya’dır⁷.

Şekil 1.1. Osmanlı Taşra Ana İdârî Üniteleri.

Osmanlı Devleti’nde idârî bakımdan en üst birim olan eyâletlerden sonra iktisadî potansiyelin belirlenmesi ve dağıtılmasında önemli olan yani malî-askerî açıdan temel birim konumundaki sancaklar gelmektedir⁸. Sancakların meydana getirilmesinde coğrafî, etnik ve tarihî şartların rolü de büyük olmuştur. Osmanlı özellikle Anadolu’daki beylikler döneminde yer alan bazı sancakların coğrafî sınırlarını bozmamak ve aynı kültür çerçevesinde bütünleştirmek gayesiyle muhafaza etmiştir. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde imparatorluğun diğer sahalarında görülmeyen imtiyazlı statülere sahip sancaklar

⁶ İncalcık, *a.g.m.*, s. 550.

⁷ Başar, *a.g.e.*, s. 4.

⁸ Kılıç, *a.g.e.*, s. 9.

da ortaya çıkmıştır⁹. Sancaklar bazen merkezi belli bir iskân yeri, bazende bir coğrafi mıntıkanın adıyla anılmışlardır. Mesala; Menteşe, Kocaali, Canik ve Teke gibi sancaklar bir coğrafi mekân olup bir iskân merkezi değillerdir. Bunun yansırı Bolu, Ankara, Amasya, Kütahya, Konya ve Van gibi daha birçok sancağın aynı adla anılan birer iskân yerleri de vardır¹⁰.

Bu idârî ünite için Osmanlı kaynaklarında *sancak* ifadesinin yanında *livâ* tabiride kullanılmıştır. İdârî bakımdan en üst yöneticisi *sancak beyi* (*mîr-livâ*) dır. Sancakbeylerin, bir savaş esnasında sancağında bulunan timarlı sipahilerle birlikte bağlı bulunduğu beylerbeyi kumandasında savaşa katılmak, sancakta asayiş ve emniyeti sağlamak, kalpazanlıkla mücadele etmek, özel görev için gelen devlet memurlarına yardımcı olmak, yabancı devletlere sınır olan bölgelerde ilişkilerin anlaşmalara uygun yürütülmesi, suçluların cezalandırılması gibi görevleri bulunmaktadır¹¹.

Sancakbeyi bulunduğu sahada vazifesini icra ederken tamamen tek başına olmamakla kendisine bağlı resmî (*kadı, kadı naibi, alaybeyi, dizdarlar, kale muavini, subaşılar, amil, çeribaşı, kale mustahfızları, azaplar, mehterler, cizye emini, zaim, sipahiler*) ve özel (*kethüda, kapıcıbaşı, mir-i ahur, çaşnıgirbaşı, ulufecibaşı, tüfenkçi, katipler*) yardımcıları vardır¹². Sancakbeyilerinin dereceleri sahip oldukları has gelirine göre tayin edilmiştir ve protokolde bütün ağaların üstünde bir yere sahiptirler¹³.

Sancakların alt birimleri de kazalar, nahiyeler ve köylerden meydana gelmektedir. Kazalarda idârî ve adlî yönden en yüksek mevki kadılık makamıdır. Kadılar, şer'i hukuku uygulamaları sebebiyle hem devletin hem de reayanın birer temsilcisi konumundadırlar. Öyle ki görevli oldukları sahalarda kadıların yolların

⁹ İlhan Şahin, "Sancak", *TDVİA*, c. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2009, s. 98; Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK Yay., Ankara 1989, s. 30.

¹⁰ Kılıç, *a.g.e.*, s. 10.

¹¹ Başar, *a.g.e.*, s. 2.

¹² Kılıç, *a.g.e.*, s. 10; Göyünç, *a.g.m.*, s. 83, 84.

¹³ Yusuf Hallaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara 1991, s. 74, 75.

açılması ve onarılması, fiyatlarda narh tesbiti, noterlik hizmeti, pazar yerlerinin değiştirilmesi gibi birçok görevi bulunmaktadır¹⁴.

Osmanlı taşra ana idârî ünitelerinin dışında *hükümet*, *yurtluk-ocaklık* ve *mir-i miranlık sancakları ile kaptanlık* adı verilen idârî üniteler de bulunmaktadır.

Hükümet sancakları, idârelerinin mahalli beylere ocaklık suretiyle verildiği sancaklardır. Defterlere livâ olarak değil hükümet olarak kaydedilmişlerdir. Hükümetleri idâre eden beylere ise *hâkim* denilmektedir. Diyarbekir, Van ve Bağdat eyâletlerinde rastlanan bu idâre tarzının amacı buralardaki mahalli beyleri devletin resmi görevlisi yaparak bir ölçüde merkezi otoriteye bağlamaktır¹⁵. Hükümet sıfatını taşıyan bu sancaklarda tahrir yapılmaz, bunun doğal sonucu olarak da timar sistemi yürürlükte değildir¹⁶. Yurtluk-ocaklık sancaklarının idârî sistemi hükümetler tarzında olup farkları ise livâ olarak kaydedilmeleri ve tahir yapılmasıdır. Yurt-ocaklık sancaklarının başlıcaları Sokman, Kulb, Atak, Tercil, Mihrâni, Pertek, Çapakçur ve Çermik'tir¹⁷. Mir-i miran sancakları ise mülkiyetleri sahiplerinde kalması kabul edilen ve buna karşılıkta devletin yüksek hakimiyetini tanıyan sancaklardır¹⁸. Kaptanlıklar ise mirî rejime dahil olup, ilgili kaptanlığın faaliyet alanı içindeki sahil sancaklarından oluşan eyaletlerdir. Bunlar Derya Kaptanlığı aynı zamanda Cezayir Eyâleti veya Kaptan Paşa eyâleti olarak da ifade edilmiştir. Kaptanlıklar içersinde en yüksek derce Derya Kaptanlığı'na aittir¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda taşra idârî yapılanmasının yanında birde taşranın hukukî düzenin tesis edilmesi vardır. Bu düzenin tesisi meselesinde ortaya çıkan kurallar ve ilkeler tam anlamıyla devletin kendi içersinden ortaya çıkardığı bir ürün olmamakla beraber eski Türk devlet geleneği, İslam hukuku ve siyaset anlayışı ile birlikte tarihte yer alan Sasani, Abbasi, Bizans ve Memlûk gibi devletlerin uygulamalarında kendi bünyesinde bir araya getirerek kendine has bir sistem vücuda getirmiştir. Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bir kanun ve

¹⁴ İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *TDVİA*, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2001, s. 70; Göyünç, *a.g.e.*, s. 86; Osmanlı İmparatorluğu'nda kadının taşradaki yönetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yay., İstanbul 2016, s. 40-64.

¹⁵ Kılıç, *a.g.e.*, s. 10, 11.

¹⁶ Göyünç, *a.g.m.*, s. 85.

¹⁷ Kılıç, *a.g.e.*, s. 11; Başar, *a.g.e.*, s. 5.

¹⁸ Başar, *a.g.e.*, s. 5.

¹⁹ Kılıç, *a.g.e.*, s. 15.

nizam devleti oluşu da beraberinde bu birikimi yazılı bir hukuk ile belgelemeyi gerekli kılmış ve ilk olarak Fatih döneminde “Kanunnâme-i Âl-i Osman” adı ile oluşturulmuştur²⁰.

Zaman içerisinde ülkenin sınırlarının genişlemesi ve devrin şartlarının değişmesi Osmanlı memleketlerinde taşra idâre sisteminin ve hukukî düzenin işleyişinde yeni düzenlemeleri ve birçok aksaklığı beraberinde getirmiştir.

1.2. Timar Sisteminin Bozulmasıyla Beraber Öne Çıkan İdârî Üniteler

1.2.1. Timar Sisteminin Bozulması ve Yeni Uygulamalar

Osmanlı Devleti’nde mevcut değişim ve bunalımlar her ne kadar XVI. yüzyılın sonları itibariyle kendini göstermişse de teşkilat geleneği sayesinde XVIII. yüzyıla kadar varlığını koruyabilmiştir. Hiç kuşku yok ki bunun gerçekleşmesinde timar sisteminin rolü büyüktür.

Kuruluşundan yükselişine kadar mevcut otoritesini sağlayabilme yolunda ekonomisinin temeli toprağa dayalı olan Osmanlı Devleti için *timar sistemi* hayati bir önem taşımaktadır. Başka bir deyişle timar sistemi demek Osmanlı demek, Osmanlı demek timar sistemi demektir. Osmanlı’nın Klasik Çağı olarak da adlandırılan 1300-1600 yılları devrin devletleri için güvenlik ve ulaşım problemlerinin en üst seviyede olduğu bir dönemdir. Böyle bir dönem içerisinde sadece Osmanlı için değil yer alan diğer devletler için de her daim üretim potansiyelini ve kalitesini arttırabilme, vergileri tahsil edebilme, asker temini ve iktisadî-idarî nizamı sağlayabilmek temel amaçların arasında ilk sırada yer almıştır²¹.

Osmanlı İmparatorluğu’nda timarın esası, Ortaçağ ekonomisinde temelde askerî gereksinimleri karşılama gayesiyle ortaya konularak geliştirilmişse de bunun yanında Osmanlı Devleti’nde özellikle XV. ve XVI. asırlarda “*vergi sistemi, toprak siyaseti ve eyâlet idâresi*” üzerinde gelişerek devletin esas kurumlarının şekillenmesini sağlamıştır²². Timar sistemi devlete 3 temel noktada

²⁰ Ayhan Ceylan, *Osmanlı Taşra İdarî Tarzı Olarak Eyâlet-i Mümtâze ve Mısır Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul 2014, s. 10, 11.

²¹ İnalçık, “Timar”, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İsam Yay., İstanbul 2011, s. 117; Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neş., Ankara 2008, s. 125.

²² Uğur Altuğ, *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Timar sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde*

avantaj getirmiştir. Birincisi; “toprağın düzenli ve adil bir şekilde işlenmesini ve düzenli üretim yapılmasını”, ikincisi; “düzenli bir vergi sistemi ile devlete gelir temini yolunun açılması”, üçüncüsü; “orduya hem masrafsız asker yetiştirmek hem de sipahi vasıtasıyla köyde asayiş ve emniyeti yani kamu düzenini koruyabilmektir”²³. Ayrıca tarihsel süreçte köy-kent ilişkilerinde ve toplumsal kurumların biçimlenişinde etkili olduğu gibi yerel güç odaklarının ortaya çıkmasını ve güçlenmesini engelleyici bir mekanizma olmuştur²⁴. Nitekim bu vaziyet XVII. ve XVIII. asırlarda değişerek rüzgâr tersten esmeye başlamış ve tüm dengeleri değiştirmiş, dünya ekonomisinde görülen nakit para ihtiyacı Osmanlı’da da görülmeye başlamıştır. Malî hareketlenmelerin yanında Batı’da yaşanan askeri ve teknolojik gelişmeler ile askerliğin bir meslek haline getirilmesi timarlı sipahilerin askeri teşkilât içindeki varlığını sorgulanır hale getirdiği gibi doğal olarak timar sistemini de sarsmıştır²⁵. Devlet bu düzene ayak uydurabilmek, masrafların bütçede yarattığı açıkları kapatmak ve hızlı çözüm alabilmek adına bir dizi önlemler alma yoluna gitmiştir. Bunların arasında para tağşişi, müsadere, yeni vergiler, mevcut vergilerin arttırılması ve vezirlerin, beylerbeyilerin, sancak beylerinin elinde bulunan hasları, zeamet ve timarları yavaş yavaş mirî mukataalara dönüştürerek, iltizam ve emanet yoluyla merkez hazineye bağlaması gelmektedir²⁶.

XVIII. yüzyıl içerisinde yer alan bu uygulamalar arasında “iltizam sisteminin” idarî ve malî açıdan ciddi tesirleri olmuştur. Ancak bu sistem bu yüzyılın ortaya çıkardığı bir uygulama değil devletin hâkimiyet coğrafyasında her daim timar sistemiyle beraber tatbik edilmiş bir uygulamadır. Öyleki daha önce de

Araştırmalar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2010, s. 52.

²³ Bayram Kodaman, “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, Isparta 2007, s. 6.

²⁴ Ortaylı, a.g.e., s. 124; Kemal Kaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Voyvodalık*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2004, s. 12.

²⁵ Avrupa ve Osmanlı’da yaşanan askeri dönüşüm ve gelişimi, Timarlı sipahilerin ordu içinde geldiği nokta hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Geoffrey Parker, *Askeri Devrim (Batı’nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800)*, Çev. Tuncay Zorlu, Küre Yay., İstanbul 2006; Gábor Ágoston, *Osmanlı’da Strateji ve Askerî Güç*, Çev. M. Fatih Çalışır, Timaş Yay., İstanbul 2012; Mustafa Akdağ, “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *AÜDTCF*, c. 3, Sayı 4, Ankara 1945, s. 419-431.

²⁶ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neş., İstanbul 2009, s. 104, 105; Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2009, s. 236.

belirttiğimiz devrin şartları iltizam sisteminin kabuk değiştirerek devrin mali tedbirlerin merkezinde yer almasını sağlamıştır.

İltizam üsulü esas itibarıyla mukataa alanlarının vergilendirilmesidir. Bu vergilendirme rekabete açık bir şekilde genellikle müzayede ile belirlenen miktarın bir kısmının mültezimden peşin olarak talep edilmesi ile gerçekleşmekte ve belirlenen süre içerisinde de kârı ve zararı mukataayı uygun kefalet bedeliyle alacak olan mültezime bırakılmaktadır. Mukataayı iltizam eden mültezimler geri kalan bedeli aylık, üç aylık ya da altı aylık taksitler halinde ödemişlerdir²⁷.

İltizam sistemi'nin hem devlet hem de mültezimler ve hatta timar sahipleri tarafından tercih edilmesinin bazı nedenleri vardır. Devlet bu yöntem sayesinde iki önemli gelir kaynağı olan aşar ve toprak vergisini toplamayı hedeflerken mukataayı iltizam edecek olanlar; köylülerle olan ilişkilerde bağımsız olma, devlet için asker besleme yükümlülüğünden ve gerekli olan hizmetleri yerine getirme zorunluluğundan kurtulmaları bu sistemi kendileri açısından cazip kılmıştır²⁸.

Zaman içerisinde mukataayı devr alan kişi ilgili olan sahaya vergi tahsili için gitmek yerine “*alt mültezim*” olarak tabir edilen yöre halkından kişiler göndermiştir. Bu vaziyet mevcut mukataaları bölümlere ayırarak pâre mukataalarına dönüştürdüğü gibi merkezden taşraya kadar bir tahsilat döngüsü yaratmış ve ilk etapta askerlerin elinde bulunan [iltizam/mültezim] sisteminin zengin tüccarlar ile tefeci gurupların eline geçmesine neden olmuştur. Nakdî vergileri ödeyemeyen ve borçlanmak zorunda kalan reaya aynı zamanda gerekli olan tohum, hayvan ve malî yardımı bulamadığı içinde tefecilerin eline düşerek mülkünü kaybetmekle karşı karşıya kalmış ve hatta kaybetmiştir. Bu sebeple kimin hangi toprak üzerinde ne kadar hakkı olduğunun takibi merkez tarafından zorlaşmıştır²⁹. Devlet, sık sık değişen mültezimlerin normalin üstünde kâr elde etmek amacıyla yaratmış oldukları kargaşa ortamını ortadan kaldırabilmek ve vergi kaynağını düzeltebilmek adına 1695 yılında timar ve iltizam usulünün iç içe geçmiş hali olan “*malikâne sistemini*” uygulamaya başlayarak yeni bir girişimde

²⁷ Genç, “İltizam”, *TDVİA*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 154, 155; Kaya, *a.g.t.*, s. 17.

²⁸ Kaya, *a.g.t.*, s. 17.

²⁹ Eftal Batmaz, “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, *AÜDTCF*, c. 18, Sayı 29, Ankara 1996, s. 40; Genç, *a.g.e.*, s. 107.

bulunmuştur. Para ihtiyacının ön planda olması sebebiyle öne çıkan malikâne sistemi içerisinde “muaccele” adı verilen yepyeni bir gelirin daha oluşmasını sağlamıştır³⁰. Bu uygulama ile artık bu topraklar özel mülk olup mukataa sahipleri gerçek toprak sahibi iken, köylüler bu topraklar üzerinde birer kiracı olmuşlardır³¹. Yani artık devlet ile köylü arasında başka bir sınıf daha girmiştir. Halbu ki timar sisteminde devlet ve reaya doğrudan temas halindeyken iltizam sisteminin getirdiği sınıflaşma malikâneyle beraberde terk edilemediği hatta kökleşmeye başladığı görülmektedir.

Mukatalaşma sürecinin hız kazanması devlet geleneğinde yer alan timarın, timar sahibi için hem bir ödül hem de yükümlülük anlayışını bir kenara itmiştir. Devletin birçok kadrosunda olduğu gibi keyfiyetçi ve liyakatsiz yaklaşımlar bu sistem içinde de zamanla hizmetin ve çalışkanlığın yerini alarak mevcut timarların nüfuzlu kişilerin askerî başarı göstermemiş adamlarına verilmesine neden olmuştur³². Bu vaziyet esas iş bilir dirlik sahiplerini zora soktuğu gibi timar sahasında yaşayan halk üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. Ağır vergilerden ve yerel yöneticilerin zulmünden bıkan halk kendini daha güvende hissedeceğine inandığı ve iş imkanlarının geniş olduğu kentlere göç³³ etmeye başlamıştır. Osmanlı reayasının kentlere göç etmesi ziraî sahaların işlenemez ve devletin mahsulattan aldığı vergiyi toplayamaz hale getirdiği gibi kentlere gelen işsiz halk yığınlarının da asayişsiz bir ortam oluşturmaya neden olmuştur³⁴.

En başta da söylediğimiz gibi köy-kent ilişkilerinde ve toplumsal kurumların biçimlenişinde etkili olan ve yerel güç odaklarının ortaya çıkmasını önleyen timar sistemi, bozulmasıyla beraber Osmanlı memleketlerinde “âyân”

³⁰ Genç, *a.g.e.*, s. 106, 107. Ayrıca Osmanlı Devleti’inde uygulanan malikâne sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

³¹ İnalçık, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed. Çağlar Keyder-Faruk Tabak, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, s. 23.

³² Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, c. 3, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2011, s. 105, 110; Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 238; Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. *Koçibey Risâlesi*, Sad. Zuhri Danışman, MEB, İstanbul 1972, s. 33, 34, 54-59.

³³ XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde yaşanan göçler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, *AÜDTCF*, Ankara 1982, s.s. 171-203.

³⁴ Songül Çolak, “Patrona Halil Ayaklanması’nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-i Tahttaki Etkileri”, *Türkler*, c. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2012, s. 525.

olarak adlandırılan yeni bir idâreci grubu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu grubun boş kalan timarları ele geçirmesinin yanı sıra voyvodalık, muhasıllık, mütesellimlik gibi görevleri de ele geçirerek özel mülkleşme eğilimleri ve zenginleşmeleri idârî açıdan taşrada gücü azalan merkezî idarenin vergi tahislinde, eşkiyalık hareketlerinin bastırılmasında, topladıkları kuvvetlerle seferlere katılmaları gibi birçok meselenin halledilmesinde tercih edilmesi güçlerini daha da arttırmıştır³⁵.

1.3. XVIII. Asrın Öne Çıkan İdârî Üniteleri

1.3.1. Taşranın İktisadî Kanadı: Mütesellimler ve Muhassıllar

XVIII. asra gelindiğinde Osmanlı Devleti siyasî ve iktisadî alanda yaşadığı devinimi idârî manada da yaşamaya başlamış ve klasik taşra idâresinin o ana idârî ünitelerinden yavaş yavaş kopmaya başlamıştır. Öyle ki varlığını XVI. ve XVII. asırlarda gördüğümüz mütesellimlik kurumu XVIII. asırda asıl hüviyetinden uzaklaşarak Anadolu'nun birçok sancağını idâre etmeye başlamıştır. Esasen görevi merkez hazineye gönderilmesi gereken paraların ve gelirlerin toplanması olan mütesellimler aynı zamanda beylerbeyi yahut sancakbeyine vekalet etmesinden dolayı aynı yetkilere sahip olmuşlardır. Nitekim mütesellimlik görev ve selahiyetleri bakımından “voyvodalık” ile de eş değer tutulmuştur³⁶. Artık gerek devrin uzun süren savaşları gerekse çeşitli görevlerinden dolayı sancakbeylerinin sancaklara gelmeyeişleri mütesellimlerin sayılarını arttırmış ve merkezden yollanan hükümlerde [*Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Zide Mecdehuya hüküm ki*]³⁷ görüldüğü üzere doğrudan idârî manada tek adres olmasına ortam hazırlamıştır.

Mütesellimlerin atanma şekilleri “buyruldu” denen bir nevi atama kararnamesi ile ilgili sancağın kadısına bildirilmesi ve daha sonra da ileri gelenlerin oluşturduğu mecliste karar alınarak şer’iye siciline geçirilmesiyle

³⁵ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 238; Kaya, *a.g.t.*, s. 13, 14; Mübahat S. Kütükoğlu, “Bir âyân âilesi Tavaslızâdeler”, *Belleten*, c. LXXV, Sayı 273, Ankara 2011, s. 447, 448.

³⁶ Özkaya, “Mütesellim”, *TDVİA*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006, s. 203; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 2, MEB, İstanbul 1993, s. 639.

³⁷ BOA. C.BH. 246/11424.

olmaktadır. Ancak yine son karar Osmanlı memleketlerinin her yerinde olduğu gibi sultanın kendisine aittir³⁸.

Mütesellimlerin görev süreleri değişiklik gösterdiği gibi zaman içerisinde Denizli'nin tavas kazasında bulunan *tavashzâdeler* örneğinde görüldüğü üzere bir aileden bir kişinin bu vazifeyi elde etmesi artık kurumun tekelleşmesine sebebiyet vermiştir.

Devrin iktisâdî ve idârî olarak iç içe geçmiş diğer bir kurumu da muhasıllıktır. Kuruluşundan itibaren var olan muhasıllar ilk önceleri cizye, aşar, ağnam, imdadiye-i seferiye, imdadiye-i hazariye, iane-i cihadiye salariye, mukabele, harc-ı ferman, harc-ı beha, bedel-i nüzül, avarız, iane-i hükkamiye, bedel-i mübaşeriye, hüddaniye, muhziye, serbestiye, konak, ispenç, mürur ve ubur gibi birtakım vergileri tahsil etmekle sorumluyken XVII. yüzyıldan itibaren idârî yetkilere de bürünmüş ve mahiyeti tamamen farklı bir hâl almıştır. Muhasıllık kendisine Memâlik-i Osmaniyye'nin Aydın, Saruhan, Canik, Suriye, Halep, Bağdat, Basra, Musul, Sisam, Aynaroz, Hicaz, Girit, Taşoz, Trablusgarp, Bingazi, Yemen, İstanbul ve Anadolu ile Rumeli'nin çeşitli vilayetlerinde uygulama alanı bulmuştur³⁹. Bu bölgelere tayin edilen muhasıllar mirî mukataaları kontrol ettikleri gibi aynı zamanda asayişî temin etmek gibi vazifeleride bulunmaktadır. Nitekim bu kurumun tesis edildiği bölgenin coğrafi konumu, gelir kaynakları, kendine has ve toplumsal özellikleri Aydın Muhasıllığı'nda olduğu gibi bazı muhasıllıkların ön plana çıkmasını sağlamıştır. Tabi ki öne çıkan bu muhasıllıkların idârî yöneticileri daha rütbeli kişiler arasından seçildiği gibi icra edecek oldukları vazifelerde bir o kadar önemli olmuştur. Özellikle Aydın muhasıllılarının görevleri sadece vergi toplamakla sınırlandırılmamış hukukî, idârî ve askerî birçok konuda merkezin hükümlerini yerine getirmişlerdir⁴⁰.

XVIII. yüzyılda mütesellimlik kurumu gibi artık muhasıllıklarda uygulandığı bölgenin yerli ve güçlü ailelerinin eline geçmeye başlamıştır. Her ne kadar sık sık mütesellim ve muhasıl değişiminin ciddi zararları olsa da bu

³⁸ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 2013, s. 24.

³⁹ Pakalın, a.g.e., s. 569; Özkaya-Ali Akyıldız, "Muhassıl", *TDVİA*, c. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006, s. 20.

⁴⁰ Bülent Çelik-Tanju Demir, *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhasıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adanan Menderes Üniversitesi Yay., No: 34, Aydın 2010, s. 6, 12.

kurumların tek bir zümrenin eline geçmesi de aynı derecede sıkıntılara sebep olmuştur. İlerki bölümlerde de sık sık bahsedeceğimiz üzere taşra idrâesinin yeni gözdesi olacak olan âyânlar bu vazifeleri ele geçirmek için birbiriyle adeta yarış içerisinde olmuşlar ve elde ettikleri yetkiler ile de taşranın idârî ve iktisâdî çehresini tamamen değiştirmişlerdir.

1.4. Taşra İdrâesinin Yeni Gözdeleri: Âyânlar

Devletin idârî teşkilâtlanması hususunda bahsettiğimiz gerek sancakbeyiliği ve mütesellimlik gerekse muhasıllık kurumları merkez ve taşra arasındaki iletişimin en önemli saç ayaklarıydı. Tabiki bunların arasında çalışmamızın ana konusu olan voyvodalık kurumunu da göz ardı etmemek gerekir. Adını saydığımız bu kurumların hepsinin kesiştiği bir nokta var ki o da “âyânlar-âyânlık” tır. Çünkü bu kurumlarının önemlerini koruyabilmeleri ya da gözden düşmeleri XVIII. yüzyılın Osmanlı toplum yaşantısında oldukça önemli bir yere sahip olan âyânların varlığı ile doğrudan ilişkilidir. O sebeple ki hem XVIII. yüzyılın Osmanlı toplum yaşantısının belirli bir kısmını tanımak ve nüfuz edebilmek ve hem de voyvodalığa giden sürecin temel evrelerini kavrayabilmek adına Osmanlı memleketlerindeki âyânlar dönemi oldukça önem arz etmektedir.

Âyânlık döneminin ne zaman başladığına dair çeşitli görüşler vardır. Mustafa Akdağ bu dönemin 1730 yılında başlatırken, Bruce McGowan 1699, Mustafa Cezar ve Yuzo Nagata XVII. yüzyılın son çeyreği, Yücel Özkaya XVII. yüzyılın sonları, Özcan Mert ise XVII. yüzyılın son yirmi yılı içinde başlatmışlardır⁴¹. Anadolu’da âyânlığın ortaya çıkışı meselesini Özkaya devletin içinde bulunduğu dört temel üzerine oturtmuştur. Bunlar; “Sancak idâresinde olan değişiklikler, Anadolu’da meydana gelen karışıklıklar ve merkezî otoritenin zayıflığı, Vergi toplama meselesi, Vilayet ve şehir kethüdalığı”dır⁴².

Osmanlı toplumunda yer alan bu âyânlar kimlerdir? Neden âyân tabiri ile ifade edilmiştir? Özellikle XVIII. yüzyıl Osmanlı’sında taşra’da üstlendikleri rol nedir? sorularına cevap aramak Osmanlı memleketlerindeki âyân nizamının gerçeklerine görebilmek adına oldukça mühimdir.

⁴¹ Özcan Mert, “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 175; Bruce McGowan, “Âyanlar Çağı: 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 2, Ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, Eren Yay, İstanbul 2004, s. 761.

⁴² Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyânlık*, AÜDTCF Yay. Ankara 1935, s. 103.

Osmanlı şehir hayatında devlet ile halk arasında işlerin yürütülmesi konusunda birtakım faaliyetlerde bulunan bu kişiler genellikle “âyân, baş âyân, reis-i âyân, aynü'l-âyân, resmi ayan, eşrâf, vucuh-ı memleket (memleket ileri gelenleri)” gibi adlar ile adlandırılmışlardır⁴³. Osmanlı toplumunda âyânlık vazifesini sadece Müslüman teb’a içerisinde değil gayr-i müslim teb’a arasından da vazifelendirilenler olmuştur. Gayr-i müslim teb’a içerisinde çıkan bu kişilere “kocabaşı” denmiştir⁴⁴.

XVIII. yüzyıldan itibaren gerek yaşanan iç karışıklıklar ve idâri değişiklikler gerekse devletin dış siyaseti Osmanlı toplumunun taşrada yaşayan reayanın hayat düzenine de tesir etmiş ve böyle bir ortamda “âyânlar” çok farklı bir anlam kazanmaya başlamıştır.

Klasik dönem içerisinde bulunduğu yerin ihtiyaçlarını temin etmek, satılan malların fiyatlarını tesbit etmek, bilirkişilik yapmak, bazı vergilerin tahsil zamanını belirlemek, kötü idarecilerin görevlerinden alınarak yerlerine hak eden idarecilerin getirilmesini sağlamak, şehirde ikamet edenlerin arzularını merkeze bildirmek gibi vazifeleri bulunan âyân taifesinin yetki alanları sadece oturdukları yer ile sınırlı kalmıştır⁴⁵. Nitekim âyânlar içinde bulundukları devrin siyasî ve iktisadî şartlarını kendi lehlerinde bir fırsata çevirme gayretinde olmuşlardır. Bir nevi uyanıklık yaparak iktisadî manada mukataaların iltizamlarını almak, idâri manada da mütesellimlik ve muhasıllık gibi idâri makamların nüfuzunu kullanmak maksadıyla güçlerini sağlamlaştırma yoluna gitmişlerdir⁴⁶. Ayrıca bu gaye etrafında askerî, ilmî ve idâri unvan ve statüleri her daim edinme çabası içerisinde olmuşlardır⁴⁷. Anadolu şehirlerinde *müftizâde*, *müderrişzâde* ve *hatibzâde* gibi

⁴³ Çadırcı, a.g.e., s. 33; Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Dönemindeki «Eşraf ve A’yân» Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, Ed. Halil İncicık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul 1982, s. 106; Mert, “Âyân”, *TDVİA*, c. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1941, s. 196.

⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nda âyânlık görevi ile vazifelendirilen “kocabaşılar” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mert, “Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşıları (1839-1876)”, *TAD*, c. 22, Sayı 35, s. 139-154; Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1980, s. 16.

⁴⁵ Mert, “Âyân”, s. 196.

⁴⁶ İncicık, *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, c. 4, Kültür Yay., İstanbul 2016, s. 74, 75.

⁴⁷ İlhan Ekinci, “Büyük Âyânların Gölgesinde Ordu Kazası’nda Âyânlığın Gelişimi”, *History Studies International Journal Of History*, c. 5, Sayı 4, 2013, s. 166.

unvanları taşıyan âyânlar da yer almıştır⁴⁸. Başka bir deyişle XVIII. yüzyıl içerisinde bu âyânlar yavaş yavaş bir derebey-güç unsuruна dönüşmüşlerdir⁴⁹.

Taşrada devir artık bulundukları bölgelerin zengin ve tanınmış ailelerine mensup kişilerin meydana getirdiği, aktif görev alan ve ahalî üzerinde sözü geçen âyân taifesinin olmuştur⁵⁰. İncalcık'ın tabiriyle bu “âyân-mütesellimler” zaman içerisinde bulundukları bölgenin yönetici beylerinden daha güçlü bir konuma erişirken, taşra idâresinin merkezinde yer alan beyler makamlarını yitirmiş âyânlar ise vazifelerinde kalarak iyice kök salmışlardır⁵¹. Bu zaman zarfında âyânlar mevcut vazifelerinin yanına “orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak, eşkıya yakalamak ve cezalandırmak, ordu mühimmatının taşınması için hayvan tedarikinde bulunmak, İstanbul'a erzak ve koyun göndermek, gemi inşâ etmek, gemi yapımı için malzeme temin etmek, vergi ve mukataa gelirlerini toplamak gibi görevleri de kendi bünyelerinde toplamıştır⁵².

Osmanlı devleti taki kurulduğu günden beri taşranın kendi varlığının devamı için önemli olduğunu bilmiş ve bahsini daha önceki bölümlerde yaptığımız uygulamalar ile her türlü değişime ve olumsuzluğa karşı varlığını devam ettirme fırsatlarını yaratabilmiştir. Yaşadığı devrin dinamiklerine ayak uydurabilmeye çalışan bir devlet için en nihayetinde taşrada yaratılacak olan bir merkezi otorite boşluğu her manada işleyişin aksaması demektir. Böyle bir ortamda âyânlığa duyulan ihtiyaç elzem olmuş ve her ne kadar nizamın sağlanmasında katkı elde edilmişse de devletin işleyişinde bazı problemleride beraberinde getirmiştir.

Osmanlı memleketlerinde âyânlık uygulamasının beraberinde rüşvet ve iltiması meşru bir ortama taşındığını söylemek mümkündür. Çünkü âyân olmak isteyen kişiler usulsüz yollardan valilere çok büyük miktarlarda akçeler vererek bu makamı elde etme fırsatlarınıda kollamışlardır. Ayrıca âyânlık vazifesinin verileceği bölgede bu göreve talip olan aile sayılarındaki artış idârî edilecek bölgede bir huzursuzluk ortamı yaratmıştır. XVIII. yüzyılda vergi toplama meselesinde önemli adreslerden bir olan âyânlar kendi adlarına “âyânlık ücreti” ya da “âyân cizyesi” gibi adlar ile para toplama yollarına başvurmuşlar ve yine tevzi'

⁴⁸ İncalcık, *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, s. 81.

⁴⁹ Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyânlık Düzeni Devri (1730-1839)”, *DTCFTAD*, c. 8, Sayı 14, Ankara 1963, s. 52.

⁵⁰ Özkaya, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, s. 206, 207.

⁵¹ İncalcık, *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, s. 74.

⁵² Mert, “Âyân”, s. 196.

defterlerinde kendileri için vergi ekleme teşebbüsünde bulunarak yetkilerini kötü yönde kullanmışlardır⁵³. Görevli olduğu bölgede nüfuzu elinde bulunduran âyânlar gerektiğinde eşkiya ile ortak hareket ettiği durumlarda olmuştur⁵⁴. Dönem içerisindeki işleyişin beraberinde getirdiği bütün bu olumsuzluklara rağmen Konya âyânı Süleyman Beğ⁵⁵ örneğinde olduğu gibi görevini layıkıyla yerine getiren âyânlarda elbette yer almıştır.

⁵³ Özkaya, “Rumeli’de Âyânlık İle İlgili Bazı Bilgiler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, c. 2, Ankara 1976, s. 1408, 1411; Mert, “Âyân”, s. 196; Akdağ, *a.g.m.*, s. 51, 53; Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, s. 180.

⁵⁴ Osmanlı memleketlerinde vazifilendirilen âyânların eşkiya ile iş birliği hususu hakkında bilgi için bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levndler*, TTK, Ankara 2013, s. 174, 175.

⁵⁵ Konya âyânı Süleyman Beğ 1830 yılında delil eşkiyasının bastırılmasında başarılı bir iş görmüş ve bu çabası üzerine kendisine “silahşörlük” unvanı, asker tertibi hususundaki gayretleri neticesinde de “kapıcıbaşılık” verilmiştir. Hüseyin Muşmal, “Modernleşme Sürecinde Anadolu’da Bir Âyân: Konya Âyânı Süleyman Bey ve Onun Muhakemesi”, *The Pursuit Of History*, Sayı 10, 2013, s. 177.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VOYVODALIK MÜESSESESİ

2.1. Köken ve Karakter İtibariyle Voyvodalık Müessesesi

Slavca kökenli olmakla beraber “reis, subaşı, asker sürücü ve ağa” manalarını taşıyan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet teşkilâtı içerisinde kendisine uygulama alanı bulan voyvodalık kurumu karşımıza iki farklı şekilde çıkmaktadır. İlki Eflak ve Boğdan’da Osmanlı İmparatorluğu’na tâbî bir beylik statüsünde olan voyvodalık⁵⁶, ikinci ise varlığını XVI. ve XVII. yüzyıllarda gördüğümüz ancak kendisine XVIII. yüzyılda geniş bir uygulama alanı bulan ve malî bir terim olarak vergi gelirlerine sahip kimselerden aldığı yetkiyle kendi namına ya da bir başkası adına vergi tahsil eden görevlileri işaret eden voyvodalıktır⁵⁷. Bu noktada ortaya koyduğumuz bu ayrım neticesinde bizim ele alacağımız voyvodalık Osmanlı memleketlerinde malî, adlî, idarî vb. vasıfları bulunan voyvodalıktır.

Osmanlı taşra idâresinde voyvodalık müessesesinin görev ve icraat sahalarının sınırlarını belirlemek oldukça zordur. Böyle bir durumun meydana gelmesinin altında yatan önemli gerekçe “mütesellimlik, muhassıllık ve özellikle âyânlık” gibi makamlarla iç içe geçmesi ve yeri geldiğinde bu makamları bir şahsın kendi bünyesinde toplamış olmasıdır. Fakat bu vaziyet böyle karmaşık bir durum meydana getirirken voyvodalığın önemini de bir hayli arttırdığını söylemek gerekir. Sonuç olarak devrin içerisinde bu kurumun bu kadar öne çıkmasının

⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı bir beylik statüsünde olan Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları, mahalli kanunlar gereğince bayarlar yani beyler ile başpiskopos ve papazlar tarafından seçilir ve gerekli onayın alınması için Osmanlı hükûmetine durum bildirilirdi. Bunun üzerine pay-i tahttan bir heyet ile voyvodalık beratı, hil’at, tuğ, sancak ve makamına oturtmak için bir iskemle ağası gönderilirdi. Ancak yeni voyvoda İstanbul’dan olması durumunda bu işlemler yine aynı şekilde yerine getirilir ve görev yerine gönderilirdi. Bu voyvodalar Avrupa kısmında herhangi bir savaş hali olduğu vakit yaya ve atlı tüfenkdaz kuvvetler ile sefere katılmaları gerekirdi. Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları herhangi bir tecavüze uğraması durumunda da koruyuculuğu devlete aitti. XVI. yüzyılın sonlarında kadar voyvodalık vazifesinin süresi sınırsız iken, XVIII. yüzyıldan itibaren üç sene ile sınırlandırılmıştır. Görev sürelerinin uzunluğu ve kısalığı bu vazifeyi icra eden voyvodanın hizmetindeki gayret ve çabasına göre uzatılmış ya da elinden alındığı olmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 4/2, TTK, Ankara 2011, s. 88, 89, 98; Kılıç, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁷ Pakalın, *a.g.e.*, c. 3, s. 598; Ünal, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, Paradigma Yay., Ankara 2011, s. 721; Erol Özvar, “Voyvoda”, *TDVİA*, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013, s. 129.

arkasında timar sisteminin bozulması, iltizam uygulamaları ve mukataalaşma süreci, imparatorluğun içeride ve dışarıda yaşadığı siyasî, askerî, idarî ve malî faktörler de yer almaktadır.

Devlet otoritesinin zayıfladığı, merkezî idarenin Anadolu ve Rumeli’de hissedilir derecede azaldığı, hükümet yönetiminin taşradaki etkisini kaybettiği zamanlarda, özellikle Anadolu eyaletlerinin, sancak, kaza, kasaba ve köylerinde yol kesme, soygun, rüşvet, iltimas ve yolsuzluklar gibi kanun dışı uygulamalar alabildiğine yaygın bir hale gelmiştir. Bahsini yaptığımız XVIII. yüzyılda bu tip hareketler yer ve mekân açısından sınır tanımamış şehirlerden köylere kadar, birçok aşiret ve kabileleri de içine alarak Osmanlı memleketlerinde yaşayan Hristiyan ve Müslüman tebaayı gelecekleri adına büyük bir endişe içerisine sokmuştur. Ayrıca vazifelendirilen devlet memurlarına maaş ve görev masrafı verilmemesi üzerine bu görevlilerin geçtikleri ya da yerleştikleri bölgelerden bunları tahsil etmeye çalışmaları da reayayı fakirliğin içine sürüklemiştir⁵⁸.

Bu devirde halkı soymak yönünden “ehl-i şer’in de ehli-i örf” den bir farkı yoktur. Taşra idâresinde birçok fonsiyonel yetkiyi kendi vücudunda toplayan kadı merkez idâre için rolü her zaman çok mühim olmuştur. Bu da kadıya hukukî boyutun dışında da icra vazifesi tanımıştır. Ancak XVIII. yüzyılda malî bünyede yaşanan değişiklik ve âdem-i merkeziyetçi bir malî idare dolayısıyla Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde çıkan yeni kuvvet grupları, yani âyân, mütesellim karşısında Anadolu ve Rumeli’deki kadıların malî görevlerinin ve asayiş konusundaki idareci rollerinin değişmesinde etkili olmuştur. Kadılara mahkeme harçları ve aidatlar dışında herhangi bir ödeme yapılmadığından ve bir bölgede sadece iki yıl ile görevlendirilmeleri kadıları servetlerini arttıracak yeni gelir imkânları yaratmaya itmiştir. XVIII. yüzyıl’da kadılar görev yerlerine gitmeyerek yerlerine naip yollama eğiliminde olmuşlardır. Bu da demek oluyor ki hem naip kendi serveti hem de vekili olduğu kadının serveti için daha fazla gelir getirecek yollara başvuracaktır. Buradan hareketle yolsuzluk derecesine varan harç talepleri ahaliyi mahkemeye başvuraktan ürkütecek duruma getirecek, paşa ve âyânlar ile

⁵⁸ Özkaya, “XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye’nin İç Durumu”, *Belleten*, c. XXXVIII, Sayı 151, TTK, Ankara 1974, s. 445.

anlaşarak vergi defterlerinde bulunmayan birçok akçeyi deftere yazmaları da reayanın perişanlığına sebebiyet verecektir⁵⁹.

Osmanlı memleketlerinde voyvodalığın tesis edilmesi ve iltizam sistemi uygulamasına geçilmesi arasında bir paralellik söz konusudur. Timardan elde edilen gelirler merkez için yetersiz gelmeye başlaması ve nakit paraya duyulan ihtiyaç gelirlerin artık iltizam yolu ile toplanmasına devleti sevk ederken kamu harcamalarındaki artışlar ve kadrolardaki şişmeler nedeniyle taşradaki defterdarlıklar üzerinde devletin bazı değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Nakit sıkıntısı çeken hazinenin yükünü azaltmak ve hazineye girdileri arttırmayı hedefleyen yeni uygulama ile taşradaki defterdarlıkların kaldırılarak yerine voyvodalığın kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle iltizama verilen taşra hazineleri bir anlamda özelleştirilmiştir⁶⁰.

Devlet, taşradaki defterdarlıkların kaldırılarak hazine mukataasının ber vech-i voyvodalık iltizama verilmesi ile “vergi toplama riskini azaltmak istemiş, hazinedeki mukataaları iltizam piyasasına teker teker çıkarma yerine tümünü bir kişiye iltizama vermekle mirî gelirlerin toplanma ve irsal edilmesini kolaylaştırmıştır”⁶¹.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı devlet adamları malî ve idârî sorunları çözmekte başarılar göstermişse de devrin içindeki şartlardan dolayı kaynakların sürekli daralması sebebiyle anlık yöntemlere başvurmak zorunda kalmışlardır. Sadece toprak düzeninde değil özellikle de malî ve askerî açılardan anahtar bir kurum olan timar sisteminin bırakılarak yerine iltizam uygulamasına geçilmesi ve zaman içerisinde kabuk değiştirmesi taşrada sahiplik ve hak iddialarının bulanıklaşmasına ve merkezî hükümete karşı yükümlülüklerin giderek belirsizleşmesine yol açmıştır. Ayrıca yönetici sınıf ile üretici sınıf arasındaki doğrudan ilişkinin kurulması zorlaşmıştır⁶².

⁵⁹ Özkaya, “XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye’nin İç Durumu”, s. 446; Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, s. 88, 91.

⁶⁰ Özvar, “Voyvodalık”, s. 129; Kaya, *a.g.t.*, s. 31, 32.

⁶¹ Kaya, *a.g.t.*, s. 32.

⁶² Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yay., İstanbul 1993, s. 19; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Yay., s. 4.

Devlet iltizam sisteminde vergilendirme ile üretim kapasitesi arasında bir denge kuramayaşı 1695 tarihinde Osmanlı memleketleri ve Osmanlı maliyesinin “malikâne” adı verilen farklı bir uygulama ile tanışmasına yol açmıştır. Esasen bu uygulama vezir, sultan ve diğer hasların da dahil olduğu mukataaların kayd-ı hayat şartı ile serbestiyet üzerine malikâne olarak rical-i devlet ve âyân-ı memleket’e verilmesidir. Aslında mesele mukataaları iltizam edenlerin bir an önce ödedikleri ücreti çıkarma gayelerinden dolayı vergi kaynaklarına zarar vermelerini önlemek ve reayanın vergi ödeme gücünü arttırarak hazineyi ihya etmektir. Başta bu uygulama “hazine, reaya ve malikâneci mültezimin” lehinde gelişen bir uygulama olmuştur. Mirî mukataaların mahalli âyân ve eşraf tarafından idâre edilmesi, has ve mukata-at voyvodalıkları ile bu ailelerin zengin olmalarını, nüfuz ve servetlerini oğullarına devrederek kuvvetli hanedanlıkların ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısında malikâne olarak idâre edilen yerlerin sayısı artmış ve buna bağlı olarakda Anadolu’da kuvvetli hanedanlar kurulmuştur⁶³.

Tablo 2.1. Osmanlı Memleketlerinde Voyvodalık Müessesesinin Uygulandığı Bazı Yerler⁶⁴.

Yer Adı	Voyvodalık Müessesesinin Uygulama Tarihleri
Bolu	1692-1811
Denizli	1670-Tanzimat’a kadar
Bergama	1726-Tanzimat’a kadar
Ayazmend	
Ayvacık	
Ilıca	
Tırhala	
Güzelhisar Cunda (Yunda Adası)	
Armut Adası	
Ayvalık	
Edremit-Burhaniye (Kemer-i Edremit)	1659- ...
Tokat	
Diyarbakır	
Antep	1719- ...

⁶³ Özkaya, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu”, *Belleten*, c. XLII, Sayı 168, TTK, Ankara 1978, s. 668; Genç, “Malikâne”, *TDVİA*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003, s. 516; Kaya, *a.g.t.*, s. 34.

⁶⁴ Bu tabloda yer alan bilgiler Kemal Kaya’nın “Osmanlı İmparatorluğu’nda Voyvodalık” adlı doktora tezindeki veriler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Atamaları ve görevleri bakımından voyvodaları iki grupta toplayabiliriz. Birincisi vali ve mutasarrıfların kendi adlarına görevlendirdikleri voyvodalardır. İkincisi ise, geliri doğrudan hazineye bağlanmış yerlere hazine yöneticilerine atananlardır. Valiler daha çok kendilerine geliri bırakılan yörenin ileri gelenleri arasında buyruldu ile voyvoda seçip atamışlardır. Özellikle âyânlık yapmış ve yapmakta olanlar arasından voyvodalığa getirilenlerin sayısı oldukça fazladır.⁶⁵ XVI. ve XVII. yüzyıl Osmanlı toplumunda taşradaki kapıkulları, yeniçeri serdarları, sipahiler, mültezimler, kethüda yerleri, eminler, beylerbeyi, sancakbeyi emeklileri, müderrisler, müftüler ve kadılar âyânlığın kaynağını teşkil etmektedir. Bunların arasında emekli olanların sayılarındaki artış ve yerli zengin ailelerinin de bu gruba dahil olmaları âyân sayısının artmasında önemli bir etken olmuştur⁶⁶.

Voyvodalığın asıl dönüşümü, voyvodaların mütesellimler gibi temsil ettikleri kişilerin maiyetinden değil yerel âyânlar arasından seçilmeye başlamasıyla gerçekleşmiştir. Devlet otoritesini temsil edenlerin vekilleri olarak bu âyânlar bu yolla şahsi varlıklarını arttırmak ve bölgelerinde ailelerin etki ve denetimlerini tesis etmek amacıyla ustalıkla kullandıkları yarı-resmi bir statü edinmişlerdir⁶⁷. Voyvodalar idârecesi oldukları bölgenin maddî durumu iyi olan eşrafındandırlar. Voyvodaların bir nevi banker gibi reayanın yanında olmaları, ekonomik bir büyümeyi beraberinde getirmiştir. Birçok yerleşim biriminin voyvodalık idâresi altında bulunduğu dönemde ekonomik ve fizikî açıdan oldukça büyüme kaydettiği görülmüştür⁶⁸.

XVIII. yüzyılda voyvoda, bir şehre ya da bir sancakta sultanın, vezir-i azamın, bir başvezirin, bir kaptanbaşının ya da imparatorluğun yüksek dereceli görevlilerin çok defa hassı olan yerlere tayin olmuşlardır. Voyvoda, iki tuğlu bir paşanın bütün haklarından yararlanmasına rağmen düşük bir sıraya sahiptir. Hât-i hümayunlarda taşra yöneticilerinin sıralmasında voyvodanın yeri şu şekilde verilmiştir: “vüzerâ, mîrmirân, ümerâ, ve voyvodalar”⁶⁹.

⁶⁵ Çadırcı, *a.g.e.*, s. 29.

⁶⁶ Kaya, *a.g.t.*, s. 40.

⁶⁷ İncalcık, *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, s. 79.

⁶⁸ Kaya, “Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, *TİD*, c. 26, Sayı 41, Ankara 2007, s. 108.

⁶⁹ Özkaya, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu*, s. 208; İncalcık, *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, s. 79.

Voyvoda atamalarında aranan en önemli kriterler “halkın korunması, güvenliğin sağlanması, devlet gelirlerinin sağlıklı bir şekilde toplanması vb. bütün idârî görevleri” yerine getirip getiremeyeceğidir. Bu kriterler kısaca “*zabt-u rabta kadir ve reaya ve berayanın hıfz-u hırsaset ve kemal-i himaye ve siyanet*” olarak özetlenmiştir. Atanacak voyvodanın “*idare-i memleket ve himayet-i fukara ve raiyyete muktedir olma*” sından maksat idârî görevlerin verdiği sorumlulukların üstesinden gelebilecek, halkın nezdinde de etkinliği olan ve bu konuda kendini ispat etmiş kişilerden olmasını sağlamaktır⁷⁰. III. Mehmed’in adaletnâmesinde vüzera, beylerbeyileri, subaşı, voyvoda ve kethüda gibi idârî yetkileri bulunan kişilerin, iki üç aylık bir zaman dilimi içerisinde dört beş atlı ile bölgelerine devre çıkmaları, bu devir esnasında fakir köylülere misafir olunmaması, ücretsiz yem ve yemeklik almamaları, köylünün hayvanından tasarruf etmemeleri ve öşrünü tespit ederken haksızlık etmemeleri ve bu işlemi yaparken de hiçbir şekilde cebir ve gasp içerisinde olmamaları emredilmiştir⁷¹. Voyvadalar görevde bulundukları süre içindeki faaliyetlerinin başarılı ya da başarısız olmasına bağlı ödül veya ceza işlemleriyle haklarında değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu işlemler de bizzat merkezî idâre tarafından hayata geçirilmiştir. Ödüllendirme yapılan üstün hizmetler karşısında kıymetli hediyeler, voyvodalık vazifesine ek görevler, unvanlar, payeler verilerek yapılırken bunların arasında en çok verilen paye “kapıcıbaşılık” rütbesi olmuştur. Paye ve ödüllendirmeler her zaman bir vazifeyi başarıyla yerine getirmenin bir mükafatı olarak değil bazen de bulunduğu makamda daha çok çalışmasını teşvik edebilmek veya yardımcı olmasını sağlayabilmek için de verilmiştir⁷².

Voyvodaların cezalandırılma durumları arasında “çeşitli suistimaller, halka zulüm etme, kötü idarecilik” gibi sebepler yer almaktadır. Ancak bu görevde bulunun voyvodanın hakkındaki iddiaların gerçek olup olmadığının ortaya çıkarılmasına bağlıdır. İncelemeler sonunda voyvodanın suçlu olduğu ortaya çıkarsa işlenen suçun derecesine göre ceza işlemi uygulanmaktadır. Bunların arasında en hafifi olan halktan fazla para alarak halka zulüm etme karşısında verilen sürgün cezasıdır. Daha sonra ise miriye ait olan malların gönderilmemesi ya da geciktirilmesi durumlarında voyvodalara ait olan unvanların geri alınması ve mal varlıklarına el konulması gelmektedir. En ağır cezalar halkın üzerinden yüklü

⁷⁰ Kaya, a.g.t., s. 89.

⁷¹ Cezar, a.g.e., s. 95.

⁷² Kaya, a.g.t., s. 51.

miktarda para toplama, devlete karşı işlenen ciddi suçlar karşısında verilmektedir. Bu gibi durumlarda bu ağır suçları işleyen voyvodalar ya pay-i tahta çağrılarak ya da bulundukları idârî bölgede idam edilerek ve halka teşhiri ile cezaları verilmektedir⁷³.

Osmanlı memleketlerinde mültezimlik ve malikâne usulleri ile birlikte geniş bir uygulama alanı bulan voyvodalık kurumu Tanzimat'ın ilan edilmesi ve akabinde muhassıllık idâresinin tesis edilmesi ile beraber etkisi yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Voyvoda'nın idâresinde bulunan yerlere kazaların malî işlerini yürütmesi için muhassıl tayinleri yapılması da voyvodalık uygulamasını ortadan kaldırmıştır. Ancak taşrada muhassıllık uygulamasının tesis edilinceye kadar geçen dönemde merkez ile iyi ilişkiler kuran ve vazifesini layıkıyla yapan voyvodalar da merkez tarafından göz ardı edilmemiş ve muhassıllık görevleri verilerek vazifelerine devam etmeleri sağlanmıştır⁷⁴.

2.2. Voyvodaların Görevleri

XVIII. yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda taşra idâresinin tüm ana iskeletinde meydana gelen arızalar bazı kurum ve teşkilâtlanma modellerinin ön plana çıkarırken bazılarının da ikinci planda kalmasına yol açmıştır. Voyvodalık müessesesi ise bu yüzyılda merkezî idâre için taşrada birer temsilci bulundurmak ve işlerini yoluna koymak adına aranan taze kan olmuştur. Voyvodaların görev ve yetkileri incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılabacaktır.

Merkezin gözünde voyvoda başlarda resm-i cürüm-i cinayet⁷⁵, dem-i diyet, bad-ı heva⁷⁶ gibi vergilerin nizama uygun bir şekilde toplanması hususunda taşradaki bir tahsildar olması voyvodanın malî vazifesini ön plana çıkarmıştır. Ancak XVIII. yüzyılın taşra idâresinde bir voyvodanın yetki alanı sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Voyvodalığın Osmanlı taşrasında yaygın bir uygulama alanı haline gelmesiyle beraber idârî, malî, askerî, adlî ve beledî vazifeler altında tahsil ettiği vergiyi gerekli harcama alanlarına ulaştırmak, gerekli yerlere erzak ve hayvan tedarik etmek, ordu için asker ve iâşe tedarikinde bulunmak, taşranın

⁷³ Kaya, *a.g.t.*, s. 54, 55.

⁷⁴ Kaya, *a.g.t.*, s. 82, 85.

⁷⁵ Dirlik toprakları dahilinde işlenen suçlardan alınan para cezalarıdır.

⁷⁶ Bir kimsenin mal, mülk ve davarına zarar verenlerden alınan cezadır.

güvenliğini sağlamak gibi ayrıntılarını çoğaltabileceğimiz işleri de yerine getirmeye başlamıştır⁷⁷.

2.2.1. İdârî Görevleri

1683 Viyana yenilgisi ve 1699 Karlofça Antlaşması İmparatorluğun geleceği adına hayatî bir değer taşımaktadır. Genel itibariyle yapılan çalışmalarda ve ortaya konan eserler de Karlofça Antlaşması on altı yıl sürmüş bir harbin sona erdiği ve ilk büyük çapta toprak kaybedilen bir gelişme olarak ortaya konulsa da sonrasında yaşanacak olan maddî ve manevî buhranın hareket noktası olduğu gerçeği oldukça önemlidir. Bu tarihten sonra yavaş yavaş iç ve dış dengelerin değiştiği gözlerden kaçmamaktadır. Klasik dönemde fetih, gaza, ve cihat anlayışına dayalı bir gelişme gösteren fetih poltikası yavaşlamış ve artık XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise durma noktasına gelmiştir. Fetih politakalarında yaşanan başarısızlıklar Osmanlı Sultanlarının hem rakipleri hem de kendi teb'ası karşısında zor durumda kalmalarına sebep olmuştur. İdârî manada yeterlilik gösteremeyen Sultanların tahtlarını sürekli olarak kaybetmeleri de yönetsel bir iktidarsızlığı meydana getirmiştir. Böyle dönemler iktidarı ele geçirmek arzusunda olan devlet vazifesinde bulunan kişilerin halkın da desteğini alarak isyan etmelerine yol açmıştır. 1703 Edirne Vak'ası⁷⁸ ve 1730 Patrona Halil İsyanı⁷⁹ bahsini yaptığımız

⁷⁷ Özvar, "Voyvodalık", s. 130; Kaya, *a.g.m.*, s. 104; Özkaya, 18. *Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, s. 208.

⁷⁸ Abdülkadir Özcan, "Edirne Vak'ası", *TDVİA*, c. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1994, s.s. 445-446; Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *TDVİA*, c. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1995, s.s. 527-528; Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-Küberâ (Tahlil ve Metin)*, Haz. Mesut Aydınar, TTK, Ankara 2003.

⁷⁹ Ahmet Refik Altınay, *Lâle Devri*, İlgî Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014; Refik, *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010; M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1958; Faik Reşit Unat, *1730 Patrona Halil İsyanı Hakkında Bir Eser Abdî Tarihi*, TTK, Ankara 1943; Selim Karahasanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirizâde Ahmed Efendi ve Terekesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, c. 24, s.s. 97-128; Karahasanoğlu, "Osmanlı Tarih Yazımında "Lale Devri" Eleştirel Bir Değerlendirme", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı 7, 2008, s.s. 129-144; Çolak, "Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-i Tahttaki Etkileri", *Türkler*, c. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2012, s.s. 525-530; H. Mustafa Eravcı-İlker Kiremit, "Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler", *Tarih Okulu*, Sayı 8, Eylül-Aralık 2010, s.s. 79-83; Özcan, "Lale Devri", *TDVİA*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003, s.s. 81-84; Özcan, "Patrona Halil İsyanı", *TDVİA*, c. 64, Ankara 2007, s.s. 189-192.

dönemi gözler önüne seren en temel örneklerdir. Merkezi idâre XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılda artık bazı temel gerçekler ile yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bunlar “*Harben ve siyaseten mağlub olunduğu, Fetih ve hâkimiyet idresinin zarar gördüğü, Memâlik-i mahrusede idârî, iktisadî, adlî ve asayiş yönünden karmaşı içerisinde kalındığıdır.*”

Ortaya çıkan bu üç temel gereçekten Osmanlı memleketlerinde görülen idârî, iktisadî, adlî ve asayiş yönünden yaşanan karmaşıklığın taşradaki idârî teşkilâtlanma ve toplum üzerindeki yansımaları ise daha derin olmuştur. Yerel idârecilerin baskıları ve aralarındaki iktidar mücadeleleri halk üzerinde büyük bir korku ve baskı yarattığı gibi ağır vergilerde halk üzerinde maddî açıdan işin içinden çıkılmaz bir durum yarratmıştır.

XVIII. yüzyılda taşra idâresinde voyvodanın idârî manada ön plana çıkan en temel vazifeleri arasında bölgenin asayişinin sağlanması vardır. Voyvoda bulunduğu bölgede genel ahlak kurallarını korumakla ve bunlara uymayanları cezalandırmakla sorumludur. Ayrıca aileler arasında intikam noktasına varan çatışma durumlarında bölgenin güvenliğini sağlamaları gerekmektedir. Halkın huzurunu bozan, kaynakların azalmasına neden olan ve madenlerin çalışmasını engelleyen eşkıyalık faaliyetlerini de engellemeleri son derece önem arz etmektedir⁸⁰.

Toplumun güvenliğini sağlamak için çalışan voyvodalar yol güvenliğinin sağlanması ve eşkıyaların halk ile olan bağlatılarının kesilmesi, yolculuk esnasında konaklama ihtiyaçlarının karşılandığı mekan olan menzillerin güvenliğini sağlanması da vazifelerinin arasında yer almıştır⁸¹.

Devletin kurduğu diplomatik ilişkiler sırasında Osmanlı memleketlerine gelen sefirlerin takip ettiği yol güzergâhları eğer voyvodaların idârî bölge sınırları dahilinde olması halinde onları misafir etmeleri ve rahatlarını sağlamaları gerekmektedir. Ayrıca voyvodaların diğer idarecilerin görev başında bulunmadıkları zamanda onların yerlerine vekalet etmek gibi bir başka görevi daha bulunmaktadır⁸².

⁸⁰ Kaya, *a.g.t.*, s. 94, 100, 102.

⁸¹ Kaya, “19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyodalar”, *OTAM*, Ankara 2016, Sayı 19, s. 241, 245, 253.

⁸² Kaya, *a.g.t.*, s. 94, 96.

Belli bir bölgenin idâresiyle sorumlu olan voyvodalar vazifelerini icra ederlerken himayelerinde “kapı halkı” denilen “yasakçı/kavas”⁸³, “çukadar”⁸⁴, kethüda”⁸⁵, voyvoda kâtibi”⁸⁶, voyvoda vekili”⁸⁷ ve tüfenkçiler” gibi yardımcılardan faydalanma yoluna gitmişlerdir. Voyvodaların hizmetinde bulunan bu görevlilerin atamaları ve sorumlulukları da belli bir nizamname ile yasallaştırılmıştır. Bu nizamname doğrultusunda bu kişiler ecnebilere değil, yörenin yerli halkından güvenilir kişiler arasından seçilmesi esas alınmıştır. Bütün bilgileri deftere kaydedilen bu kişilerin atamaları ise Bâb-ı Âli ve Bâb-ı Serasker tarafından gerçekleştirilmektedir. Böyle bir nizamnamenin ortaya konmasındaki amaç taşradaki idârecilerin elini güçlendirmek, idârede daha etkin olmalarını sağlamak, problemleri çözüme kavuşturmak ve şikayetleri ortadan kaldırmaktır⁸⁸.

2.2.2. Malî Görevleri

Voyvodalığın ortaya çıkışı meselesinde belirttiğimiz gibi malî unsurlar bu kurumun temel vasfını oluşturmaktadır. Özellikle savaşların getirdiği malî sıkıntılar, timar sisteminin bozulması, iltizam sisteminin yaygınlaşması, malikâ ne ve mukatalaşma sürecinin hız kazanması, devletin daha fazla nakite ihtiyaç duyması voyvodaların yüklendiği malî sorumlulukları da arttırmıştır⁸⁹.

Klasik dönem Osmanlı malî teşkilâtı “merkez maliyesi, timar sistemi ve vakıflar” çatısı altında oluşurken “iaşe (provizyonizm), gelenekçilik ve fiskalizm”

⁸³ Yasakçı/Kavas; Vezirlerin kendi mahiyetlerinde kullandıkları silahlı adamlar için verilen bu tabir sonraları daha aşağı rütbelere vazife gören devlet adamlarının hizmetindeki memurlar içinde aynı ifade ile kullanılmıştır. Pakalın, *a.g.e.*, c. 2, s. 216.

⁸⁴ Çukadar; Bu memurlar padişah hizmetinde ya da vezirlerin konak dışında işlerini gören memurlardır. Kapı halkından gedikli ağa denilen bu memurlar diğer devlet vazifelerinde bulunan memurlara da hizmet ederler ve her daim kapı önünde hazır bekleyen dış ağalardandırlar. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 176; Pakalın, *a.g.e.*, c. 1, s. 385.

⁸⁵ Kethüda; Türkçe’de “kâhya” olarak tercüme edilir ve bir yerin idâresine memur olan kişi için kullanılır. Osmanlı teşkilât tarihinde yaptığı vazifeye göre “hazine kethüdası, defter kethüdası...” gibi isimler ile adlandırılmıştır. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 397.

⁸⁶ Voyvoda Kâtibi; Mukâatların muhasebelerini tutmak ve senetleri yazıp suretlerini korumak, mültezimlerin deruhte ettikleri alanları doğru olarak kaydetmek, mukâatların yıllık gelir ve giderlerini yazmak gibi vazifeleri bulunmaktadır. Özlem Başarır, *18. Yüzyılda Malikane Uygulaması ve Diyarbekir Voyvodalığı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 181, 182.

⁸⁷ Voyvoda Vekili; Vergilerin toplanmasında doğrudan yetkilere sahiptir ve voyvodanın yapmış olduklarından da sorumludur. Ayrıca arz yetkisine de sahiptir. Başarır, *a.g.t.*, s. 186.

⁸⁸ Kaya, *a.g.t.*, s. 90, 91, 92; Başarır, *a.g.t.*, s. 181, 186.

⁸⁹ Kaya, *a.g.t.*, s. 141.

fikrî yapısıyla beraber belli ilkeler etrafında gelişme imkânı bulmuştur⁹⁰. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik düzeni kendi kendine yeten ve toplumun refahını sağlayacak merkeziyetçi bir düzen üzerine kurulmuştur. Ancak Batı dünyasının Avrupa merkezli yeni bir merkantalist ekonomik düzene geçmeleri Osmanlı maliyesinin aleyhinde bazı çözümleri de beraberinde getirmiştir⁹¹. XVIII. yüzyıl ise malî açıdan değerlendirdiğinde iki farklı profil çizmektedir. Bunlardan ilki 1760 yılına kadar her alanda gelen bir yayılma eğilimi gösteren durum, ikincisi de 1760 yılı sonrası görülen daralmanın ve karmaşıklığın ortaya çıktığı dönemdir⁹².

XVIII. yüzyılın daralma ve çözülme dönemlerinde vergiyi en kısa yoldan toplamak ve sorunsuz bir şekilde merkeze gönderebilmek gerekmektedir. Bunun için devlet vergi toplama işini ayrı bir titizlikle yaklaşmıştır. Özellikle devlet vazifelerine atanacak olan idârecilerin bu vasfı taşıyıp taşımadığı önem konusu olmuştur. Voyvodaların en önemli görevlerinden biri de voyvodalık idâresi içerisinde yer alan voyvodalık mukatasına gelir olarak kaydedilen bu vergilerin düzgün bir şekilde tahsil edilmelerini sağlamaktır. Bu durumun ne kadar önemli olduğu voyvodaların atama kararnamelelerinde şu ibarede “*emval-i matlubesini cem’ ve tahsil ve istifası...mu’tadu’l-i’ta olan matlubatın vakit ve zamanı ile cem’ ve tahsil ve irsal ve te’diyesi, kanun-ı kadim üzere aidat-ı mu’tadesin tenavül yer almaktadır*”⁹³.

Osmanlı İmparatorluğu’nda vergi toplama işinde iki temel prensip göz önüne alınarak hareket edilmiştir. Bunlardan birincisi, şariat kurallarına göre hemen hemen bütün İslâm devletlerinde benzer biçimlerde uygulanan cizye, ağnam, öşür gibi vergileri içine alan “Tekâlif-i Şer’iye”, ikincisi ise devletin isteğine bağlı olarak çeşitli ad, miktar ve şekillerde duruma bağlı olarak “Rüsumat-ı Örfiye” adı altında alınan vergilerdir⁹⁴.

⁹⁰ Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2016, s. 214; Genç, *a.g.e.*, s. 47, 50, 52.

⁹¹ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükselişi ve Çöküşü 1280-1808)*, c. 1, Çev. Mehmet Harmancı, E Yay., İstanbul 2008, s. 216; Cihan Özgün, “Osmanlı Ekonomi Politikğine Kısa Bir Bakış (XVIII-XIX. Yüzyıllar)”, *Tarih Okulu*, Sayı 1, 2008, s. 6, 7.

⁹² Genç, *a.g.e.*, s. 213.

⁹³ Kaya, *a.g.t.*, s. 142.

⁹⁴ Demir, *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2017, s. 33; Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyamları)*, Cem Yay., İstanbul 1995, s. 45.

Voyvodalar mukataa tahrirlerine göre daha önce miktarları belirlenen ve adları genel olarak ticarî, ziraî ve sınaî başlıkları ile sınıflandırılan cizye, öşür, rüsum-u örfiye, cürum-ü cinayet, bad-ı heva, beytü'l ma-ı amme ve hassa, rüsum-ı bağat, mukataayı ihtisab, güherçile, boyahane, resm-i duhan, mahsul-ı şişlik, resm-i asyab, arusane, mal-ı galib, mal-ı mefkud, ispenç-i gabran, yave ve kaçkun, aşar-ı şer'iyye vb. gibi gelirleri toplamakla görevlendirilmişlerdir⁹⁵.

Vergi gelirlerin toplanması halk ve idâreci kısım arasında hassas bir konu olmasından dolayı her daim belirlenen miktardan fazla alınmamasına ve geçerli olan kurallar içerisinde tahsil işlemi yapılarak dengelerin bozulmaması voyvoda ve onların hizmetinde bulunan yardımcılardan istenmiştir. Voyvodalık mukataalarına ait gelirlerin azalmasını önlemek de voyvadaların görevlerinden biridir⁹⁶.

2.2.3. Askerî Görevler

XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde Avrupa ve Osmanlı Devleti'nin yeni siyasî rakipleri olan Avusturya-Hasburg İmparatorluğu ve Romonov Rusya'sının yükselişine şahit olunmuştur⁹⁷. Yeni aktörlerin gün yüzüne çıkması ve yaşanacak olan askerî gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nu hem içeride hem de dışarıda birçok sorunla karşı karşıya getirmiştir. Bu noktada devlet hem çürümeyi durdurma yollarını arama eğilimi göstermiş hem de yükselen güçler karşısında denge kurabilmenin fırsatlarını kollamaya çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu özellikle klasik dönem içerisinde askerî yapılanması, başarılı bir devlet profiline ulaşmasında en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu başarının arkasında da merkezî bir askerî yapılanmanın var olması yatmaktadır. Ancak XVIII. yüzyılda bu anlayışın terk edilerek pay-i tahtın âyânlara ve onların meydana getirdiği güçlere bağlı kalmaları merkezin ordu teşkilâtlanması üzerindeki denetleme gücünü de iyice zayıflatmıştır⁹⁸. XVIII. yüzyılda ve daha sonraki dönemlerde düzenli bir ordunun yapılandırılmasında gerekli olan asker toplama, seferlere katılma, askerî eğitim verme, askerî mühimmat yapımı ve zahire temini gibi işlerin voyvodalar tarafından yapıldığı

⁹⁵ Kaya, *a.g.t.*, s. 142, 143, 144.

⁹⁶ Kaya, *a.g.t.*, s. 143, 145.

⁹⁷ Ağoston, *a.g.e.*, s. 169.

⁹⁸ Ağoston, *a.g.e.*, s. 170.

görülmektedir. Ayrıca orduya ait mekanların tamir ve bakım işleri de yine voyvodaların vazifeleri arasında yer almıştır⁹⁹. Voyvodalar gerektiğinde savaşa katıldıkları gibi bazen de yerlerine başka birini vekil tayin ederek sefere gönderdiği durumlar da olmuştur¹⁰⁰.

Voyvodaların görevleri sadece kara ordusunun yapılandırılması ile sınırlı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun denizlerde de varlığını devam ettirebilmesi hususunda inşâ edilen gemi ve kalyonlar için malzeme ve usta tedarikinde bulunmak ve bizzat gemi inşâ etmek gibi sorumlulukları da vardır¹⁰¹.

2.2.4. Adli Görevleri

Osmanlı taşra idâresinde merkezî bir unsur olan kadı ve kadılık makamı halk ile devlet arasındaki bağların kurulmasında en önemli organlardan biri olmuştur¹⁰². Kadılar bulundukları görev bölgelerinde yargı fonksiyonlarının dışında para rayicini önlemek, ordunun ihtiyaçlarını temin etmek, şehirlerin alt yapı ve tesis hizmetlerini yani belediye hizmetlerini yerine getirmek, işe kıtlığının önüne geçmek ve yolsuzluklara meydan vermemek, zabıta ve noterlik hizmetinde bulunmak gibi vazifeleri yerine getirmişlerdir. Bunların dışında kadıların doğrudan merkezle bağlı olmalarından dolayı fermanlar ile bildirilen işlerin yapılması da yine kadıların sorumlulukları arasında yer almıştır¹⁰³. Kadıların bu kadar geniş bir memuriyetle vazifelendirilmelerinin altında yatan en önemli gerekçe medrese çıkışlı çok iyi bir eğitime tabi olmaları ve doğal olarak da malî ve vakıf işlerinden anlayan iyi bir bürokrat kimliğine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır¹⁰⁴.

XVIII. yüzyılda Osmanlı maliyesinde görülen değişiklikler ve âdem-i merkeziyetçi bir mâli idâre anlayışı içerisinde girilmesi sebebiyle ortaya çıkan yeni

⁹⁹ Kaya, *a.g.t.*, s. 158, 159, 164.

¹⁰⁰ Kaya, *a.g.t.*, s. 162; Mehmet Beşirli, “Tokat Voyvodalığı (1774-1842)”, *Belleten*, c. LXIX, Sayı 254, Ankara 2005, s. 163.

¹⁰¹ BOA.C.BH. 256/11855; BOA. C.BH. 121/5887-[1]; BOA.C.BH. 121/5887-[2]; Ali İhsan Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti’nin Kuruluşu: (1789-1867)*, TTK, Ankara 2001, s. 55.

¹⁰² Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1990, s. 6, 7.

¹⁰³ Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, s. 56, 57; Ali Duman, *Şerriye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Kastamonu’da Günlük Hayat (1115 Tarihli Şer’iye Sicili’nin Katoloğu)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994, s. 11.

¹⁰⁴ Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdâre Tarihi*, s. 65.

âyân, voyvoda ve mütesellim gibi güç odaklarının tutum ve davranışları kadıların idârî ve malî rollerinin azalmalarına sebep olmuştur. Kadıların böyle bir durumla karşı karşıya kalmaları bulundukları görev bölgelerinde rüşvet almak, haksız kazanç elde etmek ve yolsuzluk yapmak gibi olumsuz tutum ve davranışların içerisine girmesine yol açmıştır¹⁰⁵. Halbuki taşrada adalet ve toplumun refahını, devlet düzeninin işlemlerini sağlayacak temel direk olan kadılık makamını elde edebilme şartları kanunlar ile belirlenmiştir¹⁰⁶.

XVIII. yüzyıl taşra idâresinde kadıların mevcut fonksiyonlarını kaybetmeleri onlar tarafından yapılan birtakım işlerin artık voyvodalar tarafından yapılmasının önünü açmıştır. Voyvodalar bulundukları görev yerlerinde güvenlik işlerinden sorumlu oldukları için yaşanacak herhangi bir asayiş sorununda ya da adam yaralama ve öldürme durumlarında sorumlu olan kişiyi ortaya çıkarama işi voyvoda'nın görevi dahilindedir. Ayrıca voyvodaların genellikle öldürme, kaza sonucu ölüm, yaralanma, gerekli ipuçlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla yapılması gereken keşfe çıkma gibi bir adlî görevi daha vardır. Toplumda yaşanan olayların mahkemeye taşınması sonrası davalı olan tarafların mahkemeye getirilmesi ve çıkarılması yine voyvodaların görevidir¹⁰⁷.

2.2.5. Belediye Görevleri

Voyvodaların idârî, malî, askerî ve âdlî görevlerinin yanında birde belediye işleriyle ilgili vazifeleri vardır. Özellikle kadıların yetki alanlarının daralması diğer vazife sahalarında olduğu gibi kent hayatına ve düzenine ait işlerin yerine getirilmesi konusunda voyvodalar görevlendirilmiştir. Beledî işleri yürütmekle sorumlu olan voyvodaların Osmanlı kentlerinde yapmakla sorumlu olduğu işler ise şu şekildedir;

¹⁰⁵ Kaya, *a.g.t.*, s. 169.

¹⁰⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda adlî ve mülkî açıdan görev yapan kadılar ve kadılık kurumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *TDVİA*, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2001, s.s. 69-73; Murat Tuğluca, *Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK, Ankara 2016; Selim Karahasanoğlu, *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme*, Türkiye İş Bankası Yay., s. İstanbul 2013; Hasan Tahsin Fendoğlu, "Osmanlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.s. 453-465; Fahrettin Akar, "Kadı", c. 24, *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2001, s.s. 66-69; Gülgün Üçel-Aybet, "16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk Müessesesinin Önemi", *X. Türk Tarih Kongresi*, c. 5, TTK, Ankara 1994, s.s. 2147-2154.

¹⁰⁷ Kaya, *a.g.t.*, s. 170, 171, 173.

- Şehirlerde yol, kaldırım, köprü, pazar yerlerinin yapılması, halkın su ihtiyacının karşılanması.
- Hanlara mal getirip götüren tüccarın güvenliğini sağlanması.
- Tahrip olmuş dinî yapılar, han ve hamamların onarılarak yeniden hizmete sunulması.
- Esnaf ve reaya arasındaki ilişkilerin düzenli bir şekilde yürütülmesi için uygun olan ortamın yaratılması.
- Halk ve esnafın ticarî faaliyetleri esnasında yaşanabilecek bir mağduriyetin engellenmesi.
- Toplumun genel ahlak ve düzeninin korunması¹⁰⁸.

¹⁰⁸ Kaya, *a.g.t.*, s. 133, 135, 136; Kaya, “Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, s. 104, 105, 108.

3. XVIII. YÜZYIL BATI ANADOLU'DA VOYVODALIK VE TAVASLI ÖMER AĞA

3.1. Batı Anadolu'da Voyvodalık ve Yerel Voyvoda Aileleri

Osmanlı idârî sisteminin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında değişikliğe uğraması, Osmanlı memleketlerinde ciddi sıkıntıları ortaya çıkarmıştı. Bu süreçte merkezî idâre ve yerel yönetim arasında sıkıntılar iyice derinleşirken, iş birliği ve dayanışmanın da sergilendiği bir manzara vardı. Böyle bir ortamda merkezî idâre has arazilerinin büyük çoğunluğuna sahip olan Batı Anadolu'da ortaya çıkan yerel hanedan ailelerinden yararlanma yoluna gitmişti. Yörenin önde gelen nüfuz sahibi aileleri de daha fazla makam ve mevki elde etmek yolunda merkez ile olan ilişkilerini iyi tutmaya çalışıyordu. Netice itibarıyla her iki tarafta çıkarları doğrultusunda dengeleri koruyordu. Fakat bu denge yörenin ailelerinin birbirleri arasındaki mücadeleler sebebiyle bozuluyor ve bölge halkı bundan çok ağır şekilde etkileniyordu. Özellikle merkezin isteklerini karşılamak için bu yöneticilerin ahali üzerine kurduğu baskılarda ayrı bir sorundu.

XVIII. yüzyıl Batı Anadolu içerisinde birçok yerel hanedan (aile) ortaya çıkarmıştı. Manisa'da Karaosmanoğulları ve Bergama merkezli Araboğulları ise bu hanedan ailelerinin en köklü olanlarıdır. Bunların dışında Turgudlu'da Seyfioğulları, Adala'da Köseoğulları, Akhisar'da Hacı Şabanoğulları, Menemen Güzelhisarı'nda Kalabaklı Hacı Himmetoğulları, Borlu'da Şeyhoğulları, Soma ve Kırkağaç'ta Yeğenoğulları, Menemen'de Ali Ağa, Demirci'de Musabeşezâde Hacı İsmail ve Dedebeyoğlu Mustafa, Gördes'te Sunullah Ağa, Uşak'ta Acemoğulları, Denizli'de Tavashîzâdeler gibi pek çok aile mütesellimlik ve voyvodalık görevlerinde bulunmuşlardır¹⁰⁹.

Batı Anadolu'nun yerel idârecileri Anadolu'nun muhtelif yerlerinde olduğu gibi birçok vazifeyi yerine getirmekte adeta merkezî idârenin eli kulağı idi. XVIII. yüzyılın Batı Anadolu'sunda taşranın önde gelen idârecileri eşkiyaya göz açtırmamak, aşiretlerin başıboş hareketlerine mâni olmak, yolsuzluk yapanlara gereken cezaları vermek gibi vazifeler icra etmişlerdir¹¹⁰. Osmanlı taşra idâresinde

¹⁰⁹ M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berkay Basımevi, İstanbul 1955, s. 20; Vehbi Günay, "Batı Anadolu'da Âyânlık Mücadeleleri ve Bergama Voyvodası Sağancılı Veli", *TİD*, c. XXI, Sayı 2, Aralık 2006, s. 99; Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 448.

¹¹⁰ Uluçay, *a.g.e.*, s. 19.

hemen hemen bütün yerel idârecilerin yapmakla hükümlü oldukları bu vazifelerin yanında Batı Anadolu'nun idârecileri Çeşme hadisesi sonrası farklı bir sorumluluk altına da girmişlerdir. 1770 sonrası Osmanlı donanmasının ihyası meselesinde “Tavaslı El-hac Ömer Ağa, Sığla Mütessellimi Hasan Çavuşzâdeler, Milas âyânı, Karaosmanoğulları, İzmir Voyvodaları, Katibzâde Mehmed Efendi, Hüseyin Kâmil Efendi” hummalı çalışmalar içerisinde olmuşlardır¹¹¹.

Tavaslı El-hac Ömer Ağa'yı bu hususta ayrı bir kenara koymak gerekir. Çünkü Ömer Ağa Tersâne-i Âmire'nin adeta bir şubesi gibi çalışan Bodrum Tersânesi'nin en önde gelen simalarındandır. Gemi inşasında, malzeme temininde, ustaların yol harçlıkları ve erzak temini hususunda faal bir şekilde çalıştığı dönemin arşiv kayıtlarında açık bir şekilde görülmektedir.

3.2. Batı Anadolu'da Bir Osmanlı Şehri: Denizli ve Osmanlı İdârî Taksimatı'ndaki Yeri

Tarih boyunca yerleşim yerleri adlarını devrin önemli şahsiyetlerinden ya da bulunduğu coğrafi mevkiinin fiziki özelliklerinden almıştır. Nitekim meydana getirilen şehirlerin farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması da birden fazla isimle anılmasına ortam hazırlamıştır. Hiç kuşku yok ki tarihselliği İlkçağlardan Antik Yunan'a, Bizans'tan Selçuklu'lara ve Osmanlı'dan günümüze ulaşan Denizli bu tip yerleşim yerlerin en önemlilerinden biridir.

Denizli'nin adının nereden geldiği ve manası üzerindeki yaklaşımlar çok olduğu gibi bir hayli de karışıktır. Bunun en önemli nedenleri yerleşim yerinin çok geniş bir alana yayılması ve geçirmiş olduğu depremlerden¹¹² kaynaklanmaktadır.

Denizli, ilk önceleri *Rhoas* ve *Diospolis (Zeus Kenti)* olarak adlandırılırken isminin son şeklini Selekilerden II. Antiochos'un zevcesi olan

¹¹¹ Baykara, “Bodrum”, *TDVİA*, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992, s. 248.

¹¹² Kent, Antik ve Roma dönemlerinde dokuz tane büyük deprem geçirmiştir. Bunlar; M.Ö. 27 yılında İmparator Agustus (M.Ö. 27- M.S. 14) zamanı, M.S. 47 yılı İmparator Claudius (M.S.41-54) zamanı, M.S. 60 İmparator Nero (M.S. 54-68) zamanı [bu depremde kent tamamen yıkılmıştır], M.S. 3. yüzyılda meydana gelen deprem, İmparator Antoninus Pius (M.S. 138-161) zamanı, İmparator Diocletianus (M.S. 284-305) zamanı, İmparator Valens (M.S. 364-378) zamanı, M.S. 494 yılı deperimi [bu depremde kent tamamen yıkılmıştır], İmparator Focas (M.S. 602-610) zamanı [bu deprem sonrası kent terk edilmiş Denizli-Kaleiçi, Hisarköy ve etrafına taşınmıştır] yaşanan depremlerdir. Cemal Şimşek, *Laodikeia Kilisesi: Lykos Vadisi'nde Hristiyanlık*, Denizli Belediyesi Kültür Yay., Denizli 2015, s. 9.

Laodike’dan almaktadır. Ancak *Laodike* adında kurulan diğer yerleşim yerlerinden ayırt etmek için burası *Lykos Laodikeiası* anlamına gelen *Laodikeia ad Lykum* şeklinde adlandırılmıştır¹¹³.

Kentin Türk akınları ve hâkimiyetiyle tanışmasının ardından şehirde birtakım değişimler yaşandığı gibi isminde de değişimler görülmüştür. Türk geleneğinde feth edilen kentlerin isimlerinin Türkçeleşmesi hadisesi *Lykos Laodikeiası* içinde uygulanmış ve *Lâdik-Lâdıkiyye* ismini almıştır. Bu gelenek bölgede başka kent adlarında da *Khonae/Honas*, *Khoma/Homa*, *Tabae/Tavas* olarak kendini gösterir. Nitekim bu isimler varlığını günümüze kadar koruyabilirken *Laodikeia*’daki yerleşimin devam etmemesi ismin zamanla kaybolmasına neden olmuştur¹¹⁴. Ayrıca kentin adı Süryânî ve Gürcü kaynaklarında *Tangazlu* ve *Thongouzalo* şekilde geçerken XIV. yüzyılın Aksarâyî ve İbn Battûta gibi önemli kaynaklarında *Toguzlu*, *Donguzlu* ve *Tonguzlu* isimleriyle yer almıştır¹¹⁵.

XV. yüzyılda *Tangozlu* ve *Tongozlu* adı *Tonuzlu* şekline bürünürken XVI. yüzyılda *Denizli* şekline girmiştir. Baykaraya göre bunda Türkçe’de yer alan ‘‘domuz (dognuz)-deniz (degniz)’’ kelimelerindeki benzerliğin rolü ise büyüktür¹¹⁶. *Denizli* isminin manası üzerindeki yaklaşımlarda da bu iki kelimenin varlığı önemli gözükmemektedir. Çünkü kentin ismi ‘‘su kaynaklarının bolluğu ve domuzların bolluğu’’¹¹⁷ gibi iki temel iddia üzerine oturtulmuştur. Bu hususta İbn Bâttutâ *beldetü’l-hanâzir* (domuzlar şehri) manasına gelen *Donguzla* ifadesine kullanırken Kâtip Çelebi *kesretü’l-enhâr* (su kaynaklarının bolluğu) olarak ifade etmiştir¹¹⁸. Evliya Çelebi ise seyahatnâme adlı eserinin IX. cildinde *Denizli*’den

¹¹³ Turan Gökçe, *XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lâzkiyye Kazâsı*, TTK Yay., Ankara 2000, s. 15; Şimşek, *a.g.e.*, s. 7; Besim Darkot, ‘‘Denizli’’, *İA*, c. 3, MEB, s. 528.

¹¹⁴ Gökçe, *a.g.e.*, s. 15, 16; Tuncer Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli: 1070-1520*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007, s. 110.

¹¹⁵ Baykara, ‘‘Denizli’’, *TDVİA*, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 155; Ayrıca bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000, s. 147.

¹¹⁶ Baykara, ‘‘Denizli’’, s. 156.

¹¹⁷ Prof. Dr. Hasan Eren’e göre; *Denizli* ve çevresinde deniz veya bir göl bulunmadığı için [denizle-denizlinin] kolay kolay ilişkilendirilemeyeceğini ancak eski kaynaklarda [Tonuzlu/Donuzlu] olarak geçen isimlerin [Domuzlu/Donuzlu] *Denizli*’ye çevrilmesi bir halk etimolojisi olarak değerlendirilebileceği kanısındadır. M. Metin Türkteş, *Denizli Efsaneleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, *Denizli* 2012, s. 2.

¹¹⁸ Gökçe, *a.g.e.*, s. 19.

“bu şehrin cânib-i erbâ’sını niçe bin uyûn-ı câriyeler ve niçe buhayreler ihâta etdiğiçün Denizli ismiyle müsemâm olmuşdur. Yohsa denizden şark cânibine dört merhale ba’iddir” şeklinde ifade ederek kent adının denizle ve suyla ilişkilendirildiğinden bahsetmektedir¹¹⁹.

28°, 30’- 29°, 30’ doğu meridyenleri ile 37°, 12’- 38°, 12’ kuzey paraleller arasında bulunan Denizli¹²⁰, Batı Anadolu’nun Büyük Menderes Havzasında yer alan Ege Bölgesi’nin en önemli şehirlerinden biridir. Vilâyet merkezi Denizli¹²¹ olan şehrin doğusunda Afyokkarahisar ve Burdur, batısında Aydın ve Manisa, kuzeyinde Uşak ve güneyinde ise Muğla yer almaktadır¹²².

Arazisi oldukça engebeli olan şehrin iskeletini Babadağ, Karcıdağ (Gökbel), Honaz Dağı, Büyükçölez ve Küçükçölez Dağları oluşturmaktadır. Bunların dışında Sazak Dağı, Elma Dağı, Eşeler Dağı, Beşparmak Dağı, Maymun Dağı, Akdağ, Bulkaz Dağı, Sandıras Dağı, Bozdağ, Kızılhisar Dağı kentin önemli yükseltileridir¹²³. Kent arazisi engebeli olmasına rağmen Büyük Menderes ovasında yer alan Sarayköy Ovası ve Çürüksu vadisinde bulunan Denizli ovaları bereketli ve geniş düzlüklere de sahiptir¹²⁴.

Kentin iklimi her ne kadar Akdeniz iklimi olsa da bir geçiş noktasında oluşu, yer yer yüksekliklerin ve alçaklıkların olduğu bu bölgede farklı iklimlerin etkileri de söz konusudur. Buna paralel olarak iklim tarıma elverişlidir¹²⁵.

Tarihsel geçmişi M.Ö. 3000 yıllarına kadar ulaşan Denizli, Çürüksu vadisi ve Büyük Menderes havzası gibi yerleşmeye son derece müsait bir yapıya sahip olmasının yanı sıra, coğrafi konumu sebebiyle de önemli stratejik noktalara (*askerî, dinî ve ticarî*) sahip olması sayesinde her devirde medeniyetler tarafından birer cazip noktası olmuştur. *Beycesultan Höyüğü* ile başlayan bu tarihsel

¹¹⁹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 9, Haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., s. 227.

¹²⁰ *Denizli İl Yıllığı 1967*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1967, s. 91.

¹²¹ Cumhuriyet döneminde vilayet olan Denizli daha önce Aydın vilayetine bağlı bir sancak merkezidir.

¹²² Darkot, *a.g.m.*, s. 527; Tarhan Toker, *Denizli Tarihi*, Yenigün Matbaası, Denizli 1967, s. 7.

¹²³ Toker, *a.g.e.*, s. 7; *Denizli İl Yıllığı 1967*, s. 95.

¹²⁴ Toker, *a.g.e.*, s. 7.

¹²⁵ Baykara, *a.g.e.*, s. 13; Toker, *a.g.e.*, 9.

gelişimin ilk safhası kurulan diğer *Hierapolis*, *Tripolis* ve *Laodikeia* gibi şehirlerin Türkler ile tanışıncaya kadar sürmüştür¹²⁶.

Kentin, 1070 yılında ilk defa Türkler ile tanışması tarihsel gelişimin ikinci safhasını başlattığı gibi 1071 Malazgirt Savaşından sonra bölge oldukça hareketli dönemler geçirmiştir. Bölge Selçuklu-Bizans çekişmelerine sahne olmuş ve aynı zamanda Haçlı Seferlerine de tanıklık etmiştir. Nitekim bu kargaşa ve belirsizlik zamanları mutlak Osmanlı hâkimiyeti ile ortadan kalkarak bölgenin ve kentin geleceği idârî manada bir netlik kazanmaya başlamış ve Denizli tarihsel gelişiminin üçüncü safhasına girmiştir¹²⁷.

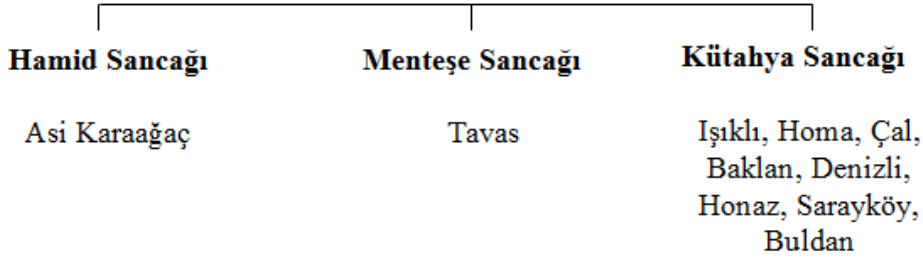
1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Germiyanogullarında olan bölge hâkimiyeti 1390 tarihine gelindiğinde Yıldırım Bayezid tarafından bazı yerler satın alınarak Osmanlı idâresine tahsis edilmiştir. Nitekim bu vaziyet 1402 Ankara Savaşı'na kadar sürmüş ve Timur'un yeniden Anadolu'yu muhtelif beyliklere tesis etmesi hâkimiyetin tekrar Germiyanogullarına geçmesine neden olmuştur. Bölgenin II. Murad zamanında yeniden Osmanlı hâkimiyetine geçmesi 11-12 yıllık bir zaman zarfında gerçekleşmiştir¹²⁸. Bunun akabinde Osmanlı devlet geleneğinin ve idârî sistemin bir parçası olan hükmedilen toprakların eyâletlere, eyâletlerin sancaklara, sancakların kazâlara, kazâlarında nâhiyelere bağlanması Denizli içinde uygulanmış ve *şekil I'de* de gösterildiği gibi üç sancağa bölünmüştür¹²⁹.

¹²⁶ Gökçe, *a.g.e.*, s. 24, 25.

¹²⁷ Kentin Anadolu Selçuklu ve Bizans dönemlerindeki tarihi gelişimi için bkz. Adnan Menderes Kaya-Hakan Karagöz, "Denizli ve Çevresinde Avşar Türkmenleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 32, Ağustos 2014, s.s. 29-66; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi (Selçuklular Dönemi)*, TTK, Ankara 2014; Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211)*, TTK, Ankara 1997; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2006, s.s. 503-528; Georg Ostrogorsky, *Bizans Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara 1981; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996; Demirkent, "Kılıcarıslan I", *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., c. 25, Ankara 2002, s.s. 396-399; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul 2010; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993; Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Uç Beyi Denizlili Mehmet Bey", *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2006, s.s. 294-298; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi (Sultan Mesud Dönemi 1116-1155)*, TTK, Ankara 1991.

¹²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988, s. 57; Baykara, *a.g.m.*, s. 157.

¹²⁹ Baykara, *a.g.m.*, s. 157, 158; Gökçe, *a.g.e.*, s. 47; Darkot, *a.g.m.*, s. 529, 530.

Şekil 3.1. 1429 Yılında Osmanlı İdâresinde Denizli'nin Üç Sancağa Taksimi.

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu şartlar özellikle de tımar sisteminin bozulması ile beraber malî sıkıntıların baş göstermesi taşranın iltizam ve mukataa usûlleri etrafında farklı bir kimliğe bürünmesine yol açmıştır. Mekezî idâre taşrada âyânlık, mütesellimlik, muhassıllık gibi teşkilâtlanmalar ile çözemediği otorite boşluğunu voyvodalık ile çözüme ulaştırmaya hedeflemiştir. Bu uygulama Denizli içinde uygulanmıştır. 1793 tarihinde III. Selim'in validesi Gulruh Sultan Hassı olarak kabul edilmiş ve daha sonrasında hasların gelirlerin toplanması Denizli voyvodalarına bırakılmıştır¹³⁰. Ancak Tanzimat'ın ilanına kadar voyvodalık müessesesinin uygulandığı Denizli'de bu görevde birçok kişi bulunmuştur ve bunların vazifeleri sadece iktisadî işler ile sınırlı kalmamıştır. Bu vazife de bulunan en kayda değer kişiler yörenin köklü bir ailesi olan Tavaslızâdeler'in arasından çıkmıştır. Tavaslızâdeler Batı Anadolu'da bulunan en köklü ailelerden biridir ve en önemli ferdi de Tavas âyânı olan Ömer Ağa'dır. Aile içerisinde çok önemli bir konuma sahip olmakla beraber hakkında yapılan çalışma neredeyse yoktur. Ancak oğlu Tavaslı Osman Ağa¹³¹ hakkında yapılan çalışmalar ekseriyetle daha fazladır.

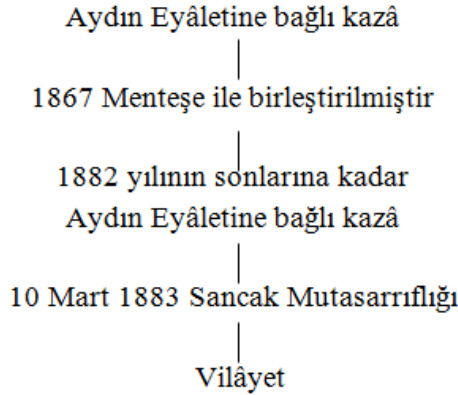
¹³⁰ Demir, *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Denizli 2017, s. 48.

¹³¹ Voyvodalık, mütesellimlik, âyânlık ve muhassıllık gibi devlet vazifelerinde bulunan ve Tavaslı Ömer Ağa'nın oğlu Tavaslı Osman Ağa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muzaffer Çetin-Nurkadın Esra Çetin, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Tavas, Denizli ve Muğla Voyvodası; Çeşme Yakası ve Belgrad Muhafızı; Menteşe Mütesellimi; Muğla Kaymakamı Başkapıcıbaşı Tavaslı Osman Ağa (1775?-1853)", *Geçmişten Günümüze Denizli*, Sayı 40, Haziran 2014, s.s. 4-15; Kütükoğlu, "Bir Âyân Ailesi Tavaslızâdeler", *Belleten*, cilt LXXV, Sayı 273, Ankara 2011, s.s. 447-469.

Tablo 3.1. Denizli’de Görev Yapmış Olan Voyvodaların Listesi¹³².

1775	Elhac Ömer Ağa
1782-1783	Şaban Ağa
1785	Uzunzâde Mustafa Ağa
1786	Esseyyid İsmail Ağa
1787	Hasan Çavuşzâde Esseyyid Elhac Osman Ağa
1788	Ahmed Ata Efendi
1789	Hasan Çavuşzâde Esseyyid Elhac Osman Ağa
1795	Uzunzâde Mustafa Ağa
1798	Ahmed Ağa
1803	Tavaslı Ömer Ağa
1811-1817	Osman Ağa

XIX. Yüzyıla kadar idârî yapısı aynı kalan Denizli asıl değişimi *şekil 3.1’de* gösterildiği gibi Anadolu Beylerbeğliğinin kaldırılmasından sonra yaşamıştır¹³³.

Şekil 3.2. Anadolu Beylerbeğliğinin Kaldırılmasından Sonra Denizli’nin İdârî Yapsındaki Değişim.

3.3. Tavaslızâdeler ve Tavaslı Ömer Ağa

Tavaslı Ömer Ağa, XVIII. yüzyılda Menteşe Sancağında ön plana çıkan “Tavaslızâdeler” ailesinin bir ferdidir. XVIII. yüzyılda bu aile çeşitli idârî vazifeleri kendi bünyesinde toparlayarak bölgenin en güçlü âyân ailelerinden birisi haline gelmiştir. Bu husus da şunu belirtmek gerekir ki Menteşe Mütessellimliği ve

¹³² Demir, *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*, s. 45, 46.

¹³³ Gökçe, *a.g.e.*, s. 52.

Aydın Muhassıllığı vazifeleri bunların arasında en ayrıcalıklı olan idârî kadrolardır. Bu iki vazifeyi elinde bulunduran aile bölgeye tam hâkim olmakla beraber birçok idârî ve iktisadî imtiyazı da eline geçirebilmiştir. O yüzden ki bölgenin ileri gelen aileleri bu makamları elde etmek ve ailelerinin varlıklarını devam ettirebilme gayesiyle büyük çatışmaların içerisinde bulunmuşlar ve savaşlar vermişlerdir. Özellikle Tavaslızâdelerin ve Ömer Ağa'nın en çok sorun yaşadığı aile Cihanzâdeler ve onun bir ferdi olan Hüseyin Ağa'dır.

XVIII. yüzyıl devletin hem dışarıda hem de içeride ortaya çıkan birçok arızayı gidermenin yollarının arandığı bir dönemdir. Böyle bir ortamda devlet Menteşe ve civarını kontrol edebilmek için Tavaslızâdeler ve Ömer Ağa'dan büyük ölçüde faydalanma yoluna gitmiştir. Ancak Tavaslızâdeler sadece bölge emniyetinin ve nizamın sağlanması hususunda değil hemen hemen her konuda devletin ihtiyaçlarını karşılamak için gayret içerisinde olmuştur.

Tablo 3.2. Tavaslı Ömer Ağa Hakkında Genel Bilgiler¹³⁴.

Adı	Ömer Ağa
Baba Adı	Ahmed
Doğum Tarihi	?
Ölüm Tarihi	H. 1205 civarı
Ölüm Nedeni	Kaza kurşunu sonrası felç hali
Eş Sayısı	3 [bilinen]
Evlat Sayısı	15[bilinen]
Katili	Üvey Oğlu Kelleci Osman Ağa
Unvanları	El-hâc, Es-seyyid, Âyân, Mütessellim, Muhassıl, Voyvoda
Görevleri	Menteşe Mütessellimliği Aydın Muhassıllığı Denizli Voyvodası Denizli Âyânı

3.3.1. Tavaslı Ömer Ağa'nın Faaliyetleri

3.3.1.1. Asker temini

Floransalı siyaset kuramcısı, yazar ve aynı zamanda bir devlet adamı olan *Niccolò Machiavelli* 1513 yılında kaleme aldığı "*Prens/Hükümdar*" adlı eserinde askerî yapılanma üzerine birçok önemli notlar kaleme almıştır. Ona göre; meydana getirilen devletlerin temellerinin sağlam olabilmesi için ister yeni ister eski ya da

¹³⁴ BOA.C.ML. 182/7652- [1-2]; BOA.C.ML. 323/13320; BOA.D.BŞM.MHF. 90/84.

karma bir yapıya sahip olsalar da devletin başlıca sahip olması gerektiği temel iki unsurun “*iyi yasalar ve iyi bir ordu*” olduğudur. Machiavelli yine bu hususta bir hükümdarın devletini koruyacak olduğu askerî yapının yani ordusunun tamamen kendisine ait olabileceğini ya da paralı, yardımcı ve karma ordulardan oluşabileceğini dile getirmiştir. Nitekim bunların içerisinde en önemli olanın kendi ordusu olduğunu diğerlerinin birlik ve beraberlikten yoksun olduğunu, sadık olmadıklarını ve tehlikeli olduklarını da kaleme almıştır¹³⁵. O sebeple ki bir askerî yapılanma sadece devlet teşekkülünün kurulmasında değil aynı zamanda güvenliğinin sağlanması ve varlığını devam ettirebilme hususunda elzem bir ihtiyacın ürünü olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti’nin askerî yapılanması iktisadî ve idârî bir işleyişin varlığı ile tamamen paralel bir düzende gelişim göstermiştir. Başka bir deyişle ekonomik ve idârî kadrolarda ki intizam seferlerde güçlü bir ordu kurmasına yardımcı olurken yaşanan aksaklıklar da Osmanlı Devleti’nin rakipleri karşısında ki askerî gücünü doğrudan olumsuz yönde etkilemiştir. Timar sistemi ise bu nizami işleyişin en hayatî düzenlerinden biri olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin askerî gücünü eyaletlerdeki kuvvetler teşkil eder ve kuvvetlerin esasını da timarlı sipahiler oluştururdu¹³⁶. Sipahi mesleği ve sınıfı, 1593-1603 yıllarında Avusturyalılara karşı yapılan mücadelelerde tüfek kullanan birliklere dayanan ihtiyacın maaşlı asker istihdamını zorunlu kılmasına kadar Osmanlı askeri sisteminin temel birimi olmuştu¹³⁷. XVI. yüzyılda Osmanlı ordusunun en belirgin özelliği daimî bir ordusunun olmasıydı. Orduda yer alan askerlerin mesleği sadece askerlikte ve yaz-kış daimî eğitim halinde olur ve sefere hazır bir şekilde beklerlerdi¹³⁸. XII. yüzyılın sonlarından itibaren “liyakata dayalı belirli bir tayin ve terfi sisteminin bulunmayışı, merkezlerdeki vezir sayılarının artışı, ordu mensuplarının ekonomik sıkıntıları, timar tevcihlerindeki suistimaller ve yeniden teşkilâtlanma stratejileri” timar sisteminin askeri fonksiyonunu

¹³⁵ Niccolò Machiavelli, *Prens*, Çev. Harun Mutluay, İstanbul 2010, s. 99,100.

¹³⁶ Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilatı”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1989, s. 533.

¹³⁷ İnalçık, “Timar”, s. 118.

¹³⁸ Cemalettin Taşkıran, “Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1989, s. 561.

kaybetmesine yol açmıştır¹³⁹. Böyle bir ortamda 1770 ile 1807 tarihleri arası Ege ve Akdeniz’de Osmanlı askerî ve siyasî tarihi açısından önemli gelişmelere sahne olunmuştur. 1770 Çeşme faciası, 1773 Mısır’da Ali Bey’in ayaklanması, 1798 Napolyon’un Mısır’ı işgali, devleti rakipleri karşısında denk olabilme yollarını aramaya iterken bir de topraklarını koruyabilmenin tedbirlerini almaya sevk etmiştir. Bu tedbirlerin en önemlilerinden biri de ordu için gerekli olan nitelikli insan gücünün sağlanmasıdır.

Tavaslı Ömer Ağa hem konum itibarıyla hem de bulunduğu idârî vazife gereği ordu için asker temini meselesinde devletin ilk müracaat yerlerinden biridir. [H. 10 Ca 1185] 1771 yılının Eylül/Kasım aylarında Midilli Nazırı Hüseyin Efendi kendisi ile temasa geçmiş ve bu konuda bir dizi emirler göndermiştir. Bu tarihte Ömer Ağa’ya gönderilen emirlerden anlıyoruz ki ordu-ı hümayunun 80.000 askere ihtiyacı vardır ve bunların 300 tanesini temin etmek de Ömer Ağa’nın vazifesidir¹⁴⁰. İstenilen 300 askerde aranan özellikler “temiz, seçkin, güçlü ve kuvvetli” olmalarıdır. Ancak devrin şartlarını ve özellikle de timar sisteminin işleyişinin bozulması göz önüne alındığında Ömer Ağa’nın 300 kişilik bir asker grubunu toplamayı bırakın saydığımız meziyetlere sahip 5 neferi ancak hazır edip gönderebildiği görülür¹⁴¹. Ömer Ağa kalan askeri de göndermek için hazırlıklara başladığı sırada [H. fi er. Za. Sene 1186] 1772/1773 senesinde gelen başka bir emirle 300 olan asker sayısı 500 askere çıkarılmış ve hemen Midilli Nazırı Osman Paşa emrine bu sefer eksiksiz bir şekilde gönderilmesi istenmiştir. Anlaşıyor ki 1770 Çeşme Hadisesi sonrası ve 1773 Mısır’da yaşanan isyan hareketi Ege’yi ve Akdeniz’i kırılgan bir duruma sokarken ufukta bir Fransız tehlikesinin baş gösterebilecek olması sebebiyle de idâre bu kırılganlığı ortadan acilen kaldırmak ve güvenliği temin etmek gayesindedir. Ömer Ağa bu acileyet gereği hemen 500 askeri hazırlayarak Midilli’ye ulaşmak üzere sevk etmiş ise de askerlerin yolculuk esnasında firar etmesi istenilen sayının tekrar Midilli’ye ulaşmamasına sebep olmuştur. Ancak idâre sorun ne olursa olsun bu işin ehil kişiler sorumluluğunda yapılarak ve firar edecek karaktere sahip olmayan kişilerin seçilerek 500 kişinin

¹³⁹ Yusuf Oğuzoğlu, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusu’nun Durumu”, *Osmanlı Araştırmaları*, c. 20, İstanbul 2000, s. 298, 300; İnalçık, “Timar”, s. 131; Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilatı”, s. 554; Ágoston, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁴⁰ BOA.AE.SMST.III. 52/3796; BOA.C.AS. 53/2476.

¹⁴¹ BOA.AE.SMST.III. 52/3796.

bir an önce Midilli'ye ulaşması konusunda ısrarcılığını hiçbir şekilde kaybetmemiştir¹⁴².

3.1.1.2. Hububat temini

Tarhin her devrinde hububat kaynakları insan hayatında yeri oldukça büyük olsa da bu gereksinim endüstri devrimi öncesi daha bir zaruri olmuştur. Orta çağın klasik toprağa dayalı olan geçim kaynakları arasında buğdayın da farklı bir yeri vardır. Buğdayın temel gıda maddesi olması, yetiştirme zorlukları, depolama ve nakliyat faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler toplumun iktisadi istikrarından tutun güvenliğine kadar herşeyi şekillendirebilmiştir¹⁴³. Hububat, ekonomisi tarıma dayalı olan toplumların vazgeçilmez ürünüdür¹⁴⁴. Doğal olarak ekonomik yapısının büyük bir çoğunluğu toprağa dayalı olan Osmanlı Devleti için de hububat temini hayati bir değere sahiptir.

Hububat kaynakları, Osmanlı Devleti'nde halkın temel gıda ihtiyacından birisi olması ve özellikle de İstanbul gibi büyük bir şehrin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda, kalabalık bir ordunun iâşesinin temini meselesinde ve aynı zamanda sefer esnasında geri hizmetlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında stratejik bir değere sahiptir¹⁴⁵. Ancak hububatın Osmanlı topraklarında yetiştirilmesinden tutun temin edilişine kadar bazı temel sorunları vardır. Bunların arasında “ekilebilir arazilerin darlığı ve toprağın verimsizliği, iklim ve kuraklık, isyanlar, devlet görevlilerin adaletsiz tutum ve davranışları” en başta gelirken, bu sıkıntılar da merkezi daha fazla müdahaleci bir role sokmuştur¹⁴⁶. Öyle ki Osmanlı merkezî idâresi bu konu üzerinde [H. fi 29 Z. sene 1203] 20 Eylül 1789 senesinde Güzelhisar/Aydın kadısına, Aydın muhassılı Tavaslı Ömer'e gönderdiği hükümlerde ne kadar hassas ve işin takipçisi olduğu anlaşılıyor¹⁴⁷.

¹⁴² BOA.C.AS. 53/2476.

¹⁴³ Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı-Osmanlı Toplumunda Kıtliklar (1560-1660)*, Kitap Yay., İstanbul 2014, s. 215, 216, 221.

¹⁴⁴ Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yay., İstanbul 2012, s. 99.

¹⁴⁵ Zeki Arıkan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)”, *Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1997, s. 286; Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 99.

¹⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sermet Matbaası, İstanbul 1964, s. 1-37.

¹⁴⁷ BOA.AE.SABH. I. 303/20322; BOA.AE.SABH. I. 303/20321- [1-2].

[H. 1202] 1788 senesinde Tavaslı Ömer Ağa 50.000 kile hinta (buğday) tedarik etmesi ve bunun bedelininde Güzelhisar (Aydın) ve Tire kazalarından karşılanarak Kuşadası İskelesi üzerinden İstanköy'e nakledilmesi için vazifelendirilmiştir¹⁴⁸. Ömer Ağa vazife üzere ahaliden hinta (buğday) bedeli olarak 40.000 guruşu toplamasına rağmen buğdayı tedarik ederek isteği yerine getirmemiştir. Ömer Ağa'nın böyle bir tutum sergilemesinin gerekçelerini incelediğimiz belgelerde göremesek de merkez doğrudan Ömer Ağa'yı umursamaz ve fevri bir tutum sergilediği gerekçesiyle suçladığı görülmektedir. Nitekim merkez bu suçlamalara rağmen yine de bir mübaşir ile beraber 50.000 kile buğdayın tedarikini Ömer Ağa'dan ısrarla istemektedir. Ancak bu sırada ahaliden yeniden buğday bedeli adı altında 40.000 guruş toplanmaya kalkarsa da gereken cezanın verilmesi için Aydın kadısına da emir vermiştir¹⁴⁹.

3.1.1.3. Güvenlik Temini

XVIII. yüzyılın en önemli konularından biri de güvenliğin sağlanamaması meselesidir. İdâre özellikle taşra da asayişin sağlanması konusunda ya da çeşitli güvenlik meselelerinde yerel idârecilerden en iyi şekilde yararlanma yoluna gidiyordu. İncelediğimiz arşiv belgelerinde Tavaslı Ömer Ağa'nın bu konu üzerinde çok fazla bir faaliyeti görülmemektedir. Ancak [H. 21-30 Za 1195] 1781 tarihli belge de Tavaslı Ömer Ağa, Menteşe Mütesellimi iken “hilaf-ı rıza” hareketinden dolayı hakkında idam kararı çıkarılan ve bunu öğrenince Mısır'a kaçan Hasan Çavuşzâde El-hâc Ahmed'in affedilmesi üzerine memlekete dönüşünde canının korunması hususunda önlemler alması için vazifelendirildiği görülüyor¹⁵⁰.

3.1.1.4. Mal tesbit görevi

Osmanlı Devleti'nde tereke kayıtları kadılar tarafından tutulmaktaydı. Ancak XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde, bazı yerlere muhallefât ile ilgili bazı görevlerin icra edilmesi için voyvodaların atandığı görülmektedir¹⁵¹.

¹⁴⁸ BOA.AE.SABH. I. 303/20322; BOA.AE.SABH. I. 303/20321- [1-2].

¹⁴⁹ BOA.AE.SABH. I. 303/20322.

¹⁵⁰ BOA.C.DH. 84/4170.

¹⁵¹ Kaya, *a.g.t.*, s. 173.

Mal tesbit hususunda [H. 2 S 1193] 1779 senesinin şubat ayındaki bir emir ile Tavaslı Ömer Ağa'nın da böyle bir iş için vazifelendirildiği görülüyor. Tavaslı Ömer Ağa'nın esasen yapmak ile yükümlü olduğu iş ise on beş seneden beri firari olan Muğla Dergâh-ı Alî Kapucubaşılarında Hasan Çavuşoğlu'nun geride bıraktığı belirsiz olan mal varlığının meydana çıkarılması ve gereğinin usulünce yapılmasıdır¹⁵².

3.1.1.5. İrâd-ı Cedid hazinesine katkılar ve sefer masrafları için gönderilen paralar

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından yoğun bir savaş ve mücadele dönemlerini içerisinde barındırmıştır. Böyle bir ortamda güçlü ve nizami bir ordu tesis edebilmenin yolu da hazine dairesinin bolluğundan geçmektedir. Ancak bu kadar yoğun siyasî ve askerî gelişmelerin yaşandığı bir dönemde malî darlıkların çözüme kavuşturulması da devletin geleceği için hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada Tavaslı Ömer Ağa'nın yerel idârî işlerin dışında bir takım iktisadî konularda da icra ettiği vazifeleri olmuştur. Özellikle İrâd-ı Cedid hazinesine ve sefer masrafları için bulunduğu idârî bölgeden sağladığı kaynaklar dikkate değerdir.

Tavaslı Ömer Ağa'nın bu konularda nasıl bir katkı sağladığı hakkında farklı belgelerde farklı veriler mevcuttur. Bu verilerden ilkinde darphâne-i amireye ayrılan seferiye akçesinde yaşanan bir darlık döneminde seferiye akçesi olarak alınabilecek ne kadar mukataatın olduğunun tespiti hakkındaki incelemeler sonrası hazırlanan bir hattı hümayunda görebiliyoruz. İncelemeler ışığında görülüyor ki Tavaslı Ömer Ağa 14.000 guruşluk mukataat gelirini sefireyeye daha önceden tahsis etmesinin yanı sıra 30.000 guruşluk bir gelirinde hazır bir şekilde darphâne-i amirede bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bulunduğu Menteşe Muhasıllığı gelirlerinden de Mahmudiye kalyon-ı hümayunun topların masrafları karşılanmış ve kalan 504 kese akçede satılacak mukataatın peşinatı olarak kullanılmıştır. Bundan ayrı 900 kese *“kasap başı, teke nüzul emini ve orduya”* gönderilecek akçelerin eksiklerini gidermek için ve *“şark-ı cedidin tahliyesinde yer alan memurlar ve ocakbaşının yol harçlığı, nemçeliye yiyecek akçesi”* peşin olarak ayrılırken *“ordunun bazı mühimmatları ve sefer maaşları”* için de toplam 880

¹⁵² BOA.C.DH. 74/3651.

kese akçeyi de muhallefat ve mukataat gelirlerinden karşılamak üzere temin edileceği bildirildiği görülmektedir¹⁵³.

3.1.1.6. Donanmanın yeniden inşâsında üstlenilen vazifeler

Osmanlı Devleti karada etkili bir siyasî güç olabilmek için harcadığı enerjiyi tarihinde aynı amaç doğrultusunda denizler dünyası içinde harcamıştı. Etrafı denizlerle çevrili olan imparatorluk deryada Akdeniz'den Ege'ye, Ege'den Karadeniz'e ve Avrupa'nın iç sularına kadar ilerleyebilmiş ve bunu da tarihin getirmiş olduğu gerek teknik gerekse stratejik birikimi en iyi şekilde kullanmasını bilerek yapmıştır. Denizlerdeki Osmanlı'nın tarihinde Rodos, Kıbrıs ve Girit gibi adaların fethi, Preveze ve İnebahtı gibi önemli kayda değer birçok gelişme olsa da 1770'in getirdikleri ve günyüzüne çıkardıkları açısından tarihin sayfalarında değerlendirmesi gereken bir dönemeçtir.

1770 tarihinde Çeşme önlerinde karşı karşıya gelen Rus ve Osmanlı donanması arasındaki mücadele Osmanlı donanmasının ağır kaybıyla neticelenmiştir¹⁵⁴. İdris Bostan'ın deyimiyle Türk deniz tarihinde İnebahtıdan sonra görülen ikinci önemli felaket¹⁵⁵ olarak tanımlanan böyle bir olayın yaşanmasının arkasında önemli hususlar yatmaktaydı. Bunlar çok uzun değerlendirmelere muhtaç olduğundan kısaca temel sorunları belirtmekle yetinelim. Öncelikle Türk donanmasının 1717 tarihinden 1770 tarihine kadar geçen 50 yıllık dönemde büyük bir harp görmediği bu nedenle hazırlıksız yakalandığı eleştirileri ilk söylenen sebepler arasındadır. Ayrıca Koca Ragıp Paşa'nın sadaret makamına geçmesi ile beraber 1757 yılında “tersaneyi tanzim etmesi, yeni harp gemileri yaptırmayı sırasında modern gemicilik hakkında yeterli teknik birikime sahip olmadan yeni bir donanma oluşturulması” konusunu belirtmek gerekir¹⁵⁶. Nitekim savaşmayan, kendini zinde tutmayan bir ordunun mevcut durumda savaşın gereklerini yerine getiremeyeceği açıktır ve Osmanlı

¹⁵³ BOA.HAT. 264/15241.

¹⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi (Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, c. 4/I, Ankara 2007, s. 400,401; Ali Rıza Seyfi, *Çeşme Deniz Muharebesi Faciası ve Akdenizde İlk Rus Donanması*, Deniz Matbaası, İstanbul 1943; Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, TTK, Ankara 2006, s. 49-51; Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1669-1774)*, c. 6, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 655, 656, 657, 658.

¹⁵⁵ İdris Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü”, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2011, s. 207.

¹⁵⁶ Gencer, *a.g.e.*, s. 24.

donanması da bu şartları Çeşme önlerinde yerine getirememiştir. Nihayetinde savaş gelip kapıyı çaldığında Kaptan-ı Derya Hüsametdin Paşa ve Cafer Bey'in muharabenin gidişatını Osmanlı donanması aleyhine değiştirecek olan Çeşme limanına çekilme kararı ise büyük bir stratejik hatadır ki neticesinde Osmanlı donanması yok olma noktasına gelmiştir¹⁵⁷.

Tarihçilerin ortak yargısı şudur ki, 1770 Çeşme Faciası Osmanlı denizcilik tarihi açısından bir dönemin geride kaldığı ve yeni bir döneme geçişin başlangıcı noktası olduğu yönündedir. Bu hadise Avrupa'nın Osmanlı deniz gücüne bakışını kökten değiştirmiştir. Akdeniz'de Türk hâkimiyetinin çok büyük bir darbe alması Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik sahasının birçok yönden taarruza uğramasına neden olmuştur. Olay o kadar etkilidir ki, ilk kez bir deniz yenilgisi toplum üzerinde moral bozukluğu yaratmış ve halk bunu büyük bir felaketin habercisi olarak yorumlamıştır¹⁵⁸. Osmanlı devlet ricalinde ise bahriyenin modernleşmesi gerektiği fikri artık zihinlerde kalmaktan çıkarak uygulama sahasında yer almaya başlamıştır¹⁵⁹.

Çeşme hadisesi sonrası Osmanlı donanmasının ihyası için gerek içeride gerekse dışarıda yoğun faaliyetlerde bulunulduğu gibi bunun yanı sıra modern teknikleri içeren bilgi birikimi elde etmek adına Tersâne-i âmire çatısı altında birçok hazırlıklar yapılmıştır¹⁶⁰. Lakin Osmanlı donanmasının ihyası meselesi

¹⁵⁷ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, Ankara 1972, s. 49; M. Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", *TDVİA*, c. 8, Ankara 1993, s. 289.

¹⁵⁸ Köse, *a.g.e.*, 51.

¹⁵⁹ Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü", s. 207.

¹⁶⁰ 1770 sonrası ve özellikle de III. Selim dönemi donanmanın ihyası meselesinde devletin en hareketli dönemlerini oluşturur. Devlet bu nizamı sağlamak için sadece kendi iç dinamikleri ile değil Batı'nın bilgi ve birikimini kullanarak da çağı yakalamak suretiyle sonuca ulaşmanın yollarını aramıştır. Bu hususta mimar, mühendis, subay, tabip, cerrah, teknisyen ve işçilerden meydana gelen yabancı uzmanların istihdam edildiği görülür. Bunların arasında "*Laurent-Jean François Truget, Jean Jacques Sébastien Le Roy, Du Rest, Jacques Balthazard Le Burn, Jean Baptiste Benoit, Casey [Ksi/Keysi], Pierre Ferrequeau, A.L. Barabé, A. I. Catellan, Penyola, Paralé, Rikali, Tortil, Antoine, General Le Born de Juchereau de St. Denys, Rosenblad, Ranchot, A.E. Rhodé, Fredrick Ludwig Af Klintberg, Kihlberg, Schantz, Mihrhen, Weidenhelm, Hörling, Malmen, Carlstrand, Hallen, Lijorgen, Löngren, Elmström, Daniel, Richard White, Spurring, General Nathaniel Cooke, Baily/Bailey [Mühendis Selim Ağa-Selim Efendi-İngiliz Selim], Wloa/Volla, Andon/Antoin [Mustafa], Klintberg*" gibi isimler vardır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 507, 508; Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü", s. 208, 210; Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme (III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği)*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 147-183.

sadece Tersâne-i âmire ve başkentin imkanlarıyla sınırlı kalmamıştır. İmparatorluğun özellikle Anadolu kıyılarının önemli stratejik noktalarında “malzeme temini, gemi inşâsında usta ve elaman temini, masraflar için mali destek, gemi inşatı ve güvenlik” gibi önemli konularda gerekli bölgelerden bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Bu hususta Batı Anadolu’nun katkıları oldukça kayda değerdir.

Batı Anadolu’da donanmanın yeniden yapılandırılması için ortaya konulan faaliyetlere baktığımızda Tersâne-i âmireyi üç önemli noktada beslediği görülür. Bunlar “gemi inşâsı için gerekli olan malzeme temini, gemi ve inşâ personeli, gemi inşâsı”dır. Merkez bu konularda özellikle yörede görevinde bulunan yöneticiler ile temas halinde olmuş ve buna bağlı olarak da Bodrum tersânesi her daim hummalı bir çalışma içerisine girmiştir. Bodrum tersânesi elinde gemi teknolojisini yakından tanıyan ustalar bulundurmaktaydı ve Devlet-i Âliyye’nin Avrupa donanmaları ile başa çıkabilecek batı tekniklerine uygun gemilerin inşâsında her daim bir şube gibi çalışmış ve gerektiğinde kendisinden istenilen vazifeleri yerine getirmiştir. Bu nokta da yukarıda bahsini yaptığımız konular hakkında incelediğimiz belgelerde Tavaslı Ömer Ağa’nın yoğun bir şekilde faaliyet içerisinde olduğu göze çarpar.

Osmanlı tarihi araştırmalarında en büyük sıkıntılardan biri isim benzerlikleridir. Bu sorun kendini yer isimlerinde olduğu gibi kişi isimlerinde de gösterir. Çalışmamızı yaparken özellikle denizcilik faaliyetleri hususunda birden fazla Tavaslı Ömer Ağa’nın var olduğunu farkettilik. Üstelik ikisinin görevi ve hâkim oldukları coğrafya da aynıydı. Görev yaptıkları döneme bakıldığında birkaç yıl arayla iş başına geldikleri anlaşılmaktadır. Dikkatli gözlerden kaçmayacak olsa da Osmanlı arşivinde çalışma yaparken sadece isme göre arandığında aynı bölgede aynı görevi yapan iki Ömer Ağa’nın olması değerlendirme de büyük bir yanlışlığa sebep olabilirdi. H. 1205’de ölen Ömer Ağa’nın muhallefat kaydı elimizde olduğundan H. 1211 yılında gemi yapımına devam etmesi şaşırtıcı sonuçlara sebep olabilir. Hatta yanıltıcı da olabilirdi. Arşiv belgelerini incelediğimizde 1770 Çeşme faciası sonrası gemi yapımı görevi devredilen Ömer Ağa’nın H.1205 yılında ölümüyle verilen görevin diğer Ömer Ağa tarafından devam ettirilmesi tarihsel bir gerçeklik iken ayrıntıları vurgulamadan yapılacak bir değerlendirme sonucu etkileyebilirdi. Bu sebeple bu ayrımı yaparak H.1205’de vefat eden Ömer Ağa’nın konumuzun asıl kişisi olduğunu vurguladıktan sonra diğer Ömer Ağa’nın

gemi inşâsı ve faaliyetlerini kısaca belirterek yanlış değerlendirmelerin önüne geçmek istedik.

Tavaslı sülalesinin önemli ve en kritik bir dönemde görevler almış olan reisi Ömer Ağa'nın hayatıyla ilgili bilgi sıkıntısı çekilmemesine rağmen kendisinden sonra gelen ve aynı adı taşıyan diğer Ömer Ağa ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Şerriye sicillerinde adı geçen ikinci Ömer Ağa'nın doğum ve ölüm tarihleri belli değildir ancak hangi tarihler arasında Denizli voyvodalığı yaptığını biliyoruz. Ayrıca Menteşe mütesellimliği yaptığı dönem de aşağı yukarı bellidir.

Donanma yeniden nizama sokulurken hem icra edilen işlerin mantığını ve düzeni kavrayabilmek hem de Tavaslı Ömer Ağa'nın arşiv kayıtlarına yansıyan çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde aktarabilmek için bu meseleyi “inşâ edilen gemiler, bunların levazımat listeleri ve masrafları, inşâ faaliyetleri sırasında karşılaşılan sorunlar ve Midilli’de Midilli Nazırı Süleyman tarafından inşâ edilen gemiye yapılan yardımlar” başlıkları altında aşağıda sınıflandırılmış bir şekilde ele almanın yerinde olacağı kanatindeyiz.

3.1.6.1. İnşâ edilen gemiler

Tavaslı Ömer Ağa'nın farklı tarihlerde ve farklı ebatlarda 5 gemi inşâ ettiğini devrin arşiv kayıtlarında görebilmekteyiz. Bu kayıtlara göre Bodrum tersanesi merkezli inşâ edilen bu gemilerin en büyüğü 60 zira en küçüğü ise 45 zira genişliğinde olan ve Tablo 3.2’de belirtilen gemilerdir¹⁶¹.

Tablo 3.3. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen Gemiler¹⁶².

Tarih	Boyut	Cins	Adet
H. 1171	51 zira	Kalyon	1 kıt’a
H. 1198	47,5 zira	Kalyon	2 kıt’a
H. 1200	45 zira	Kalyon	1 kıt’a
?	60 zira	Kalyon	1 kıt’a

¹⁶¹ BOA.C.BH. 255/11818- [1]; BOA.C.BH. 245/11353; BOA.C.BH. 195/9144- [7]; BOA.C.BH. 169/7956.

¹⁶² BOA.C.BH. 255/11818- [1]; BOA.C.BH. 245/11353; BOA.C.BH. 195/9144- [7]; BOA.C.BH. 169/7956.

3.1.6.2. İnşâ edilen gemilerin levazımat listeleri ve masrafları

Osmanlı Devleti'nde gemi inşâsı belli bir plan ve organizasyon gerektiren bir iştir. Tersâne-i Âmire ve ona bağlı olarak çalışan Anadolu tersâneleri ise bu sistemin en önemli parçalarıdır. Denizlerde savaşa hazır ve güçlü bir donanma tesis edebilmenin sırrı da bu tersânelerin uyum içerisinde çalışmalarına ve gerekli şartları layıkıyla yerine getirmelerine bağlı olmuştur. Donanma inşâsının çatısını oluşturan unsurların arasında en başta “gemi inşâsı için gerekli olan malzemenin temin edilmesi ve bu iş için malî kaynak yaratabilme” gelmektedir.

Osmanlı donanması XVII. yüzyılın sonlarına kadar harp gemisi olarak bünyesinde uzun ve ensiz, kısmen deniz seviyesinde ve vurucu gücü üstün olan Kadırgaları tercih etmiştir. XVII. yüzyılın başlarında bir kadırganın malmeze listeleri arasında kereste, çivi, zift, katran ve üstübü gibi sıralanabilecek malzemeler yer almaktadır¹⁶³. XVIII. yüzyıl ise Osmanlı Devleti'nde birçok yenilik ve değişimi beraberinde getirdiği gibi denizler dünyasına bakışıda değiştirmiştir. Yeni yüzyıl denizlerde Osmanlı Devleti için Kadırgaların yanında Kalyonlarında kullanılacağını da işaret ediyordu. Bu durum yapı malzemelerinde de farklı ürünlerin sisteme dahil edileceği anlamına geliyordu.

Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonlarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar kadırgaların savaş gemisi olarak donanmanın esas gücünü oluşturduğu dönemde de yüksek bordalı, yelkenli büyük gemileri gerek savaş gemisi veya nakliye amaçlı gerekse ticaret gemisi olarak kullanmışlardır¹⁶⁴. Gemi modeli olarak kadırga örnek alınarak yapılan ve yelkenli savaş gemilerine göre gövdesi daha uzun olan kalyonların maliyeti ise üç ila dört kadırga masrafına eşittir. İnşâ teknikleri bakımından aynı kadırgalarda ki gibi kereste ana yapım malzemesi olarak kullanılsa da gemi modelinin farklı olması daha fazla cinsteki kereste ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Kerestenin yanı sıra kalyonlarda en önemli ihtiyaç malzemeleri ise yelken ve toptur¹⁶⁵. Bunların dışında makara, halat, demir, katran,

¹⁶³ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 1992, s. 85.

¹⁶⁴ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 94; Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları (Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri 1701-1770)*, Küre Yay., İstanbul 2011, s. 20, 21.

¹⁶⁵ Bostan, “Kadırga’dan Kalyon’a: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi’nin Değişimi”, *Osmanlı Araştırmaları*, c. 24, İstanbul 2004, s. 83, 84, 85.

üstübü ve zift gibi birçok malzemeyi de inşâ sırasında ihtiyaç duyulmuştur¹⁶⁶. Gemi inşâsında tedariki zaruri olan bu malzemeler ise avarızları karşılığında ocaklık olarak reayadan karşılanma yoluna gidilmiştir¹⁶⁷.

1770 Çeşme Faciası sonrası Osmanlı tersâneleri deniz gücünü yeniden tesis etmek için yoğun bir çalışma sürecine girdikleri sırada 1775 tarihinde de Bodrum'da bu iş için bir tersâne kurulmuştur. Bu tersâne XVIII. yüzyıl boyunca kayda değer bir çok faaliyet içerisinde bulunmuş ve özellikle XVIII. yüzyılın sonlarına doğru da donanma ve kaptan-ı deryalar için önemli bir merkez haline gelmiştir. Bodrum tersânesini bu kadar özel ve önemli kılan etkenler arasında uygun bir limana sahip olması, konum itibariyle de elverişli kereste rezervlerine yakınlık teşkil etmesi ve naklinin kolay olması, inşâ faaliyetleri sırasında çalışabilecek ustaların ve işçilerin kolaylıkla sağlanabilmesi ve Akdeniz adaları için bir nevi karakol üssü oluşu vardır¹⁶⁸.

1775 yılında Bodrum tersânesinin kurulmasıyla takip eden sonraki yıllarda Batı Anadolu gemi inşâsı hususunda hareketli zamanlar geçirmiş ve Tavaslı Ömer Ağa bölgenin diğer idarecileri gibi donama inşâsı hususunda önemli icraatlar sergilemiştir. Tavaslı Ömer Ağa'nın tersâne çatısı altında yaptığı önemli işlerden ikisi inşâ edilen gemiler için lazıme ve usta tedariki sağlamak ve finansmanlık yapmaktır. Bu hususta Bodrum Tersânesi ve civar sahalardaki faaliyetler ise açıklamalarıyla aşağıda verilen listelerde görülebilmektedir.

[H. fi 3 M. sene 1200] 6 Kasım 1785 senesinde Kemer mevkiinde gemi inşâsı, maaşlar ve gerekli olan malzemeler hakkında bilgi sahibi olan Hâcî Emir-zâde Es-seyyid El-hâc Mehmed Ağa tarafından iki kıt'a firkateyn-i hümâyûn kalyonları inşâ edilmektedir. Bunun içinde El-hâc Mehmed Ağa gemi inşâsı sırasında; *masraflar için 5000 gurus*, gerekli olan kalfaları; *2 adet Marangoz, 20 adet Burgucu, 10 adet Kalafat* ve kullanılacak malzemeleri; *177 adet Mıhlı çapında olan Koğuş Çam, 5 adet Palankalık Halat, 20 adet Palanka için Makara, 140 kantar Üstübü, 150 kantar Zift, 2 aded Zift Fezâgâni, 20 kantar Katran, 500 kantar demir, 2 adet Makara Bıçkısı, iki geminin İndicek ve Çarmk Takımı, iki*

¹⁶⁶ BOA.C.BH. 195/9144- [6-7-8].

¹⁶⁷ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 94.

¹⁶⁸ Baykara, "Bodrum", s. 248; Ahmet Yiğit, "165 Nolu Bodrum Şer'iyye Sicilinde Bulunan Denizciliğe Dair Kayıtlar", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE)*, Sayı 22, 2009, s. 120, 121.

*geminin içindeki Irgâd Takımı ile iki geminin kızak demiri olarak listelendiği görülüyor*¹⁶⁹.

Tablo 3.4. [H. Muharrem 1200] 1785 Senesinde Hacı Emir-zâde Seyyid Mehmed Ağa Tarafından Kemer Sahasında İnşâ Edilen İki Kıt'a Fırkateyn Cinsi Gemilerin Lazıme Listesi¹⁷⁰.

Masârıf-ı inşâlar içün `âlî-ekâb	5000 gurus
Marangoz	2 nefer
Burgucu	2 nefer
Kâlafât	10 nefer
Oymacı	2 nefer
Mıhlı Çapında olan koğuş çam	177 adet
Palankalık halat	5 adet
Palanka için makara	20 adet
Üstübü	140 kantar
Zift	150 kantar
Zift fezâgâni	2 adet
Katran	20 kantar
Demir	500 kantar
Makara bıçkısı	2 adet
İki sefâinin indicek takımı	

Bodrum mevkiinde Tavaslı Ömer Ağa denetiminde yapılmakta olan iki kalyon için lazım olan “10 kangal (tel veya demir) Âlât-ı Cedit Beyaz, 10 kantar Müressek âlât-ı müstamel, 10 adet Makara-i Palanga-i Çârmih, 10 adet Makara-i bastika, 1 adet Nehas kazgan-ı zift, 1 adet Nehas mantal-ı zift, 1 adet Nehas kefçe-i zift, 1 adet Nehas kefkir-i zift” gibi gerekli malzeme ve aletlerin bu kez muhtelif yerlerden değil bizzat tersâne-i âmireden gönderilmesi istenirken aynı durum Midilli mevkiinde Midilli Nâzırı Osman Efendi tarafından yapılmakta olan bir kıt'a kalyon için “10 kangal Âlât-ı Cedit Beyaz” malzemesi içinde istenmiştir¹⁷¹.

¹⁶⁹ BOA.C.BH. 195/9144- [3].

¹⁷⁰ BOA.C.BH. 195/9144- [3].

¹⁷¹ BOA.C.BH. 195/9144- [6].

Tablo 3.5. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen İki Kıt'a Kalyon İçin Lazım Olan Malzeme ve Aletlerin Listesi¹⁷².

Âlât-ı Cedid Beyaz	Kangal 10
Müressek âlât-ı müstamel	Kantar 10
Makara-i Palanga-i Çarmih	Aded 10
Makara-i pâ-yi palanga-i Çarmih	Aded 10
Makara-i bastika	Aded 10
Nehas kazgan-ı zift	Aded 1
Nehas mantal-ı zift	Aded 1
Nehas kefçe-i zift	Aded 1
Nehas kefkir-i zift	Aded 1

Tablo 3.6. Midilli Nazırı Osman Efendi Tarafından İnşâ Edilen 1 Kıt'a Kalyon İçin Lazım Olan Malzeme ve Aletlerin Listesi¹⁷³.

Âlât-ı Cedid Beyaz	Kangal 10
--------------------	-----------

[H. Muharremü'l-haram 1200] 1785 senesinin Kasım-Aralık ayında Midilli sahasında kırk beşer zira'î bir kıt'a kalyon-ı hümayun inşası yapılmaktadır. Bu gemi inşası için de gerekli olan meşe, çam, koğuş kerestesi gibi mühimmat ve malzemeler ile beraber inşâ sırasında çalışacak amele gerekmektedir. O yüzden aşağıdaki tabloda belirtilen bu listenin gerekli kazalardan kalyon-ı hümayün emini tarafından toplanması ve temin edilmesi gerekmektedir¹⁷⁴.

Tablo 3.7. [H. 1200/M. 1785] Senesinin Kasım-Aralık ayında Midilli Sahasında İnşâ Edilen Kırk Beşer Zira 1 Kıt'a Kalyonun Levazımat Listesi¹⁷⁵.

Bergama kazasından matlub meşe kereste	Aded 300
Labseki kazasından matlub meşe kereste	Aded 300
Balya kazasından meşe kereste	Aded 300
Bayramiç kazasından matlub çam latta koğuş	Aded 300
Eğne kazasından matlub çam latta koğuş	Aded 300
Mezkûr Eğne kazasından matlub katran	Kantar 100
Yine iş bu mezkûr Eğne kazasından matlub zift	Kantar 100
Âsitâne-i `âliyyeden emin-i müşârûn-ileyhin istidâ-i regâyibet iylediği timur (demir)	Kantar 1000
Yine müşârûn-ileyhin müstedâi palanka için halat-ı kangal	Aded 25
Kâlyon-ı hümayûnun icâret-i i'mâl ve lâzıme-i sâ'iresiçün mumâ-ileyhin müstedâi meblâğ	Guruş 30000

¹⁷² BOA.C.BH. 195/9144- [6].

¹⁷³ BOA.C.BH. 195/9144- [6].

¹⁷⁴ BOA.C.BH. 195/9144- [7].

¹⁷⁵ BOA.C.BH. 195/9144- [7].

Tablo 3.8. [H. 1200/M. 1785] Senesinin Safer Ayının Son Haftasında Bodrum ve Civarında Yeni İki Kıt'a Büyük Kalyon Yapımı İçin Gerekli Olan Levazımat Listesi¹⁷⁶.

Marangoz ustası	Aded 150
Burgucu	Aded 50
Baltacı	Aded 100
İlekçi (elekçi)	Aded 50
Sakızdan bıçkıcı tezgâh	Aded 10
Temürçi (demirci) ocağı	Aded 13
Kereste nakli için Somaki ceziresinden sefine	Kıt'a 1
Rodos ceziresinden üç direkli	Kıt'a 1
Beyaz halat-ı kangal	Aded 15
Mürsel için müstâmel (...) halat	Kantar 10
Palankalık (...)	Aded 10
Ayak	Aded 10
Bastika	Aded 10
Kil pestil	Aded 5
Sagır pestil	Aded 3
Kepce	Aded 3
Temür (demir) kürek	Aded 10
Hazine âyânı	Aded 2
Salma sıra ve mersil bağlamak için arab uşağı nefer	Aded 2

¹⁷⁶ BOA.C.BH. 195/9144- [8].

Tablo 3.9. Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından İnşâ Edilen İki Kıt'a 47,5 Zira Kalyon Yapımı İçin Gerekli Olan Levazımat ve Masraf Listesi¹⁷⁷.

Kırk yedi buçuk zirâi bir kıt'a kalyonun inşâlarına göre iki kıt'a iktizâ iden lâzimesi

Kâlyon kıt'a 2 zirâ 47,5
Eheb has kantar 4611
(...) kantar 2704
Top ve cephanesinden mâ'da mükemmel teşhizi ile mâ'en masârıfı kıt'a 1 guruş 92161
Ecnâs kereste ve mühimmât beher (...) guruş 184321

Bin yüz on sekiz senesinde Menteşe Mütesellimi Tavaslı El-hâc Ömer Efendi mâ'rifetiyle Bodrum sahâsında inşâları fermân olunan

Kâlyon kıt'a 2 zirâ 47,5		
Berâ-i masârıf-ı inşâ ale'l-hesâb guruş 27605 sene 1198 (15 şevval) fi 14		
Berâ-i ücret-i kıt'a ve nakliye-i kereste ale'l hesâb guruş		
Sene 1198 Şa'bân fi 13 10000		
Sene 1199 Zilkâde fi 17 10000		
Berâ-i ale'l hesâb guruş 47605		
An muhâllefât-ı murabıtzâde Hacı Hüseyin Kapudan âhz şedde fi 17 Zilkade Sene 1198		
Eheb hâs kantar 636,5		
Müstemal kıyye 38 kantar 22		
(...)		
makaraha		evâni-i nühâs
aded		aded
barliye 04		kazgan-ı zift 1
bay-ı 06	alât-ı cedid	
mezbur	aded 13	mantl-ı zift 1
	kantar 26	
turdu 10	alât-ı	
çarmıh 10	müste'mâl	
bay-ı 34	aded 18 kantar	
mezbur	36	kefkir kefçe 2
		4

¹⁷⁷ BOA.C.BH. 255/1818- [1].

Tablo 3.10. Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Midilli Adasında İnşâ Edilen 51 Zira Kalyonun Tarihlerle Göre İnşâ Masraflarının Listesi¹⁷⁸.

	Duyun-ı gurus
1171 Muharrem fi 13	5000
1171 Şevval fi 2	5000
1171 Ramazan fi 29	5000
1172 Rebi'ül-evvel fi 27	3000
1172 Cemazeyilahir fi 28	4004
1172 Şa'ban fi 28	5000
	27004
	Duyun-ı gurus
1173 Rebi'ül-evvel fi 9	5000
1173 Şevval fi 17	5000
1174 Muharrem fi 23	5000
1174 Cemazeyilahir fi 7	5000
1174 Şa'ban fi 29	8000
1175 Safer fi 17	3000
	31000
1175 Rebi'ül-evvel fi 17	04494
1175 Rebi'ül-ahir fi 21	03000
1175 Cumade'l-üla fi 25	05000
1176 Muharrem fi 3	04000
Toplam masarîf	74498 gurus

3.1.6.3. İnşâ faaliyetleri sırasında karşılaşılan sorunlar

Gemi inşâsı kolay olmamakla beraber belli bir organizasyon ve ustalık gerektiren bir iştir. İnşâ faaliyeti sırasında yaşanabilecek herhangi bir sorun işlerin aksaması ve planın altüst olması anlamına gelmekle beraber işlerin bir misli daha artması anlamına da gelmektedir. Ayrıca kullanılacak olan malzeme ve yapılacak olan masrafların daha da artması demektir. Örneğin; diğer bölümde levazimat listesini verdiğimiz Hacı Emir-zâde Seyyid Mehmed Ağa tarafından yapılan iki kıt'a firkateyn inşâsında da bir dizi problemlerin olduğu ve inşâ sürecinin olumsuz etkilendiği görülmektedir.

[H. 3 CA 1200] 1786 senesinde inşâsına başlanan bu gemilerin ilkinin tahtalarının çakılma işlemi bittikten sonra diğer gemiye geçileceği sırada Kalafatbaşı İsmail Kalfa'nın 200 kantar üstübü tahmininin doğru çıkmadığı, zift

¹⁷⁸ BOA.C.BH. 245/11353.

ve katran gibi malzemelerinde yetersiz olduğu görülüyor. Evdeki hesabın çarşıya uymaması gemi inşâsının da yarım kalmasına sebep olmuştur. Bu sorunu ortadan kaldıracak için ilk olarak Kaz Dağı civarından Çardaklı Seyyid Ali Ağa'dan katran ve zift istenmiş, nitekim bu sefer de denizde hava muhalefedinin olması istenilen malzemelerin zamanında ulaşmamasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu sorun beraberinde on günlük malzemesiz kalcak olan kalafatçıların ikamet yerlerindeki belirsizliği de doğurmuştur. Bu sıkıntıları giderebilmek adına son çare olarak Seyyid Ali Ağa'nın malzemeleri gelinceye kadar İstanbul'dan 100 kantar zift, 50 kantar katran ve 200 kantar üstübü ile masraflar için 5000 guruşun temini gerektiği Biga nâibi ve Hacı Emir-zâde Seyyid Mehmed Ağaa tarafından sadarete bildirilmesi düşünülmüş ve gereği yapılmıştır¹⁷⁹.

Gemi inşâsı sırasında levazımat listelerinin oluşturulmasında görülen hataların dışında yapılacak olan geminin bedelleri üzerindeki hesaplarda da beklenmedik gelişmeler sebebiyle bazı hataların yapıldığı olabiliyor. Örneğin; [H. fi 29 Z. sene 1198) 13 Kasım 1784 senesinde Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa tarafından ilk etapta inşâ olması planlanan 51 zirâ kâlyonun giderleri 121380 guruş, 47,5 zirâ kâlyonun giderleri ise 92160 guruş olarak hesâplanmıştır. Ancak Midilli ve diğer mahaller de inşâ sırasında yeni masrafların ortaya çıkması, gemi ebatlarındaki değişim ve ilâve olarak talep edilen yeni gemi sebebiyle daha sonra yapılan yeni hesapta 51,5 zirâ 1 kıt'a kâlyonun masrafı 12500 guruşa 47,5 zirâ 1 kıt'a kâlyonun masrafı 92160 guruşa ve 37,5 zirâ 2 kıt'a kâlyonun masrafı da 137064 guruşa ulaşmıştır¹⁸⁰.

Tablo 3.11. 1784 Yılında Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Yaptırılacak Olan Kalyonların İlk Hesabı¹⁸¹.

Kâlyon zirâ 51 guruş 121380
47.5 zirâ kâlyon guruş 92160

¹⁷⁹ BOA.C.BH. 195/9144- [1-4-5].

¹⁸⁰ BOA.C.BH. 255/11818- [2].

¹⁸¹ BOA.C.BH. 255/11818- [2].

Tablo 3.12. 1784 Yılında Menteşe Mütesellimi Tavaslı Ömer Ağa Tarafından Yaptırılacak Olan Kalyonların İkinci Hesabı¹⁸².

51,5 zirâ kâlyon kıt'a 1 guruş 12500
47,5 zirâ kâlyon kıt'a 1 guruş 92160
37,5 zirâ kâlyon kıt'a 2 137064
Beheri guruş 68532

Gemi inşâ faaliyetlerinde görülen sorunlardan bir diğeri de vazifeyi icra etmekle yükümlü olan idârecilerin işlerini layıkıyla yerine getirmemeleridir. [H. fi 19 CA sene 1196] 30 Mart 1785 tarihli belgede görülüyor ki merkez Akdeniz ve Karadeniz'e kaç beylik gemisi gönderilirse tersânede de o kadar geminin hazır bir şekilde bulunmasını istemektedir. Ancak Midilli Nazırı Osman bir seneden beri inşâsıyla sorumlu olduğu kalyonu bitirmediği gibi inşaatın seyri, levazımat listeleri ve ameale temini hakkında hiçbir girişimde bulunmamış ve bilgi dahi vermemiştir. Nitekim idâre işlerin daha fazla aksamaması ve gemilerin bir an önce hazır hale getirilmesi taraftarı olduğu için Midilli Nazırı Osman'ı cezalandırmak yerine rahatını bırakıp üstün gayret göstererek az zamanda çok iş yapar ve vazifesini yerine getirirse af olunacağı hatta ödüllendireceğini söylemiştir. Görülüyor ki idâre her ne kadar otorite sahibi olsa da XVIII. yüzyılda Batı Anadolu'daki gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de yerel idârecilere kusurları ne olursa olsun hep ihtiyaç duymuştur. Yukarıda bahsedilen bu hükümün bir sureti de o sırada Bodrum'da iki kıt'a kalyon inşâsında bulunan Menteşe Mütesellimi Ömer Ağa'ya da gönderilmiştir. Bu hükümün Tavaslı Ömer Ağa'ya ne için gönderildiğine dair bir malumat olmasa da bunun altında yatan gerekçe hem bölgenin ana idârecilerinden biri olması sebebiyle bilgi sahibi olmasını sağlamak hem de onu uyarmak içindir¹⁸³.

3.1.6.4. Midilli'de Midilli Nazırı Süleyman tarafından inşâ edilen gemiye yapılan yardımlar

İncelediğimiz belgelerde görüyor ki Tavalı Ömer Ağa tersânede kendi nezaretinde yapılan gemilerin denetimini ve işleyişini sağlamakla yükümlüyken civarda inşâ edilen diğer gemi inşâları içinde gerekli destekleri vermekle hükümlüdür. Örneğin [H. fi 18 C. sene 1198] 9 Mayıs 1784 senesinde Midilli adası ve civarında Midilli Nazırı Süleyman tarafından bir kıt'a 43 zira ebatında

¹⁸² BOA.C.BH. 255/11818- [2].

¹⁸³ BOA.C.BH. 81/3900.

kalyon yapılmaktadır. 43 ziralık bu kalyonun yapım masraflarını karşılamak içinde canib-i miriden havale edilecek nakit akçeye ihtiyaç duyulmuş ve talep edilmiştir. İncelemeler sonrasında darphane-i amireye 6 taksit karşılığı 16.5610 guruş teahhüd edilmiş olup başka yerlere havale edildiği görülmektedir. 4. 5. ve 6. taksitlerinden de anlaşıldığı üzere 27.605 guruşun kalyon masarifi olarak aktarıldığı hazine-i amire defterlerinde kaydedilmiştir. Aktarılan bu 27.605 guruşunda Tavaslı Ömer Ağa tarafından tedarik ve teslim etmesi istenmektedir¹⁸⁴. Demek oluyor ki Tavaslı Ömer Ağa birden fazla işi yürütmekle ağır bir yükün altında vazifesini yerine getirmeye çalışmaktadır.

¹⁸⁴ BOA.C.BH. 246/11424.

4. ÖMER AĞA’NIN VEFATI VE MUHALLEFATININ TESBİTİ

Osmanlı memleketlerinde devlet memuriyetlerinde vazifelendirilen idârecilerin vefatı, sürgün edilmesi ya da katli sonrası “muhallefat tesbiti ve müsâdere süreci” şeklinde gerçekleşen iki aşamalı uygulamanın esas olduğu görülmektedir¹⁸⁵. Fatih devrinden itibaren normal bir işleyiş içerisinde devam eden, XVII. ve özellikle de XVIII. yüzyılda farklı bir anlam ve mahiyet kazanan müsâdere uygulamasını Pakalın Osmanlı Devleti tarihi içerisinde bir “leke” olarak nitelendirir¹⁸⁶. Bunun altında yatan gerekçeyi de namuslu ve değerli insanların yok edilmesi, meşru varislerin olmasına rağmen mal ve mülkün zaptedilmesi, yapılan bu işlemlerin de kanunî temelde uygun olarak gösterilmesine dayandırır¹⁸⁷.

Müsâdere uygulaması, Osmanlı Devleti’nin sıkışık dönemlerde hazineye gelir elde etmek yolunda hayata geçirdiği uygulamaların başında gelmiştir¹⁸⁸. 1770’lerden sonra yaşanan askerî gelişmeler ve savaşlarda yaşanan kayıplar devletin sırtında ekonomik açıdan bir yük oluşturuyor ve devlet bütçelerindeki açıklar devleti yeni arayışların içine sürüklüyordu¹⁸⁹. Esasen bu nokta devlet nezdinde müsâdereye bakışın yavaş yavaş değiştiğini gösterir. İlk etapta müsâdere devlet vazifesinde bulunan kişiler üzerinde uygulanırken daha sonra geniş bir kesimi de içine alarak esnaf, tüccar ve merkezi otoriteye karşı olan âyânlar üzerinde de uygulanmaya başlamıştır¹⁹⁰. Müsâdere devlet için düzenli ve standart bir gelir kaynağı özelliği taşımasa da acil durumlar için bir çıkış kapısıdır¹⁹¹. Bu dönemde devlet, müsâdere ilkelerini geniş tutarak ve esnek bir anlayış içerisinde hazinenin çıkarını ön plana çekmiştir¹⁹². XVIII. yüzyılın müsâdere uygulamalarının öne çıkan gerekçeleri “emirlere itaatsizlik, toplum ve ordu

¹⁸⁵ Cahit Telci, “Osmanlı Devleti’nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci”, *TİD*, c. 22, Sayı 2, Aralık 2007, s. 146.

¹⁸⁶ Telci, *a.g.m.*, s. 147; Pakalın, *a.g.e.*, c. 2, s. 625.

¹⁸⁷ Pakalın, *a.g.e.*, c. 2, s. 625.

¹⁸⁸ Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2016, s. 606, 607.

¹⁸⁹ Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 210.

¹⁹⁰ Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 210; Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, s. 607.

¹⁹¹ Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 211.

¹⁹² Tabakoğlu, *Osmanlı Mâlî Tarihi*, s. 607.

içerisinde karışıklık, sefer dönemlerinde isteksizliğe sebep olmak, yönetim işlerine müdahalede bulunmak, casusluk, halka eziyet etmek” şeklindedir¹⁹³.

XVIII. yüzyılda bu kadar geniş bir uygulama alanı bulan “müsâdere” doğal olarak Menteşe Sancağı Mütesellimi, Aydın Muhassılı, Denizli Voyvodası ve Tavas Âyânı olan Ömer Ağa için de uygulanmıştır. Ancak Ömer Ağa’nın hem muhalefat tesbitinin yapılma süreci hem de malların satışa çıkarılıp gelire çevrilme hususu oldukça karışıktır. İncelediğimiz belgelerde farklı zamanlarda farklı kişilerin defalarca muhalefat tesbiti için görevlendirildiği görülmektedir. Bunun gerekçeleri arasında Ömer Ağa’nın evlatları arasındaki anlaşmazlıklar, borçlarının tahsil edilemeyişi ve mülkün geniş bir alana yayılmış olması vardır.

Ömer Ağa’nın ölüm tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi olmasa da ölümü üzerinde bir cinayet şüphesi olduğu kesindir. [H. fi 2 Za. Sene 1207] 11 Haziran 1793 tarihinde Anadolu Valisi Vezir Ali Paşa’ya, Tavas Kadısına ve Mübaşir tayin olunan Tavas Âyânı Süleyman’a gönderilen bir hükümde Ömer Ağa’nın üvey oğlu Kelleci Osman Ağa tarafından kaza kurşunu ile “*mecruh ve illet-i nüzul*”¹⁹⁴ içerisine soktuğu ve hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır¹⁹⁵.

Eski Aydın Muhassılı olan Tavaslı Ömer Ağa’nın vefatıyla beraber malları ve eşyaları yani mefrukatı genel uygulama gereği emaneten miri hazineye kalmıştır. Nitekim muhalefatın tesbitini yapmak ve teslim alabilmek için de bir mübaşir tayini gerekmektedir. Bunun için de Çınar adında bir kişinin görevlendireceği merkeze bildirilmiştir. Ancak sadaret makamı idârî manada bu işe oldukça önem vermektedir ki göreve getirilecek şahsın kaymakam tarafından kapucubaşılar arasından güvenilir birisinin seçilerek ve tenbih edilerek gönderilmesini istemektedir. Eğer idârî vazifesini hakkıyla yerine getirmezse de gereken cezanın verilmesi istenmiştir¹⁹⁶. Sadık ve güvenilir kişilerin bulunması oldukça zor olmakla beraber Kaymakam Paşa mesuliyeti üzerine alarak Tablo 4.1’ de isimleri belirtilen dört kişiyi bu iş için vazifelendirmiştir¹⁹⁷.

¹⁹³ Telci, *a.g.m.*, s. 148.

¹⁹⁴ Yaralama sonucu felç illeti.

¹⁹⁵ BOA.C.ML. 182/7652- [1].

¹⁹⁶ BOA.HAT. 1393/55714.

¹⁹⁷ BOA.HAT. 1394/55800.

Tablo 4.1. Tavaslı Ömer Ağa'nın Muhallefatının Tesbiti İçin Vazifelendirilen Memurlar¹⁹⁸.

Kapucubâşılardan Hüsnü Paşa Kethüdâsı
Kapucubâşılardan Şahin Ali Paşa Kapucular Kethüdâsı Muhammed Emin Beğ
Silahdaran-i hassadan Şirinzâde Es'âd Ağa
Hacegandan (hoca) Derviş Efendi zâde Sâ'id Efendi

[H. fi 24 Ca. Sene 1205] 29 Ocak 1791 tarihinde Tavaslı Ömer Ağa'nın bütün “malları, eşyası, emlakı, borçları, hayvanları ve hububatı” yani muhallefatını tesbit etmek ve kaydedip bildirmek için Tablo 4.1’ de belirtilenler dışında Tablo 4.2’ de yer alan kişiler de görevlendirilmişlerdir.

Tablo 4.2. Tavaslı Ömer Ağa'nın Muhallefatının Tesbiti İçin Vazifelendirilen Memurlar¹⁹⁹.

Kethüdâ-i Bevâbin-i Hazret-i Şehriyârî Sâ'id Beğ
Akveli-zâde Ahmed Ağa
Hassa Hasekilerinden Abdulkâdir Ağa
Güzelhisar Nâibi Mehmed Sâ'id Efendi
Tavas Kadısı Halil Efendi

Yapılan inceleme sonrasında da Ömer Ağa'nın bilinen veya bilinmeyen emlakı, eşyası, borçları bir yük 9130 guruş, gümüş kap kacakları 12.462 dirhem²⁰⁰, divani 23.236 guruş olduğu ve 46.078 guruş ise alacaklı olanların bulunduğu ancak bunların bir kısmı tesbit edilmişken bir kısmı ise daha netlik kazanmadığı anlaşılmaktadır²⁰¹. Ayrıca Tavas kazası mukataasından harabe bir han ve hamam ile medrese, Hırka'da inşaa ettirdiği medrese ve cami-i şerif, vakfiyeleri vardır. Nitekim bu vakfın zimamı ve borç senetleri gizlendiğinden ötürü bulunamamıştır. Ancak han ve hamam bulunduğu yerin ahalisinin beyanlarıyla tesbit edilmiş ve sonradan deftere kaydedilmiştir²⁰². Yine bütün tesbit ve teslim işi bittikten sonra kayda geçmemiş, artmış herhangi bir arazi, emlak ve zehair, hayvanat gibi muhallefat kalmış ise Saruhan Sancağı Mütessellimi Kara Osman-zâde El-hâc

¹⁹⁸ BOA.HAT. 1394/55800.

¹⁹⁹ BOA.C.ML. 323/13320.

²⁰⁰ BOA.D.BŞM.MHF. 92/5 Numaralı belgede Ömer Ağa'nın gümüş kap kacaklarının 12.462 dirhem değil 12.460 dirhem olduğu belirtilmiştir.

²⁰¹ BOA.C.ML. 323/13320, BOA.D.BŞM.MHF. 90/84, BOA.D.BŞM.MHF. 92/5.

²⁰² BOA.C.ML. 336/13768- [4].

Ahmed Ağa ve Menteşe Sancağı Mütesellim Çavuş-zâde El-hâc Ebubekir Ağa'ya emirler yazarak gerekenin yapılacağıda bildirilmiştir²⁰³.

Eski Denizli Voyvodası Tavaslı Ömer Efendi'nin bütün "arazi, çiftlik, hayvanat ve hububat" mallarının tesbit işlerinin bitiminden sonra hazine için satışa çıkarılmıştır. Kelleci Osman Ağa, bütün muhallefatını ve emlakını 223.000 gurusu darphane-i amireye ödemeye kabul etmesiyle üzerine almıştır. Nitekim ilk etapta teahhüd ettiği bu meblağın bir yük 8333 gurusunu ödemiş ve geriye bir yük 16.667,5 gurusu kalmıştır. Ancak kalan meblağı darphane-i amireye teslim konusunda pek hevesli davranmamış ve ayrıca ahaliyede zulüm etmiştir. Netice itibarıyla Kelleci Osman Ağa'nın bu hal ve tavır içine girmesi ahalinin kendisine nefretle bakmasına yol açmıştır ki zaten babası Ömer Ağa'yı kaza kurşunuyla "*mecruh ve illet-i nüzul*" içerisine sokması da buna ortam hazırlayan en temel faktörlerden biri olmuştur²⁰⁴. Ayrıca Ömer Ağa'nın öz evlatları olan Süleyman Beğ, Es-seyyid Hasan ve Es-seyyid Osman Ağa'lar bu sırada der-i aliyyeye gelmişler ve buna engel olarak muhallefat haklarını üstlerine almışlardır²⁰⁵. Süleyman Beğ, Hüseyin Beğ ve diğerleri 450 kese akçe karşılığında muhallefatı satın almışlardır. Ömer Ağa'nın oğulları 450 kese akçenin 100 kesesini yerinde peşin olarak vermişler ve kalan 350 kesesini de bir sene zarfında teslim etmeyi garanti etmişlerdir. Bunun yanı sıra muhallefat ve emlakın hiçbir şekilde Ömer Ağa'nın üvey oğlu Kelleci Osman Ağa tarafından dokundurulmaması kararı alınmıştır. Bu karar üzere gereğinin yapılması için Kara Osmanzâde El-hâc Ahmed Ağa'ya gönderilen bir emr-i şerifle vazifelendirilmiştir²⁰⁶. Bütün bu gelişmeler üzerine Tavas âyânlığına Süleyman'ın getirilmesiyle hemen darphane-i amireye gönderilecek 225.000 gurusun 50.000 gurusu sene-i mübareke Şubatının 25. Gününden 21. Gününe değin peşin gönderilmesi ve 6 ayda bir 50.000 gurusun mübaşir tarafından paranın tahsiline girilmiştir²⁰⁷. Ancak bu süreçte de Tavas ahalisinin ödemeyi kabul ettikleri peşin 50.000 gurusun halen ödenmediği için gereğinin yapılması istenmiş ve sadarete bildirilmiştir²⁰⁸.

²⁰³ BOA.C.ML. 323/13320.

²⁰⁴ BOA.C.ML. 182/7652- [2].

²⁰⁵ BOA.D.BŞM.MHF. 92/5- [1-2].

²⁰⁶ BOA.HAT. 1400/5361.

²⁰⁷ BOA.C.ML. 182/7652- [1]

²⁰⁸ BOA.C.ML. 182/7652- [2].

Tablo 4.3. Tavaslı Ömer Efendi'nin "arazi, çiftlik, hayvanat ve hububat" Mallarının Satışı Üzerine Oğullarının Hazine-i Amireye Yapacak Oldukları Ödeme Planı²⁰⁹.

	Guruş
Yine mahalline varıldıkda mübaşir marifetiyle tesyir hazine-i amire olunmak	50000
Tarih-i temessükde yüz yirmi gün hürurunda tesyir hazine-i amire olunmak	58000
Yine tarih-i temessük yüz yirmi gün hürurunda tessyir hazine-i amire olunmak	58000
Yine tarih-i temessük yüz yirmi gün hürurunda tessyir hazine-i amire olunmak	59000
Toplam	225000

Tablo 4.4. Tavaslı Ömer Efendi'nin Oğulları ve Kızları²¹⁰.

Bende-i Mehmed	Bende-i Ayşe	Bende-i Fatıma	Bende-i (...)	Bende-i Feriştah
Bende-i Muharrem	Bende-i Raziye	Bende-i Ebubekir	Bende-i Abdullah	Bende-i Ahmed
Bende-i Mehmed	Bende-i İsmail	Bende-i Esseyyid Hasan	Bende-i Esseyyid Hüseyin	Bende-i Süleyman

Eski Aydın Muhassılı Tavaslı Ömer Ağa'nın muhalledat tesbitinde bir diğer önemli konu borçların belirlenmesi ve tahsili meselesidir. İncelediğimiz arşiv belgelerinde Ömer Ağa'nın esnafa olan muhtelif borçlarındaki fiyatlarda farklılıklar olduğu görülür. Örneğin [H. fi 20 R. sene 1205] 27 Aralık 1790 tarihli belgede 30.494 guruş, [H. fi 16 Ca. Sene 1205] 11 Ocak 1791 tarihli belgede 30.469 guruş, [H. fi 24 Ca. Sene 1205] 29 Ocak 1791 tarihli belgede 46.078 guruş alacaklıların olduğu ve ancak bunlarında sadece 23.236 guruşunun tesbit edilebildiği yönündedir²¹¹. O yüzden ki tesbit ve zabt işleminin önemi burada bir kat daha artmaktadır. Nitekim Güzelhisar diğer bir adıyla Aydın esnafı Ömer Ağa'nın terekesinden alacak oldukları borcu tahsil edemeyişleri kendilerini huzursuz etmiş ve mağduriyetlerinin bir an önce giderilmesini istemişlerdir. İdrîî işleyişin hızına bağlı olan bu konu netice de İstanbul'dan divandan çıkacak olan kararlar beraber belirtilen miktarın dağıtılması esas olduğu gibi yine aynı şekilde

²⁰⁹ BOA.D.BŞM.MHF. 90/84.

²¹⁰ BOA.D.BŞM.MHF. 90/84.

²¹¹ BOA.C.ML. 336/13768- [3], BOA.C.ML. 336/13768- [4], BOA.C.ML. 323/13320.

olmuştur ve Aydın esnafının alacakları miktarlar ise Tablo 4.5’ de belirtilen şekildedir;²¹²

Tablo 4.5. Aydın Esnafının Tavaslı Ömer Ağa’dan Alacakları.

Ekmekçi esnafı	12.255 guruş
Aydın neccarından (marangoz) Koca Hacı-zade	2.832,5 guruş
Pirinççi esnafı	2.744 guruş
Helvacı esnafı	406 guruş
(...)	520 guruş
(...)	1650 guruş
Sütçüler	100 guruş
Attarlar	600 guruş
Bakkal	2003 guruş
Çadircılar	43 guruş
Değirmenciler	82,5 guruş
(...)	23.236 guruş

Tablo 4.6. Tavas Âyânı İken Vefât Eden El-hâc Ömer Efendi’nin Bi’t-Temessük ve Seci’ ve Mütevatir Olan ve Yevmi Âlâ Tarik Âlâ Cemâl Beyân Olunur²¹³.

Tavas âyânı iken vefât iden El-hâc Ömer Efendi’nin bi’t-temessük ve seci’ ve mütevatir olan ve yevmi âlâ tarik âlâ cemâl beyân olunur	Guruş
Burdurlu El-hâc Ahmed Ağanın bi’t-temessük matlubu	05550
Karacasulu El-hâc Mustafa Ağanın bi’t-temessük matlubu	04450
Kara Osman-zâde El-hâc Mehmed Ağanın bi’t-temessük matlubu	05000
Güzelhisar dizdârının han bahasından bâki bi’t-temessük matlubu	00500
Sarraf tâ’ifesinden Matos ve İstefan ve Yimandi nâman sarrafların bi’t-temessük matlubu	11490
	26995
Denizli bezirgânlarının âlâ târik bolluca bi’t-temessük matlubları	12717,5
Defâ Denizli bazirgânlarından kâuz olmak üzere bi’t-temessük matlubları	02102,5
Abdu’l-mecidin kaza’ dâhilinde vâki’ kuralara (...) içün tevzi iylediği kervân içün celillerin bi’t-temessük	04268
	42078

Menteşe bölgesinde Devlet-î Âliyye’nin en önemli idârecilerinden biri olan Tavaslı Ömer Ağa’nın Aydın esnafına olan borcu dışında işletmiş olduğu

²¹² BOA.C.ML. 336/13768- [2], BOA.C.ML. 336/13768- [3].

²¹³ BOA.C.ML. 336/13768- [1].

tevabi mukataasının borcu ve kendisinden sonra Aydın Muhassılığına getirilen Cihanzâde Es-seyyid Hüseyin Beğ Efendi'yede birtakım borçları bulunmaktadır²¹⁴.

[H. fi 15 Z. sene 1205] 15 Ağustos 1791 senesinde Denizli hassı ve tevabi mukatasının dahil olduğu kazaların kadılarına, naiblerine ve dergâh-ı muallam kapucubaşlarından Saruhan sancağı mütesellimi Kara Osmanzâde el-hâc Ahmed zide mecdehuya birer hüküm gönderilmiştir. Bu hükme göre darphane-i amire nazırı Yusuf'un yaptığı incelemeler sonucu eski sadrazam Hasan Paşa'nın Denizli'de bulunan hasları ve tevabi mukataası Ömer Ağa tarafından işletilmek üzere satın alındığı anlaşılmaktadır. Ancak Ömer Ağa'nın satın aldığı bu mukataalara ait 1203 (1789) senesinden 3550 guruş ile 1204 (1790) senesinden de 39.250 guruş olmak üzere toplam 50.800 guruş borcu bulunmaktadır. O yüzden ki bu meblağın tahsil edilmesi gerekmektedir. Bunun içinde gereken tahsil işleri ve mukataanın ihalesi Denizli kadısı Müftü-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye bırakılmıştır²¹⁵.

Tavaslı Ömer Efendi vefatından önce 1203 (1788/1799) senesinde Aydın muhassılı olarak görev yapmaktadır. Ondan sonra ise yerine Aydın muhassılığına Cihanzâde Es-seyyid Hüseyin Beğ Efendi getirilmiştir. Ömer Efendi bu sırada Cihanzâde'ye vermesi gereken 20.599 guruşu göndermemiştir. Bu paranın tahsil edilebilmesi içinde Güzelhisar/Aydın'a gittiği zaman El-hâc Ahmet Efendi'nin Ömer Ağa'nın muhallefatından tahsil edilmesi istenmiştir²¹⁶.

²¹⁴ BOA.C.ML. 550/22625, BOA.D.BŞM.MHF. 90/126.

²¹⁵ BOA.C.ML. 550/22625.

²¹⁶ BOA.D.BŞM.MHF. 90/126.

5. TAVASLI ÖMER AĞA'NIN ÖLÜMÜNDEN SONRA VOYVODALIK VE MÜTESELLİMLİĞE GETİRİLEN DİĞER TAVASLI ÖMER AĞA

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin idâresi altında Batı Anadolu'nun önde gelen simalarından birisi olan Tavaslı Ömer Ağa'nın H. 1205 tarihinde ölümü sonrasında hem Menteşe mütesellimliğine hem de voyvodalık vazifesine arşiv belgelerinde ve şerriye sicili kayıtlarında adı geçen bir diğer Tavaslı Ömer Ağa'nın getirildiğini daha önce belirtmiştik. Söz konusu olan Tavaslı Ömer Ağa'nın vazifeli olduğu döneme ait kayıtlar incelendiğinde icraatları hakkında ayrıntılı bir malumat elde etmek oluça güçtür. Ancak selefi olan Tavaslı Ömer Ağa gibi bu Ömer Ağa'da donanma inşâsında faal bir şekilde çalıştığını gösteren kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlar ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde gemi inşâsı, malzeme ve usta tedariki, Kapudan Paşaların yol harçlıklarının temini, inşâ edilen diğer gemiler için lojistik destek gibi faaliyetlerin yer aldığı göze çarpmaktadır.

[H. 27 Şevval 1210] 1710 tarihli belgede Menteşe Mütesellimi Ömer Ağa'nın inşâsı ile sorumlu olduğu geminin yapımı başarılı bir şekilde tamamlanmasıyla artık bir sonraki aşama olan geminin denize indirilmesine geçilmiştir. Bu aşama da geminin başarılı bir şekilde denize indirilebilmesi ve kullanılabilirliğinin test edilebilmesi için bir Kapudan Paşa'ya ve limanın da temizlenebilmesi içinde gerekli olan bazı araç ve gereçlere ihtiyaç vardır. Tersâne-i Âmirenin reisi olan Kapudan-ı Derya bu vazife için Kapudan Abdülkerim Paşa'yı tayin etmiş ve tasarrufuna da 500 guruş yol harçlığı verilmesini uygun görmüştür. Bunun yanında Midilliye gidecek olan Kapudân Abdülkerim Paşa'nın bulunduğu çevrede günlük bir kıyye (*okka, dört yüz dirhem*) lâhm (*et*), bir okka pirinç, yüz okka revgan-ı sâde (*sadeyağ*) ve üç adet nân-ı âzîz (*ekmek*) verilmesini yazılan mektup ile gemi inşaatından sorumlu olan kişiye tembihlerde bulunulacağı ayrıca Kapudân Paşa'nın maaşı dışında temin edilmesi gereken bu erzâkın da bizzat Menteşe Mütesellimi Ömer Ağa tarafından karşılanması için bir suretin kendisine gönderilmesi gerektiği sadarete bildirilmiştir. Kapudân paşayla beraber hareket edecek olan mürettebatın da yol harçlıkları; bir nefer Reis'e kırk guruş, bir nefer Oymacıbâşıya yetmiş guruş ve bir nefer Dülger Kalfasına elli guruş şeklinde belirlenirken erzak temini de gemi inşaatından sorumlu olan kişi tarafından bir Reis günlük iki ekmek, yarım okka et, yarım okka pirinç ve yirmi beş dirhem de

sadeyağ, Oymacıbaşı ve Kalfasına iki ekmek, yarım okka pirinç, yarım okka et ve yirmi beş dirhem sade yağ temin edilmesi sadaret makamına bildirilmiştir²¹⁷.

Tablo 5.1. Kapudan Abdülkerim Paşa'nın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakı²¹⁸.

Yol harçlığı	500 guruş
Lahm (et)	1 kıyye (okka)
Pirinç	1 kıyye (okka)
Revgan-ı sade (sade yağ)	100 dirhem (okka)
Nân-ı 'âzîz (ekmek)	3 adet

Tablo 5.2. Kapudan Paşa İle Beeraber Hareket Edecek Olan Mürettebatın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakı²¹⁹.

Bir nefer Reis	40 guruş
Bir nefer Oymacıbaşı	70 guruş
Bir nefer Dülgerkalfası	50 guruş

Bir nefer Reis	İki ekmek, yarım okka et, yarım okka pirinç ve yirmi beş dirhem sade yağ.
Bir nefer Oymacıbaşı ve kalfası	İki ekmek, yarım okka pirinç, yarım okka et ve yirmi beş dirhem sade yağ.

Tablo 5.3. Kapudan Paşa'nın Beraberindeki Mürettebatın Yol Harçlığı ve Günlük Erzakının Toplam Hesabı²²⁰.

Kaptan	660 guruş
Reis	
Oymacı	
Neccar	

Nân	Altı çift (<i>hesapta yanlış kaydedilmiş 7 olması gerekiyor</i>)
Güşt	İki kıyye (okka)
Revgan-ı sade	150 dirhem (okka)

[H. fi 28 Ca. Sene 1210] 10 Aralık 1795 senesinde dergâh-ı ali kapucubası ve Menteşe sancağı mütesellimi Seyyid Ömer tarafından Bodrum ve civarında 57,5 zira ebatlarında kalyon-ı hümayun inşâ edilmektedir. Nitekim

²¹⁷ BOA.C.BH. 18/567- [1-2].

²¹⁸ BOA.C.BH. 18/567- [1-2].

²¹⁹ BOA.C.BH. 18/567- [1-2].

²²⁰ BOA.C.BH. 18/567- [2].

inşânın bitimine yakın eldeki para yetmemiş ve gemi denize indirilememiştir. Bunun üzerine Seyyid Ömer giderler için daha ne kadar para lazım geleceğini bilmediğinden ilk etapta 30.000 guruş talepte bulunmuştur. Tam miktarı belli olmayan bu para talebi üzerine ilk önce baş muhasebe defterlerine bakılmış Mikonos adasından satın alınan bahçe ve menzil (konaklama) gelirleri ile kalyon hesabı olarak 70.000 guruşun olduğu kayıtlarda görülmüştür. Ancak bu hususa yine Tersâne-i Âmire emini ve kapudan vekili olan Mehmed Reşid'e danışılarak konu hakkında bir bilgi olup olmadığı sorulmuş ve hiçbir kayda ulaşılamamıştır. O yüzden ki bir an önce geminin inşaatının ne zaman biteceği ve denize indirileceği hususunda bir karara varılması istenmiştir²²¹.

Menteşe mütesellimi Ömer Ağa'nın [H. fi 3 Ca. Sene 1211] 4 Kasım 1796 yılında Bodrum ve civarında inşa ettiği kalyonun bitimiyle beraber sıra geminin denize indirilmesine gelmiştir. Bunun yapılabilmesi içinde Tersâne-i Âmireden gerekli teçhizatın ve altmış nefer gedüklünün temini talep edilmiştir. Ayrıca gelecek olan altmış nefer gedüklünün maaş bedellerinin ne kadar olduğuna dair de kalyonlar ruzmançesinden bilgi istenmiştir. Bu istek üzerine altmış neferin bedeli 2820 guruş olduğu tesbit edilmiş ve bu bedelin hazine-i amireden temin edilmesi gerektiği dersadete bildirilmiştir. Adı geçen kalyonlar için kullanılan mühimmattan geri kalanları ve gidüklü taifesi Bodruma getirilmiştir. Geminin denize indirilmesinde kullanılan kızaklar ise Kalas Fırkateyni'ne yüklenerek dersadete geri gönderilmiştir. Yine bu kalasların taşınması için gelen seksen neferin maaşlarında 3580 guruş olmakla beraber bunların beş on gün sonra verilme isteği özetle defterdara bildirilmesi gerektiği sadarete bildirilmiştir²²². Daha sonra [H. 8 Ca 1211] 1796 yılının Kasım-Aralık ayında gelen cevap ile Mentese mütesellimi Ömer Ağa'nın dersadetten talep edilen altmış nefer gidüklü bu işe memur kılınmış ve gerekli levazımatın gönderilmeside onaylanmıştır. Bunun yanında geminin denize indirilmesi esnasında kullanılan kızakların dersadete tekrar geri getirilmesi içinde Kalas Fırkateyni ve beraberinde seksen nefer daha gönderilmiştir. Nitekim Ömer Ağa gelecek olan neferlerin maaşlarının ne kadar olduğunun tesbitini istemiş ve verilecek olan 2820 guruş ile 3585 guruşu hemen değil beş on gün zaman zarfında ödemeyi talep ettiyse de kendisinden hemen verilmesi istenmiştir. Bundan sonra ödemelerin gerçekleşmesi için kapudan paşaya baş vurulmuş ve izniyle memur kılınan gedüklüyan ve nefaratın ödenecek olan

²²¹ BOA.C.BH. 223/10371; BOA.C.BH. 223/10378.

²²² BOA.C.BH. 22/1058- [1].

toplam 6405 guruşun önce mukataat faizinden irâd-ı cedid hazinesine daha sonra da hazine-i amireye aktarılmıştır. Ancak bu bedelin aktarılırken aşağı indirilmesi gerektiğini baş muhasebe bir dipnot kaleme almış ve kalyonlar rużnamçesine de bu hususda haber verilmesi gerektiği sadarete bildirilmiştir²²³.

Tablo 5.4. Tavaslı Ömer Ağa'nın İstediği Neferlerin Toplam Sayısı ve Bedelleri²²⁴.

Gidüklü Nefarâtı	60 Nefer	2820 guruş
Sefir-i Sefinenin tekmi	80 Nefer	3585 guruş
takımı		
Toplam	140 Nefer	6405 guruş

[H. fi 15 Ca. Sene 1211] 16 Kasım 1796 tarihinde Menteşe mütesellimi kâpucubaşısı Ömer Ağa'nın Bodrum mevkiinde inşâ ettiği 57,5 zirâ'lık kâlyonu denize indirilmeye hazır hâle getirmiştir. Bunun üzerine Kâlyon-ı hümayûnu teslim alması için donanmay-ı hümayûn kâpudanı Abdülkadir Beğ, kâpudan paşa tarafından bu vazife ile görevlendirileceği ve kendisine 1500 guruş, beraberinde yer alacak olan çavuşlara da 120 guruş olmak üzere toplam 1620 guruşun yolluk ve yevmiye olarak verilmesi arzusu sadarete bildirilmiştir²²⁵. [H. 25 Ca 1211] 1796 yılının Ekim-Kasım aylarında gelen cevapta ise Kapudan-ı Derya tarafından Kapudane-i Hümayun Abdülkadir Bey vazifelendirilmiş ve komutası altında gemiyi teslim almak üzere yola çıkacak mürettebatın yolluk ve yevmiyeleri de başmuhasebe tarafından belirlenmiştir. Bu hesaba göre Abdülakadir Bey'e 1500 guruş, maiyetinde olan çavuşlara 120 guruş olmak üzere toplam 1620 guruşluk yolluk ve yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır²²⁶.

[H. fi 17 L. 1211] 15 Nisan 1797 senesinde dergâh-ı ali kapucubaşılarında Menteşe sancağı mütesellimi Es-seyyid Ömer Ağa tarafından Bodrum ve civarında kalyon-ı hümayun inşâsı tamamlanmış ve sıra denize indirilip İstanbul'a götürülmesi kalmıştır. Bunun içinde Tersâne-i Amireden Seyyid Hasan Kapudan me'mur kılınmış ve beraberinde 60 nefer rüesa (reisler), gedüklü getirmiştir. Ayrıca sefain-i hümayun takımlarından 190 nefer gedüklü, kadırgaya kapucu nefarâtı ve 100 nefer kapucunun da Bodrum ve civarında yer alan kazalardan Ömer Ağa öncülüğünde tedarik olunması istenmiştir. Bunların yanı

²²³ BOA.C.BH. 22/1058- [2].

²²⁴ BOA.C.BH. 22/1058- [2].

²²⁵ BOA.C.BH. 121/5887- [1].

²²⁶ BOA.C.BH. 121/5887- [2].

sıra dergâh-ı ali kapucubaşlarından Midilli Nazırı El-hâc İsmail Ağa'da Midilli ve civarında kalyon inşâsını bitirmiş ve denize indirmeyi beklemektedir. Bunun içinde 150 neferi gemiyi denize indirmede diğer 150 neferide tersanede kullanmak için toplam 300 nefer gedüklüye ihtiyacı olduğu sadarete bildirilmiştir²²⁷.

[H. fi 24 Ca. Sene 1205] 29 Ocak 1791 ve [H. fi 5 C. sene 1210] 17 Aralık 1795 tarihli bu iki belgeden anlaşıldığı üzere Menteşe mütesellimi Ömer Ağa Vezir Hüseyin Paşa'nın talimatı üzerine Bodrum ve civarında bir kıt'a 63 zira ile bir kıt'a 57,5 zira bir kıt'a kalyon-ı hümayun inşâ etmektedir. Nitekim hem gemilerin inşâsı hem de denize indirilmesi esnasında “demirci ocağı amelesi, bıçkıcı, marangoz, marangoz burgucu, elekçiyan” gibi ustalara ihtiyaç duyulmuştur. Ömer Ağa'nın bu ihtiyaçlarının bir an önce temin edilmesi ise gemilerin zamanında bitirilip hazır hale gelmesi açısından son derece mühimdir. O yüzdenki İstanköy, Sakız ve Susam adalarından bir an önce lazım olan bu ustaların tedarik edilerek gönderilmesi istenmiştir²²⁸. Ayrıca [H. fi 6 C. sene 1215] 25 Ekim 1800 tarihli başka bir belgede de inşâ edilen bu 63 ziralık geminin yeniden bir takım ve alet usta ihtiyacının olduğu görülmektedir. Bu ihtiyaç üzerine Tersâne-i Âmire emini Mehmed, Sakız Kadısına ve muhassılına bir hüküm gönderilerek ücretleri Ömer Ağa tarafından karşılanmak şartıyla inşaat için takımlar, 2 Ocak demirci amelesi, Susamdan 30 nefer marangoz ve 10 nefer burgucu amelesinin gönderilmesi istenmiştir²²⁹.

Tablo 5.5. Sakız Adası'ndan Kalyon İnşası İçin Gelecek Olan Ustalar ve Sayıları²³⁰.

Demirci Ocağı	2 Aded
Bıçkıcı	3 Aded
Marangoz Nefer	20 Aded

Tablo 5.6. Susam Adası'ndan Kalyon İnşası İçin Gelecek Olan Ustalar ve Sayıları²³¹.

Marangoz burgucu nefer	20 Aded
Elekçiyan nefer	20 Aded

²²⁷ BOA.C.BH. 226/10494.

²²⁸ BOA.C.BH. 206/9624- [1-2].

²²⁹ BOA.C.BH. 207/9690.

²³⁰ BOA.C.BH. 206/9624- [1-2].

²³¹ BOA.C.BH. 206/9624- [1-2].

TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş günlerinden beri hatta daha öncesinde bile belli bir geleneğe ve dünya görüşüne sahiptir. Bu devlet geleneği içerisinde uygulanan tımar sistemi büyüyen bir devleti imparatorluğa götüren en önemli sa ayaklarından birisi olmuştur. Toprağın işlenmesinden, adil bir düzenin tesis edilmesine, düzenli bir vergi sisteminin oluşturulmasından ordunun asker ihtiyacının karşılanmasına kadar birçok konuda İmparatorluğu ayakta tutan önemli bir kurum olmuştur.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da yaşanan askerî ve idârî devrimler Batı dünyasını rakipleri karşısında üstün olma vasfı kazandırırken, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu değışim sürecine yeterince alaka gösterememesi hem içeride hem de dışarıda birtakım problemlerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Öncelikle savaş meydanlarında Avrupa orduları karşısında başarılı olunamayış ve akabinde yaşanan diplomatik hüsrânlar manen ve kuvveten sıkıntıların katlanarak çoğalmasına yol açmıştır. Zaman olgusunun var olduğı ve dinamizmin asla göz ardı edilemeyeceğı bir dünyada İmparatorluğun iktisadî ve idârî sınırlarını sadece tımar sistemi ile yönetmesi beklenemezdi. Öyle ki yükselen bir devletin ihtiyaçlarını karşılamak, arızalarını gidermek ve çağı yakalamasını sağlamak da oldukça hayatidir. Özellikle XVII. yüzyıl sonlarında ve XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti mevcut siyasî varlığını devam ettirmeye çalışırken bunu sadece işlevselliğini kaybeden tımar sistemi ile değıl Osmanlı memleketlerinde tesis ettiğı yeni idarî ve iktisadî kurumların çatısı altında yapmayı seçmiştir. Tımar sahalarının mukataa arazilerine dönüştürölmesi ve vergi gelirlerinin merkezî hazine de toplanması, mukataaların iltizam yoluyla mültezımlere verilmesi ve taşra idâresinde âyânların, mütesellimlerin, muhassılların ve voyvodaların yetki alanları genişletilerek mevcut idârî sistemin içerisine dahil edilmeleri bunlardan birkaçıdır. Ancak ortaya konulan bu yeni uygulamalar devletin bütün sorunları kökten çözemediğı gibi beraberinde farklı problemleri de getirmiştir.

İltizam sözleşmeleriyle taşradaki âyân ailelerinin zenginleşmeleri ve merkez tarafından verilen mütesellimlik ve voyvodalık gibi idârî yetkilerle de iyice güçlenmeleri taşra da farklı yerel hanedan ailelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böyle bir grubun ortaya çıkması devlet ve halk arasındaki reflekslerin artık eskisi gibi olmamasına neden olmuş ve sosyal düzeni de tam anlamıyla değıştirmiştir.

Voyvodalık, taşrada yaşanan otorite boşluğunu gidermek, güvenliğini sağlamak ve merkezî idarenin isteklerini yerine getirmek gibi birçok sorumlulukla ortaya çıkmıştır. Voyvodaların anlattığımız tüm bu görev ve yetkilerinin kendilerini taşrada büyük bir güç verdiği bu sayede giderek merkezin otoritesinin temsilcisi olmaktan da öte tek yetkili ve sözü en çok geçen kişiler haline geldikleri görülmektedir. Bunun da ötesinde sadece voyvoda unvanlı bu şahıslar değil, onların aile bireyleri hatta kapı halkından olup, kethüda veya kahyası olanların bile halk üzerinde baskı ve korku unsuru hâline gelmeleri kaçınılmazdır. Merkezin her türlü isteğini yerine getirmekle görevli olsalar da zaman zaman bu görevleri yerine getirmeyip geciktirmek ya da unutturmak istedikleri sık sık karşılaşılan bir durum hâline gelmiştir. Özellikle vergi toplama ve asker temini gibi konularda çok hassas olan merkezî yönetimle aralarındaki yazışmalar durumun vehametini göstermektedir. Ancak bundan daha da korkunç olanı yerel halkın çektiği eziyetlerin merkez tarafından duyulamamasıdır.

Tez içeriğinde yukarıda bahsettiklerimiz ve edindiğimiz kazanımlar ile ana konuya geçmeden önce belli bir tarihsel alt yapı ve arka plan üzerinde durulmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun voyvodalık müessesesinin mevcut sisteme dahil etmesinde yatan gerekçelerin ne olduğu ortaya konulmuş ve Voyvodalık müessesesinin köken ve yapısı hakkındaki veriler daha ayrıntılı bir şekilde ele alınabilme imkânı bulmuştur. Voyvodalık konusu değerlendirildikten sonra asıl üzerinde duracağımız Tavaslı Ömer Ağa idâresindeki voyvodalık, tarihsel belgelerden alınan örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden ulaşabildiğimiz tasniflerde Tavaslı Ömer Ağa'nın faaliyetleri sınıflandırılarak bunlardan her biri için elde edilen bilgiler karşımıza şöyle bir tablo çıkardı;

- XVIII. yüzyıl Batı Anadolu'sunda da diğer Osmanlı memleketlerinde olduğu gibi birçok yerel hanedan ailelerinin yükselmeye başladığı görülmektedir. Bunların arasında yer alan Tavaslızâdeler Denizli ve bölgesinde etkili olan ailelerden biridir.
- XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Batı Anadolu'da voyvodalık vazifesinde bulunan ve bunun sayesinde başka yetkileri de elinde tutarak devlet tarafından sürekli üst bir makama getirildiği anlaşılan Tavaslı Ömer Ağa'nın hatırı sayılır bir gücü ve etkisi vardır.

- Siyasî idârenin taşrada tesis edilebilmesi ve devletin güvenliğinin sağlanması hususunda Pay-ı taht ve Tavaslı Ömer Ağa arasında yakın ilişkilerin kurulduğu görülmektedir.
- Devlet, Tavaslı Ömer Ağa'dan XVIII. yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda görevde bulunun diğer voyvodalarda olduğu gibi “asker temini, hububat temini, güvenlik temini, mal tesbit işlemleri, İrâd-ı cedid hazinesine yapılması gereken katkılar ve sefer masraflarının karşılanması” konusunda birtakım standart sorumlulukları yerine getirmesini istemektedir.
- Tavaslı Ömer Ağa'yı dönemin idarecilerinden ayıran en önemli nokta 1770 Çeşme Faciası sonrası donanmanın yok olmasıyla beraber yeniden donanmanın ihyası meselesinde aktif görev almasıdır. Özellikle gemi inşâsında, gemi inşâsı için gerekli olan malzemelerin temin edilmesinde, ustaların tedariki ve yol masraflarının karşılanmasında, Midilli, Rodos ve Sakız adaları gibi çevre bölgelerde bulunan diğer idârecilerin inşâ faaliyetlerine malî, usta ve levazımat tedariki gibi noktalarda müracaat edilen tek adreslerden biri olmuştur.
- Tavaslı Ömer Ağa, Bodrum tersânesi merkezli gemi inşâ faaliyeti içerisinde olması ile birlikte farklı bir görev sahası daha edinirken, voyvodalığa görev ve sorumlulukları bakımından bir yetki alanı daha dahil edildiği görülebilmektedir.
- Tavaslı Ömer Ağa, devlet ile olan ilişkilerinde ve verilen vazifeleri yerine getirme konusunda her ne kadar birçok önemli projeyi hayata geçirse de incelediğimiz bir mazhar örneğinden anlaşıldığı üzere halka arasının iyi olmadığı görülmektedir. Ancak “Şerriye Sicilleri” mevcut olmadığından bu hususta karşılaştırma yapamıyoruz. Ayrıca yerel şerriye mahkemelerinde Tavaslı Ömer Ağa ile ilgili ne gibi bilgiler bulunduğu dair kayıtlara ulaşmak şuan için mümkün olmadığından elimizdeki bilgiler ile yetinmek zorundayız.
- Başbakanlık Osmanlı Arşiv tasniflerini incelemelerde bulunduğumuz esnada iki farklı Tavaslı Ömer Ağa'nın aynı coğrafyada ve yetkilerle var olduğunu farkettilik. Ancak Tezin ana konusunu oluşturan Tavaslı Ömer Ağa'nın H. 1205 yılında öldüğünün kesin olarak bilinmesi ikisi arasında ayırım yapabilmemizi sağladı. Özellikle diğer Ömer Ağa'nın da bu

tasniflerde donanmanın ihya edilmesinde önemli görevleri ve sorumlulukları olduğu ortaya çıkarıldı.

Arşiv tasnifleri özellikle defter katolokları incelenerek maliyeden müdevver, atik şikâyet defterleri gibi kaynaklara başvurularak konuyla ilgili daha geniş bilgiler edinelebileceğini değerlendiriyoruz. Bu ise çalışmanın boyutlarını çok attıracağından ne yazıkki gerçekleştirememiştir. İleride yapılacak çalışmalar bahsettiğimiz defterleri de kapsayacak şekilde genişletilirse konunun aydınlanmasına büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Ágoston G., (2012). *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, Çev. M. Fatih Çalışır, Timaş Yay., İstanbul.
- Akar F., (2001). “Kadı”, c. 24, *TDVİA*, Tükiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, s.s. 66-69.
- Akdağ M., (1945). “Timar Rejiminin Bozuluşu”, *AÜDTCF*, c. 3, Sayı 4, Ankara, s.s. 419-431.
- Akdağ M., (1963). “Osmanlı Tarihinde Âyânlık Düzeni Devri (1730-1839)”, *DTCFTAD*, c. 8, Sayı 14, Ankara, s.s. 51-61.
- Akdağ M., (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celalî İşyanları)*, Cem Yay., İstanbul 1995.
- Aktepe M.M., (1958). *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Aktepe M.M., (1993). “Çeşme Vak’ası”, *TDVİA*, c. 8, Ankara, s.s. 288-289.
- Ali Emiri Abdulhamid I: 303/20321- [1-2]; 303/20322.
- Ali Emiri Mustafa III: 52/3796.
- Altınay A.R., (2010). *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Altınay A.R., (2014). *Lâle Devri*, İlgi Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Altuğ U., (2010). *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Arıkan Z., (1997). “Osmanlı İmparatorluğu’nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)”, *Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul, s.s. 279-306.

Aydın Y.A., (2011). *Sultanın Kalyonları (Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri 1701-1770)*, Küre Yay., İstanbul.

Bab-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği: 90/84; 90/126; 92/5- [1-2].

Başar F., (1997). *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK Yay., Ankara.

Başarır Ö., (2009). *18. Yüzyılda Malikane Uygulaması ve Diyarbekir Voyvodalığı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Batmaz E., (1996). “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, *AÜDTCF*, c. 18, Sayı 29, Ankara, s.s. 39-50.

Baykara T., (1990). *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Baykara T., (1992). “Bodrum”, *TDVİA*, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 247-249.

Baykara T., (1994). “Denizli”, *TDVİA*, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 155-159.

Baykara T., (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211)*, TTK, Ankara.

Baykara T., (2007). *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli: 1070-1520*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.

Bayram M., (2006). “Türkiye Selçukluları Uç Beyi Denizlili Mehmet Bey”, *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 294-298.

Beşirli M., (2005). “Tokat Voyvodalığı (1774-1842)”, *Belleten*, c. LXIX, Sayı 254, Ankara, s.s. 161-215.

Bostan İ., (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara.

Bostan İ., (2004). “Kadırga’dan Kalyon’a: XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisi’nin Değışimi”, *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 24, İstanbul, s.s. 65-86.

Bostan İ., (2011). “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü”, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul, s.s. 207-220.

Cahen C., (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yay.

Cevdet Askeriye: 53/2476.

Cevdet Bahriye: 18/567- [1-2]; 22/1058- [1-2]; 81/3900; 121/5887- [1-2]; 169/7956; 195/9144- [1-2-3-4-5-6-7-8]; 206/9624- [1-2]; 207/9690; 223/10371; 223/10378; 226/10494; 226/11424; 245/11353; 246/11424; 255/11818- [1-2]; 256/11855.

Cevdet Dahiliye: 74/3651; 84/4170.

Cevdet Maliye: 182/7652- [1-2]; 323/13320; 336/13768-[1-2-3-4]; 550/22625.

Ceylan A., (2014). *Osmanlı Taşra İdarî Tarzı Olarak Eyâlet-i Mümtâze ve Mısır Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Cezar M., (2013). *Osmanlı Tarihinde Levndler*, TTK, Ankara.

Çadırcı M., (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara.

Çetin M. ve N.E., (2014). “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Tavas, Denizli ve Muğla Voyvodası; Çeşme Yakası ve Belgrad Muhafızı, Menteşe Mütessellimi; Muğla Kaymakamı Başkapıcıbaşı Tavaslı Osman Ağa (1775? - 1853)”, *Geçmişten Günümüze Denizli*, Sayı 40, Haziran, s.s. 4-15.

Çelik B., ve Demir T., (2010). *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari-Mali Yeniden Yapılanma Uygulaması Örneği Aydın Muhasıllığı (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)*, Adanan Menderes Üniversitesi Yay., No: 34, Aydın.

Çolak S., (2012). “Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-i Tahttaki Etkileri”, *Türkler*, c. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 525-530.

- Danişmend İ.H., (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, Ankara.
- Darkot B., “Denizli”, *İA*, c. 3, MEB, s.s. 527-531.
- Demirkent I., (1996). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara.
- Demirkent I., (2002). “Kılıcarslan I”, *TDVİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., c. 25, Ankara, s.s. 396-399.
- Denizli İl Yıllığı 1967*, (1967). Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Duman A., (1994). *Şerriye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Kastamonu’da Günlük Hayat (1115 Tarihli Şer’iyye Sicili’nin Katoloğu)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ekinci İ., (2013). “Büyük Âyânların Gölgesinde Ordu Kazası’nda Âyânlığın Gelişimi”, *History Studies International Journal Of History*, c. 5, Sayı 4, s.s. 151-176.
- Eravcı H.M. ve Kiremit İ., (2010). “Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler”, *Tarih Okulu*, Sayı 8, Eylül-Aralık, s.s. 79-83.
- Ergenç Ö., (1982). “Osmanlı Klasik Dönemindeki «Eşraf ve A’yân» Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, Ed. Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul, s.s. 105-113.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 9, Haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay.
- Fendoğlu H.T., (2002). “Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 453-465.
- Gencer A.İ., (2001). *Bahriye’de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti’nin Kuruluşu: (1789-1867)*, TTK, Ankara.
- Genç M., (2000). “İltizam”, *TDVİA*, c. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s.154-158.

- Genç M., (2003). “Malikâne”, *TDVİA*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 516-518.
- Genç M., (2009). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neş., İstanbul.
- Gökçe T., (2000). *XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lâzkıyye Kazâsı*, TTK Yay., Ankara.
- Göyünç N., (1999). “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilâtı (Tanzimat’a Kadar)”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 77-88.
- Güçer L., (1964). *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Günay V., (2006), “Batı Anaadolu’da Âyânlık Mücadeleleri ve Bergama Voyvodası Sağancılı Veli”, *TİD*, c. XXI, Sayı 2, Aralık, s.s. 93-118.
- Hallaçoğlu Y., (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara.
- Hatt-ı Hümayun: 264/15241; 1393/55714; 1394/55800-A; 1400/5361.
- İnalcık H., (1995). “Eyâlet”, *TDVİA*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 548-550.
- İnalcık H., (1998). “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed. Çağlar Keyder-Faruk Tabak, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, s.s. 17-35.
- İnalcık H., (2011). “Timar”, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İsâm Yay., İstanbul, s.s. 117-134.
- İnalcık H., (2016). *Devlet-i Âliyye: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, c. 4, Kültür Yay., İstanbul.
- İpşirli M., (1994). “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 1, IRCICA, İstanbul, s.s. 139-277.

- Karademir Z., (2014). *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı-Osmanlı Toplumunda Kıtliklar (1560-1660)*, Kitap Yay., İstanbul.
- Karahasanoğlu S., “Osmanlı İmparatorluğu’nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirîzâde Ahmed Efendi ve Terekesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, c. 24, s.s. 97-128.
- Karahasanoğlu S., (2008). Osmanlı Tarih Yazımında “Lale Devri” Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı 7, s.s. 129-144.
- Karahasanoğlu S., (2013). *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme*, Türkiye İş Bankası Yay., s. İstanbul.
- Kasaba R., (1993). *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yay., İstanbul.
- Kaya K., (2004). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Voyvodalık*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaya K., (2007). “Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, *TİD*, c. 26, Sayı 41, Ankara, s.s. 101-112.
- Kaya K., (2016). “19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyodalar”, *OTAM*, Ankara, Sayı 19, s.s. 239-255.
- Kaya A.M. ve Karagöz H., (2014). “Denizli ve Çevresinde Avşar Türkmenleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 32, Ağustos, s.s. 29-66.
- Kesik M., (1991). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi (Sultan Mesud Dönemi 1116-1155)*, TTK, Ankara.
- Kılıç O., (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Ceren Matbacılık, Elâzığ.

Kılıç O., (2010). “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeyilikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)”, *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 897-898.

Koçibey Risâlesi, (1972). Sad. Zuhri Danışman, MEB, İstanbul.

Kodaman B., (2007). “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, Isparta, s.s. 1-24.

Köse O., (2006). *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, TTK, Ankara.

Kütükoğlu M.S., (2011). “Bir âyân âilesi Tavaslızâdeler”, *Belleten*, c. LXXV, Sayı 273, Ankara, s.s. 447-469.

Machiavelli N., (2010). *Prens*, Çev. Harun Mutluay, İstanbul.

Mcgowan B., (2004). “Âyanlar Çağı: 1699-1812”, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 2, Ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, Eren Yay, İstanbul, s.s. 761-867.

Merçil E., (2006). “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 503-528.

Mert Ö., (1941). “Âyân”, *TDVİA*, c. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 195-198.

Mert Ö., (1980). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Mert Ö., (1999). “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 174-180.

Mert Ö., “Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları (1839-1876)”, *TAD*, c. 22, Sayı 35, s.s. 139-154.

Muşmal H., (2013). “Modernleşme Sürecinde Anadolu’da Bir Âyân: Konya Âyânı Süleyman Bey ve Onun Muhakemesi”, *The Pursuit Of History*, Sayı 10, s.s. 171-194.

- Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi, (2003). *Ravzatü'l-Küberâ (Tahlil ve Metin)*, Haz. Mesut Aydın, TTK, Ankara.
- Nagata Y., (1997). *Tarihte Âyânlar: Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara.
- Oğuzoğlu Y., (2000). "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusu'nun Durumu", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 20, İstanbul, s.s. 295-303.
- Ortaylı İ., (2001). "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *TDVİA*, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 69-73.
- Ortaylı İ., (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neş., Ankara.
- Ortaylı İ., (2016). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yay., İstanbul.
- Ostrogorsky G., (1981). *Bizans Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara.
- Özcan A., (1989). "Osmanlı Askerî Teşkilatı", *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 551-557.
- Özcan A., (1994). "Edirne Vak'ası", *TDVİA*, c. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 445-446.
- Özcan A., (2003). "Lale Devri", *TDVİA*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 81-84.
- Özcan A., (2007). "Patrona Halil İsyanı", *TDVİA*, c. 64, Ankara, s.s. 189-192.
- Özkaya Y., (1935). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, AÜDTCF Yay., Ankara.
- Özkaya Y., (1974). "XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu", *Belleten*, c. XXXVIII, Sayı 151, TTK, Ankara, s.s. 445-491.
- Özkaya Y., (1976). "Rumeli'de Âyânlık İle İlgili Bazı Bilgiler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, c. 2, Ankara, s.s. 1407-1416.

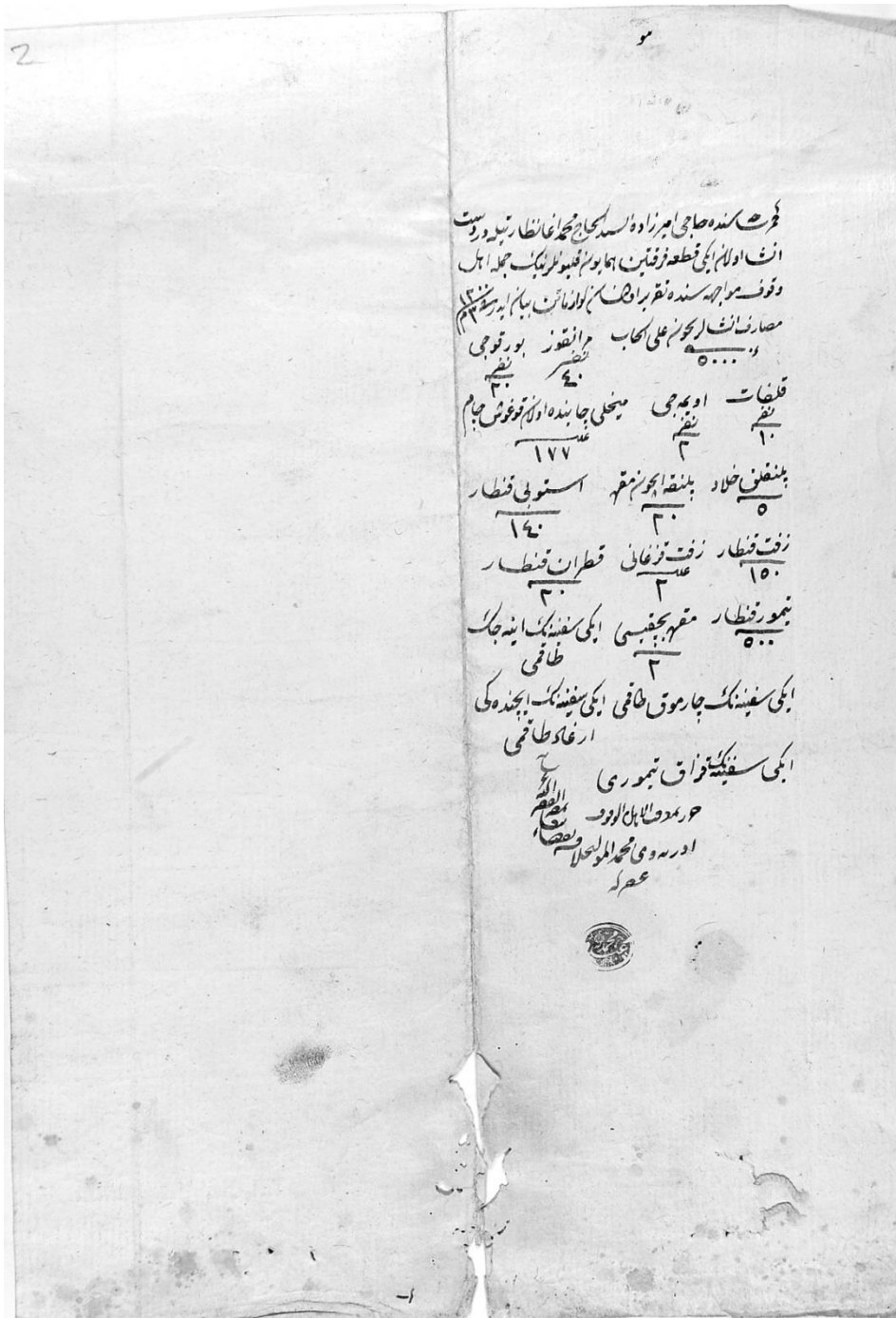
- Özkaya Y., (1978). “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu”, *Belleten*, c. XLII, Sayı 168, TTK, Ankara, s.s. 667-714.
- Özkaya Y., (1982). “Osmanlı İmparatorluğu’nda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, *AÜDTCF*, Ankara, s.s. 171-203.
- Özkaya Y., (2006). “Mütesellim”, *TDVİA*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 203-204.
- Özkaya Y., ve Akyıldız A., (2006). “Muhassıl”, *TDVİA*, c. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 18-20.
- Özkaya Y., (2010). *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Özgün C., (2008). “Osmanlı Ekonomi Politığıne Kısa Bir Bakış (XVIII-XIX. Yüzyıllar)”, *Tarih Okulu*, Sayı 1, s.s. 5-17.
- Özvar E., (2003). *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Özvar E., (2013). “Voyvoda”, *TDVİA*, c. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 129-131.
- Pakalın M.Z., (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1-2, Meb, İstanbul.
- Parker G., (2006). *Askeri Devrim (Batı’nın Yükselişinde Askeri Yenilikler 1500-1800)*, Çev. Tuncay Zorlu, Küre Yay., İstanbul.
- Pamuk Ş., (2016). *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- Sevim A., (2014). *Anadolu’nun Fethi (Selçuklular Dönemi)*, TTK, Ankara.
- Seyfi A.R., (1943). *Çeşme Deniz Muharebesi Faciası ve Akdenizde İlk Rus Donanması*, Deniz Matbaası, İstanbul.

- Shaw S.J., (2008). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü 1280-1808)*, c. 1, Çev. Mehmet Harmancı, E Yay., İstanbul.
- Şahin İ., (2009). “Sancak”, *TDVİA*, c. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 97-99.
- Şimşek C., (2015). *Laodikeia Kilisesi: Lykos Vadisi'nde Hıristiyanlık*, Denizli Belediyesi Kültür Yay., Denizli.
- Tabakoğlu A., (2009). *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Tabakoğlu A., (2016). *Osmanlı Mâlî Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Taşkıran C., (1989). “Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.s. 561-568.
- Tayşi M.S., (1995). “Feyzullah Efendi, Seyyid”, *TDVİA*, c. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, s.s. 527-528.
- Telci C., (2007). “Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”, *TİD*, c. 22, Sayı 2, Aralık, s.s. 145-166.
- Toker T., (1967). *Denizli Tarihi*, Yenigün Matbaası, Denizli.
- Tuğluca M., (2016). *Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK, Ankara.
- Turan O., (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- Turan O., (2010). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Türktaş M.M., (2012). *Denizli Efsaneleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli.
- Uluçay M.Ç., (1955). *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Berkay Basımevi, İstanbul.

- Unat F.R., (1943). *1730 Patrona Halil İsyanı Hakkında Bir Eser Abdî Tarihi*, TTK, Ankara.
- Uzunçarşılı İ.H., (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara.
- Uzunçarşılı İ.H., (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara.
- Uzunçarşılı İ.H., (2007). *Osmanlı Tarihi (Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar)*, c. 4/I, Ankara.
- Uzunçarşılı İ.H., (2011). *Osmanlı Tarihi*, c. 4/2, TTK, Ankara.
- Üçel-Aybet G., (1994). "16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk Müessesesinin Önemi", *X. Türk Tarih Kongresi*, c. 5, TTK, Ankara, s.s. 2147-2154.
- Ünal M.A., (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK Yay., Ankara.
- Ünal M.A., (2011). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, Paradigma Yay., Ankara.
- Ünal M.A., (2012). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yay., İstanbul.
- Yiğit A., (2009). "165 Nolu Bodrum Şer'iyye Sicilinde Bulunan Denizciliğe Dair Kayıtlar", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE)*, Sayı 22, s.s. 117-138.
- Zinkeisen J.W., (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, c. 3, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul.
- Zinkeisen J.W., (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1669-1774)*, c. 6, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul.
- Zorlu T., (2014). *Osmanlı ve Modernleşme (III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği)*, Timaş Yay., İstanbul.

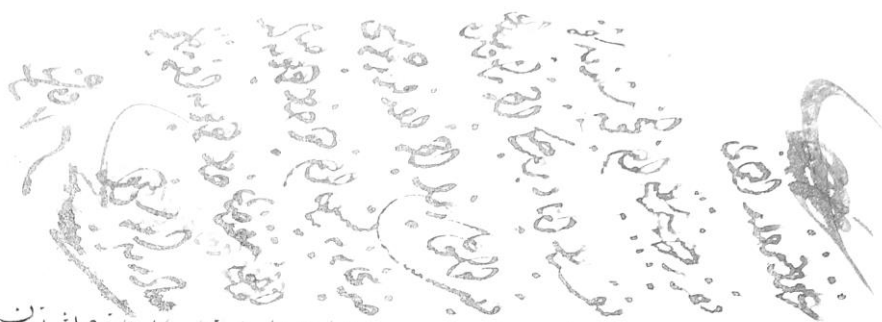
بنون رقم انستد با اعلیٰ اراده بنویس صفای بنی رویه مهور
صدر اعظم خود را درین حاجی سیمه فوئر نک تفریر بر

[illegible]

غنوة قلل قولي
 نقد بين بين
 لعل
 لعل

[illegible]

بوند آمد فیه اولی طراسی عرافتندک باجمه املاک و خلقات و اشیا سنه جانبی چون باغها و علی شطرنج مامورینان درگاه عالی قیومجا شایسته
محمد سعید ملک و سایر مامورین مقتضای ماموریندی اودنه شقای موملرله خلقات و املاکی بعد از تحریک بود اودن اوجله در دعوته انتمی درهم
سندیک ماعدا کرله خلقات و املاک و کرله دماق بران اولنه ده برقمه دفتری قدیم برله شقای موملرله اصحاب جوئی ارضا و اسکان ایلیک
غیر شایله دول ملوک و قاضی اولی انتمی کله چی عثمان اغایه بیکی مامورین موملرله لای اودنه شقای موملرله اولوقت در عینه ده اولی صلی اغازی
سینایله و السجون و السید عثمان و محمد دیوب بابا لری شقای موملرله اصحاب جوئی ارضا و اسکان ایلیک و املاک و خلقات مامورین
علی باقر خن الله عالی بیق اولوقت قدیم اولوقت افندک کدره بر لایله تکلیف اولوقت بابا لری بودندن و در و محمود ادا من ایچون اصحاب جوئی
ارضا و اسکان ایلیک شایله داخل بیک اولیان مذکور المقدار اولی اسبابه معا خلقات و املاک مذکور بی دعوته انتمی اچمه بر لایله قبول
ایجاب مبالغ منیده نلک بودیکه منی محنه و موملری کونش برجه بشین ادا و اعدا و حسین الی کبه نلک دخی بعد اودن التزکیه کی
دخی بودیکم بر کون مردون ملک کله اشید دعوته انتمی کبه اچمه بی برسته تا موندنک نماز منیجانه عاره به ادا و تسلیم ایلمک معهود اولدر
باقر لری العزیز اولیان شرفا فیه صدور اولی خط هایدنک شایله و صادر اولی فرمان عایدی منیجانه برجه شروع دونه مرفوق قبول
و تهر لری جم اولدنه بر کون محمد تسکله اخذ و ماش تکلمه بقدر خلقات و املاک بود لایله باجمه خلقات و املاکی برجه اولت
دونه مرفوقه ضبط و تصرف ابتدا دیوب مرفوق کله چی عثمان اغایه دخی و بعضی ابتدا ملکه ایچون قره عثمان زاده الحاح اعداغا قبولنه خطا با اشراف
و بر لایله شقای موملرله الحاح اعداغا قبولنه کوندر کی اوقاق خلوصه مرفوق برمول محمد رضا در اولی امر شریف منیجانه خلقات و املاک
مذکور شقای موملرله اولور کینه ضبط و تصرف ابتدا لری ایچون محضه بر لایله الحاح اعداغا قبولنه و ارسال ایجاب ایچون املاک مذکور
بر کون اطق ملوبه سیه هنقد اقام اولنه اولدر لری املاک مذکور بی ضبط ابع سوب بالوقه اشدک و هیدر حدوث ابع کلک غری
اولدر لری مرفوق ملک جانبی بری متوب اولدر لری مافیک تجلی دخی امر بر اولی جفی ظاهر شکر ادا و لغته فایمدر دقا لنزاع شقای مرفوق
اولدر لری بابا لری بر اشدن کله و در و محمد اولی ملایچو بر کون هنوز قضا لرنه کائن جفتکلان و املاک و اراضی لری اقرار و دونه مرفوق
اعطا و اولور لره حقارینه رعایت و فایمدر معاشرت ایلمک شایله بندری توین و ارضا اولیق ماعدا خلقات و املاک مذکور بی
امر شریف شریف اولیق و جبهه الی بک غور بشین و قسودنی مقضا ادا و تسلیم ایلمک شایله دعوته انتمی کبه اچمه بر لایله موملرله عثمان اغا
قبول و تهر ایجاب بر سزال حد قبول و تهر لری مشر برقمه دین غسک اعطا و بشین مذکور تاراکه مبادرت ایلمک فیه شروع افندک تیغنه مساعنه
عینه لری اشدن بود لری دونه مرفقه نلک بر مذکور ایچون جانبی هر چانه و فیدک لری دین غسک کیرودر اولیق موملرله عثمان اغا نلک
متوب اولیق بر اشدن انفا ابد الی بر لایله غور بشین مقدم تبیین اولیان موملرله سعید ملک فونری معینله و الی ایچون امر شریف
موملرله الحاح اعداغا قبول برقمه عینه سنه غری منیجانه ایدر لری مامورین حضرتی سید لوق اولیان هنر فیه امواره عینه لری موملرله
امراض و فساد عارضه ملوک حضرتی

[illegible][illegible]

۹

طواصلی عمرغا مختلفانده مامور اوله بچ

سلجوران خاوندون
سیرین زاده اسماعیل

قوجی باشلردن
شاهین غلی باشا قوجیلر
کوتلی محمد امین بک

قوجی باشلردن
حسن باشا کتلی

خواجهان زن باز بچی درویش
افزونده سعید افندی

HAT. 1394/55800-A

HAT. 1394

پادشاه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
وآلهم
السلام

شوقلو کرامتو مهابتو قدرانو و تهنتم افتم
بونون اقدم فوت اولون طواسلی عراقرنیک کافه مخلقاتی اوغندی سلیمان بن حسن بن و سارلی درون
کیسه افجه بدل ایه قبول و اینچون یوزکیم منی مخلقه وصوللرزه بروجه بیسین و قصود و مویز الی کیسه سی فی رس
نمانده دل مقسطاً ادا و شکله قنند ایلکری خاچای شاهانه لرزه لری العرضی و المستیزل صادر اولو خطه لری
موجیه و دره مرقومه برلرزن بروجه مشروح قنند لری مشعر بر قطعه دین غنکی اخذ و بابا لری موقوفه مرقوم بنام
مخلقات و املا لری بروجه سهولت و دره مرقومه بر ضبط ایزیریلوب موقوفانک اوکی اوغلی کلاه صی عثمان طرفین وین و قمر
ایدر طاملان ایچون قمر عثمان ک داده الحاج احمدغا و لدرنه خطا با امر لری اصدرا و تهنیت
کونور و بی تحریز ننده بر موجب امر عالی مخلقات و املا مرقومه اولو درنه ضبط ایدر ملک ایچون مخصوص بر اوکی منسلک المخلقات
تعیین و ارسال ایزوب ایچون املاون مذکوره بر کفره اولی مدو سیله هر قدر اقدام اولدور و ضبط ایدر بارون
اقتبول و ضا حدوت ایدر حدکن غیری اولو درنیک جانب میری به منعقد اولدور لری مبالغان محضی و بی متعقد و بی ظاهر
اطفاله فیما بعد و ضا لشرع موقوفه مرقوم لری و بونون برلر حسن معاشرت بیلر سلیم بن لری قون و رضا اوزب
اولی حسن ظاهر و املا و ارضی سازه افز و دره مرقومه بر اعطا و بونون برلر حسن معاشرت بیلر سلیم بن لری قون و رضا اوزب
ماعد مخلقات و املا مذکوره بی امر شریعه مسطرد و هم اوزره الی بل غروخی بیسین و قصوبی مقسطاً ادا اقله
الی کیسه بدل ایه موی الیه عثمان اغا قبول و قنند و قنن لری مشعر بر قطعه قننک و بروجه بیسین مذکوره برلر حسن معاشرت
بوسونریم نظمی ادا و بریلور لری و دره مرقومه نل بدل مذکوره ایچون ضربخانه عامره بر و بر لری دین غنکی و بیسین
موی الیه عثمان اغا نل منعقد اولدور و بی مبالغان بیسین اولو الی بل غروخی نل مقدر مخلقات مذکوره برلر حسن معاشرت
مقتضیه اوسال ایچون امر لری اصدرا و تهنیت ایدر موقوفه مرقومه مرقوم بنام و بر مذکوره و بی تهنیت ایسین لری
و قنند اولدور لری قنند نل تقدیم ایلر لری بر موقوفه مرقومه مرقوم بنام و بر مذکوره و بی تهنیت ایسین لری

HAT 7 1400/5361

HAT. 1400

[illegible]

سافر جزیرہ سندھ فالہونہ جدیدہ لکندہ کتھام اولفق اوندہ مطلوب اولہ جہ
دمورچی ادبھی بجھی می مرانقوز
صمصام جزیرہ سندھ مطلوب اولہ جہ
مرانقوز دیورچی ایدھیانہ

۵

زوی
غیر فوری
تقریری

درگاه عالی قوچی بیلیدن نشنا سنجی نمی آید چراغ فوری معینه بودیم ساحتی نشنا
و روی دایم نزل و الفا و غیره حضور قلمی نیمه و معینه اولون کتون جیدر هیولی
بخیر و در عادتیه بیزی کدلو و سوج اوله دن اچیزو الی نقض نیمه اهلین بوزن معینه
نیمون مرفوملی نزل و بخیر بیزی اچون شانه عله دن همین اکلن همین بوزن معینه
کوندریکو الحق لغز دوسا و کدلی ساره دن نصف نیمه عله ده مان و سفلو سفلی هون
ص قمتدن بوزن لغز کدلو دخی محل مرفوم اکی اچون احضار اولمقد و لغز بوزن لغز لریزه
بهون بیلیدن کتون حین نزول و کدلی کلیمه دن استخدام اچون اولوالیدن قدر کفایه لغز
نقشانی ویره کدلی مریون اولمقدن نخل حضور آفضا ایدن بوزن لغز لغز دخی بودیم و لغز
قلمدن نزلدن و بوزن مرفومه نیم و کتون مذکوره اکلن و در عادتیه اکی اولمقدن اچون
مستقیم موسی ایه و فضا و نوبه خطیاً بر خطه

و درگاه عالی قوچی بیلیدن ملا و دلو نظری اچما سچیل اغا فوری معینه دلو ساحتیه
انشا و کتب اولون نزل اولمقدن نیش روی دریا به نزل و بخیر و درگاه
بیزی اچیزو نقض نیمه اولمقدن مرفوملی بوزن لغز کدلی نیمه عله ده مان
و سفلو اکلن سفلو مریون کدلو کدلی اچون اولمقدن حلا آفضا
ایدن بوزن لغز لغز دخی نزل و سوج اوله دن اچیزو الی نقض نیمه اهلین بوزن معینه
و نوبه خطیاً و کدلی بر خطه و نوبه خطیاً و کدلی بر خطه
دو نوبه خطیاً و کدلی بر خطه و نوبه خطیاً و کدلی بر خطه

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Halit CABBAR
Doğum Yeri ve Tarihi : Denizli / 08.09.1991

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :Süleyman Demirel Üniversitesi / Fen Edebiyat
Fakültesi / Tarih Bölümü
Lisansüstü Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler
Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Yüksek Lisans
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce (Yökdil: 66,250)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl :

İLETİŞİM

e-posta Adresi :halitcabbar@hotmail.com

Telefon :

Tarih :